

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Стицај кривичних дела

(мастер рад)

Ментор
проф. др Душица Миладиновић
Стефановић

Студент
Анђела Ристић
Број индекса: М006/20-О

Ниш, 2021. године

САДРЖАЈ

I УВОД.....	4
II ТЕОРИЈСКОПРАВНИ ПОГЛЕДИ НА ЈЕДИНСТВЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО	6
1. Природно јединство дела	9
2. Правно јединство дела	12
3. Јединствено кривично дело нечињења	16
III ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ИНСТИТУТА СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА.....	19
1. Стицај кривичних дела у општој историји кривичног права.....	19
2. Стицај кривичних дела у историји српског кривичног права	23
2.1. <i>Казнителни законик за Књажество Србију</i>	24
2.2. <i>Кривични законик Краљевине Југославије</i>	28
2.3. <i>Стицај кривичних дела у кривичном праву СФРЈ</i>	30
2.4. <i>Кривични законик СРЈ</i>	33
IV СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ СТРАНИХ ДРЖАВА	35
1. Стицај кривичних дела у кривичном законодавству бивших југословенских република	35
1.1. <i>Правила одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају</i>	36
1.2. <i>Продужено кривично дело</i>	39
2. Стицај кривичних дела у Кривичном законнику (кодексу) Руске Федерације.....	43
3. Стицај кривичних дела у кривичном праву Немачке	48
4. Стицај кривичних дела у кривичном праву Француске	50
5. Стицај и продужено кривично дело у кривичном праву Бугарске	51
V СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ	55
1. Појам и врсте стицаја међународних кривичних дела	55
2. Одмеравање казне за међународна кривична дела у стицају	58
VI СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ.....	62
1. Стицај кривичних дела (члан 60. КЗ РС) – појам, услови, врсте.....	62
1.1. <i>Идеални стицај кривичних дела</i>	63
1.2. <i>Реални стицај кривичних дела</i>	65
2. Привидни стицај кривичних дела – појам, суштина, значај и врсте.....	66
3. Привидни идеални стицај.....	73
3.1. <i>Специјалитет</i>	74
3.2. <i>Супсидијаритет</i>	76
3.3. <i>Конзумпција</i>	79
3.4. <i>Алтернативитет</i>	81
3.5. <i>Остали облици привидног идеалног стицаја</i>	82
4. Привидни реални стицај.....	84
4.1. <i>Сложено кривично дело</i>	84
4.2. <i>Колективно кривично дело</i>	86
5. Продужено кривично дело	88
5.1. <i>Обавезни елементи</i>	90
5.2. <i>Факултативни, варијабилни елементи</i>	93
6. Одмеравање казне за кривична дела у стицају.....	96
VII СТИЦАЈ И ДРУГИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА.....	103
VIII СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ДРУГИМ ОБЛАСТИМА КРИВИЧНОГ И КАЗНЕНОГ ПРАВА	114
1. Стицај у корпоративном кривичном праву	114
2. Стицај у малолетничком кривичном праву	116

3. Стицај у прекршајном праву	119
4. Стицај у привредно-преступном праву	122
IX ПРОЦЕСНОПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА	123
X ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА НА ПРИМЕРУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ	129
1. Учесталост кривичних дела против службене дужности и казнена политика у односу на ову групу кривичних дела на републичком нивоу.....	130
2. Облици извршења кривичног дела злоупотреба службеног положаја и казнена политика– резултати емпиријског истраживања спроведеног у Основном и Вишем суду у Нишу	133
3. Теоријскоправни осврт на запажања из судске праксе	137
3.1. Однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја са кривичним дело злоупотреба положаја одговорног лица	137
3.2. Однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја са другим кривичним делима	140
4.3. Продужено кривично дело злоупотреба службеног положаја	145
ЗАКЉУЧАК	149
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	152
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ.....	156

I УВОД

Кривично право, схваћено као систем законских прописа, је *ultima ratio*, крајњи механизам за заштиту друштва од социјално-патолошког људског понашања, којим се поједина добра и вредности угрожавају или повређују и друштву као целини наноси штета. Ова социјално штетна и непожељна понашања инкриминисана су као кривична дела кривичним законодавством сваке државе. Елементи бића кривичних дела и услови кажњивости прецизно се нормирају у посебном делу кривичних кодекса. Ипак, у реалности свакодневнице, људи не испољавају криминално понашање увек у једноставним облицима. У таквим случајевима је на правосудним органима – на јавном тужилаштву и на судовима, да конкретно кажњиво понашање исправно квалификују као одређено кривично дело. Питање правне квалификације дела није једино које се пред ове органе поставља, нарочито када је реч о сложеним облицима извршења кривичних дела.

СТИЦАЈ кривичних дела је сложен облик извршења кривичних дела, јер подразумева плуралитет кривичних дела. Овај институт постоји када једно лице једном радњом или са више радњи изврши више кривичних дела, те му се за сва та кривична дела истовремено суди. Теоријски, али и законски појам стицаја упућује на његову блиску везу са другим важним институтима кривичног права – у првом реду су то општи појам кривичног дела и казни систем, тачније систем правила за одмеравање казни, из које везе се даље развијају друге теоријске и практичне релације стицаја са бројним институтима кривичног права, како материјалног, тако и процесног.

Нормирање стицаја кривичних дела није само себи сврха. Суштина овог института практично се одражава на системе за одмеравање јединствене казне учиниоцу кривичних дела у стицају. Разграничење ситуација у којима је остварено јединствено кривично дело од случајева стицаја кривичних дела важно је управо због тога што се казна за стицај одмерава по посебним правилима која се битно разликују од општих правила одмеравања казне за једно (јединствено) кривично дело. То ће рећи да од примене одредаба о стицају зависи положај учиниоца, најпре у погледу врсте и мере казне која му може бити изречена. Из ових практичних разлога важно је на теоријскоправном нивоу јасно разграничити јединствено кривично дело, које може бити остварено у природном или у правном смислу, од стицаја кривичних дела, то јест направити разлику између правог и привидног стицаја кривичних дела. У овоме се огледа највећи значај стицаја као института кривичног права.

Имајући у виду циљ овог рада, а то је свеобухватно и темељно изучавање института стицаја кривичног дела, рад је подељен у десет целина, поред уводног излагања и закључних разматрања. Предмет изучавања били су: теоријскоправни погледи на јединствено кривично дело, развој института стицаја кроз општу историју, те еволуција стицаја у домаћем кривичном праву, затим је анализиран појам стицаја у кривичним законодавствима страних земаља и стицај међународних кривичних дела; важно место у овом раду заузима детаљно изучавање позитивног законског појма стицаја кривичних дела и продуженог кривичног дела, као и теоријска анализа осталих облика привидног стицаја који законски нису регулисани и поглавље о правилима одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају. При изради овог рада настојало се да обрада односа стицаја са другим институтима материјалног кривичног права буде што темељнија, да се уоче сличности и битне разлике између тих института и општег појма стицаја, да се упореди општи режим одмеравања јединствене казне са режимима одмеравања предвиђеним у посебним областима кривичног права (малолетничко кривично право и корпоративно кривично праву), али и у другим гранама казног права (прекршајно и привредно – преступно право) и да се укаже на процесноправне последице извршења више кривичних дела у стицају. Такође, предмет овог рада јесте теоријско и практично сагледавање односа института општег дела кривичног права – стицаја и продуженог кривичног дела, са конкретним кривичним делом. Разматрани су облици испољавања злоупотребе службеног положаја у судској пракси, а посебна пажња посвећена је испитивању учесталости стицаја и најчешћих облика стицаја овог кривичног дела са другим сродним кривичним делима. Полазећи од обележја бића кривичног дела злоупотреба службеног положаја, постављена је претпоставка да је ово дело у пракси могуће често вршити у продуженом трајању. Упоредо са обележјима бића тог дела, проучавани су законски услови за постојање продуженог кривичног дела, те испитивана емпиријска заснованост теоријски претпоставки. У том циљу спроведено је емпиријско истраживање праксе Основног и Вишег суда у Нишу.

При изради овог рада коришћени су следећи методи: догматски (формално-правни), историјскоправни, упоредноправни метод, те метод логичког, језичког и системског тумачења правних норми. Емпиријско истраживање спроведено је прикупљањем, обрадом и анализом релевантних података из судских списа кривичних предмета.

II ТЕОРИЈСКОПРАВНИ ПОГЛЕДИ НА ЈЕДИНСТВЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО

Јединствено кривично дело је увек остварено када је једним појединачним актом, који представља радњу извршења, проузрокована једна последица. У том случају постоји јединство радње и последице у природном смислу. Такође, јединство радње и последице може бити и правне природе, то јест јединствено кривично дело може представљати правну конструкцију.

Јединство које се темељи на нормативним критеријумима је сложеније од природног вида јединства које је, због своје једноставности (један акт – једна последица, мада то није једини облик јединственог кривичног дела у природном смислу), и у теорији и у пракси лако уочљиво. Са друге стране, сложену конструкцију јединственог кривичног дела у правном смислу потребно је разликовати од стицаја кривичних дела најпре због тога што су у оба појма подразумевају проузроковање две или више последица предузимањем једне или више делатности.

На овом месту потребно је указати да јединство радње и јединствено кривично дело нису синоними – јединствено кривично дело је шири појам који обухвата појам јединства радње и јединства последице, било у природном или у правном смислу. По овом питању теорија нема монолитан став, док терминолошка недоследност у вези са поменути појмовима чини ово питање још сложенијим.

Одговор на питање да ли је постојање јединственог кривичног дела условљено јединством радње или јединством последице добија се посредно из одговора на друго питање: који елемент кривичног дела је значајнији - радња извршења или последица.

У основи овог проблема налазе се различита одређења општег појма кривичног дела. Савремени правни системи заступају мешовити материјално-формални појам кривичног дела, који је у домаћој науци кривичног права одредио професор Тома Живановић¹ и који прихвата и важећи Кривични законик.² Општи појам кривичног дела другачије је схваћен са реалистичког становишта, које је својствено немачкој теорији кривичног права.

---

¹ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Четврто издање, Београд, 2016, Досије студио, стр. 66.

² Кривични законик, *Сл. гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Наиме, Живановић³ сматра да има онолико кривичних дела колико има проузроковања (последика), док је реалистичко схватање кривичног дела условљено бројем радњи извршења – колико радњи, толико дела. Даље, у складу са наведеним схватањем, радњу извршења представља увек један телесни покрет или пропуштање телесног покрета, те се сматра да је извршено онолико кривичних дела колико је телесних покрета извршилац начинио или пропустио да начини.

Критика оваквог схватања општег појма кривичног дела заснована је на практичним примерима у којима је предузимање једне радње извршења (једног телесног покрета) произвело више последица повреда или угрожавања различитих добара и вредности. У питању су случајеви извршења више кривичних дела у идеалном стицају: „Ако А, на пример, баци камен, те повреди Б и В и разбије стакло на излогу извесне радње – постоји само једна радња: бацање камена, а три су последице њоме проузроковане: две телесне повреде и оштећење туђе ствари.“⁴

Реалистички општи појам кривичног дела (број радњи детерминише број извршених кривичних дела) среће се у правним системима који предвиђају другачија правила за одмеравање казне за кривична дела у идеалном стицају од правила за одмеравање казне за кривична дела у реалном стицају, између осталих у немачком кривичном праву. Обично је за идеални стицај кривичних дела предвиђен блажи режим, што значи да је питање јединства радње у тим системима од великог значаја јер од њега зависи положај извршиоца кривичног дела у погледу казне која му може бити изречена. Занимљиво је да *немачка наука кривичног права*, али и законодавство праве јасну разлику између појмова «јединство радње» и «јединство кривичног дела», јер је јединство дела у ствари институт идеалног стицаја кривичног дела и регулисан је чланом 52 немачког кривичног законика.⁵

Општи појам кривичног дела који је одредио Живановић не разликује се битно од позитивне дефиниције кривичног дела: «Кривично дело је противправно, у казненом закону предвиђено и условима инкриминације одговарајуће проузроковање

---

³ Т. Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Прва књига, Београд, 1933, Штампарија „Гундулић“, стр. 334.

⁴ Т. Живановић, *Основни проблеми кривичног права - Виши општи део кривичног права*, Београд, 1930, Штампарија „Гундулић“, стр. 68.

⁵ И. Ђокић, О појму јединства радње (дела) у кривичном праву, *Казнена реакција у Србији*, Осми део, Тематска монографија, Београд, 2018, стр. 280. и 290.

људском радњом.»⁶ Живановић даље објашњава да су синтагме «проузроковање (последике) људском радњом» и «дело човека» синоними. Позитивноправна дефиниција кривичног дела садржи четири елемента: људско дело, противправност, одређеност дела у закону и скривљеност.

Дакле, може се закључити да наше право не прихвата реалистички појам општег кривичног дела, то јест да је постојање јединственог кривичног дела условљено и јединством радње и јединством последице, имајући у виду да су радња извршења и последица подједнако важни елементи «дела човека».⁷ При том, јединство радње и јединство последице може постојати у природном и у правном смислу, а оба смисла имају исти значај за образовање јединства кривичног дела.

Одређење појма радње кривичног дела ипак није без значаја у области проучавања јединственог кривичног дела и стицаја кривичних дела, иако се за потребе овакве анализе не разматрају услови који морају бити испуњени да би се одређено понашање сматрало релевантним за кривично право.⁸ Код нас је прихваћен објективно-субјективни појам радње, те се она дефинише као свесно и вољно понашање човека којим се остварује кривично дело.⁹ У светлу ове дефиниције треба процењивати услове за постојање природног, односно правног јединства радње, од кога ће даље зависити разликовање јединственог кривичног дела (у природном или у правном смислу) од стицаја кривичних дела. Такође, радња извршења је од значаја за разликовање идеалног од реалног стицаја кривичних дела, то јест привидног идеалног од привидног реалног стицаја.

О условима за постојање једне радње постоје различита схватања, а најчешће образлагани услови су јединствена одлука или циљ који повезују више аката у једну радњу, истовременост телесних покрета¹⁰, број мишићних покрета¹¹ или природа добара на чије угрожавање или повређивање је радња управљена.¹² У земљама англоамеричког правног система такође се различито гледа на услове за постојање

---

⁶ Т. Живановић, *Основни проблеми кривичног права - Виши општи део кривичног права*, Београд, 1930, Штампарија „Гундулић“, стр 79.

⁷ „Радња извршења је делатност којом се остварује кривично дело проузроковањем последице.“, Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Четврто издање, Београд, 2016, Досије студио, стр. 76.

⁸ И. Ђокић, *op.cit.* стр 280.

⁹ Д. Јовашевић, *op.cit.* 73.

¹⁰ Ђ. Лазин, *Привидни идеални стицај кривичних дела*, Београд, 1982, Привредна штампа, стр 24-31.

¹¹ И. Ђокић, *op.cit.* стр 280.

¹² Н. Мрвић Петровић, *Кривично право, Општи део*, Треће измењено издање, Београд, 2014, Службени гласник, стр. 219.

јединства радње те и на том правном подручју још од почетка 20. века присутне теорије попут: *single intent theory, single act theory, time and consequences theory*.¹³

1. Природно јединство дела

Једно кривично дело без сумње увек постоји када учинилац **једном радњом свесно и вољно проузрокује једну последицу**. У том случају једним појединачним актом, једним вољним покретом или пропуштањем акта или покрета (који је извршилац био обавезан да предузме) остварује се одлука да се изврши кривично дело. Најједноставнији пример овог вида природног јединства кривичног дела јесте убиство извршено на такав начин да је извршилац лишио живота друго лице једним метком који је испаљен једним притиском обарача.

Са друге стране сматраће се да постоји једно кривично дело у природном смислу и када је учинилац кривичног дела заиста извршио више аката, то јест радњи, под условом да су све предузете делатности које чине радњу извршења кривичног дела повезане у једну логичну, природну целину.¹⁴ Природна целина већег броја предузетих радњи заснива се, између осталог, на јединственој одлуци да се исти догађај искористи за постепено остварење истог кривичног дела.¹⁵ При том је потребно да радње буду исте врсте, то јест да се остварује исто кривично дело чија се криминална количина повећава предузимањем сваког појединачног акта. Овакво јединствено кривично дело у природном смислу јавља се у два вида: итеративно и сукцесивно остварење бића кривичног дела.

Итеративно остварење бића кривичног дела постоји у случају када учинилац изврши једно кривично дело узастопним понављањем истих или сличних радњи у кратком временском интервалу. У овом случају учинилац користи исту прилику и дате околности да изврши једно кривично дело понављајући у континуитету исту радњу.¹⁶ Пример итеративног остварења бића кривичног дела био би крађа неколико покретних ствари из једног стана, при чему је све једно да ли лопов те покретне ствари ставља у једну врећу или кесу коју износи је из стана или сваки предмет, уколико је већих

---

¹³ Више о томе видети код: Horack, Frank Edward Jr., *The Multiple Consequences of a Single Criminal Act*, *Minnesota Law Review*, Maurer School of Law: Indiana University, 1937, стр. 812-819.

¹⁴ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Једанаесто допуњено издање, Београд, 2021, Службени гласник, стр 303. и 304.

¹⁵ И. Ђокић, *op.cit.* стр. 284.

¹⁶ Р. Novoselec., *Opći dio kaznenog prava*, Peto izmenjeno izdanje, Osijek, Pravos, 2016, стр. 337.

размера, појединачно односи до својих кола и затим се враћа по остале предмете. Други пример био би случај када једно лице са више псовки и погрдних израза увреди другог. Дакле, узеће се да у описаним случајевима постоји само једно кривично дело крађе и једно кривично дело увреде.

Код итеративног остварења бића кривичног дела као спорна појављују се следећа питања: јединство воље као битан услов јединства радње кривичног дела и истоветност пасивног субјекта чије се право угрожава или повређује извршењем кривичног дела.

Иако јединствена воља представља снажну кохезиону силу која више појединачних аката везује у природну целину, ипак у теорији постоји став да у случају итеративног остварења бића кривичног дела није нужно постојање јединственог умишљаја на страни учиниоца, већ је довољно да постоји општа одлука о остварењу одређеног циља. Дакле, када предузима прву у низу радњи, није потребно да учинилац има намеру да изврши и други и трећу и све касније предузете радње, већ је довољно да буде решен да понавља исте радње док год не оствари свој циљ. На страни лопова, дакле, који из туђег стана краде покретне ствари не мора да постоји умишљај којим су унапред обухваћени *сви* предмети које је доцније противправно и одузео, довољно је да је он у стан ушао (на ма који начин) у намери да *нешто* украде, на пример новац, а да се тек касније одлучио на крађу неког комада намештаја који је проценио као вредан или на крађу најновијег модела телевизора који је у стану приметио.

Према појединим ауторима¹⁷ спорно питање истоветности пасивног субјекта може бити решено применом аналогije са продуженим кривичним делом из члана 61. КЗ. Наиме, да би се остварење бића кривичног дела сматрало итеративним није потребно да њиме буду повређена добра само једног лица, осим уколико се ради о добрима и вредностима која су строго личне природе. Ово је став немачког Савезног суда. Уколико се, дакле, не ради о добрима строго личне природе и уколико код учиниоца постоји јединствена одлука о вршењу кривичних дела – немачка судска пракса сматра да може постојати природно јединство радње. Следећи овај став, у случају када би једно лице у току позоришне представе из гардеробера противправно присвојило више бунди и капута који припадају различитим лицима, сматрало би се да постоји једно кривично дело крађе.

---

¹⁷ Више о томе код: И. Ђокић, *op.cit.* стр. 286.

Ипак, овакву аналогију између схватања јединства радње у немачкој кривичноправној пракси и домаћег законског појма продуженог кривичног дела могуће је критиковати. Ово тим пре што Кривични законик Србије регулише продужено кривично дело, те би се претходни пример квалификовао као продужено кривично дело, а не као итеративно остварење бића кривичног дела.

Не треба заборавити да је продужено кривично дело, онако како је регулисано у члану 61. КЗ РС, по својој природи привидни реални стицај у облику конзумпције. То даље значи да постоји плуралитет, а не јединство радњи. Оно што продужено кривично дело чини јединственим јесте нормативна конструкција јединства последица. Са друге стране, итеративно остварење биће кривичног дела, дефинисано на напред изложен начин, ипак се пре темељи на јединству радње него на јединству последица.

Може се чинити да је питање разликовања итеративног остварења кривичног дела од продуженог кривичног дела само теоријске природе. Заиста, у оба случаја реч је о јединственом кривичном делу, с тим што је у једном случају то јединство природно (код итеративног остварења), а у другом правне природе. Чињеница да је по среди јединствено кривично дело у оба случаја не би битно утицала на положај учиниоца у погледу одмеравања казне – она би била одмерена на редован начин у посебном законском оквиру. Ипак, имајући у виду да је домаћим кривичним законодавством регулисано продужено кривично дело (за разлику од немачког законодавства који овај институт не познаје), у напред датом примеру требало би узети да је остварено продужено, а не итеративно кривично дело.

Могло би се закључити да највиша инстанца немачког правосуђа заступањем оваквих правних ставова и мишњеља о случајевима природног јединства радње надомешћује одсуство правне конструкције, института попут продуженог кривичног дела у свом кривичном законодавству.

Сукцесивно остварење бића кривичног дела постоји у случају «када све предузете радње представљају само појединачне етапе које не морају бити у таквој тесној временској вези као итеративне радње, нити пак морају бити идентичне, али је неопходно да буду управљене ка истом циљу.»¹⁸ Иако краћи прекиди у остварењу радње не би довели у питање јединство кривичног дела, у теорији се заступа став да и код сукцесивног остварења учинилац мора и користити исту прилику за предузимање

---

¹⁸З. Стојановић, *op.cit.* 304.

више радњи.¹⁹ Пример сукцесивног остварења биоби случај када учинилац је најпре без успеха покушао да убије друго лице ударцем флашом у главу, па је након тога давлeњeм жртве довршио кривично дело убиства.²⁰

У теорији кривичног права може се срести мишљење да је, иако је реч о природном јединству кривичног дела, критеријум за процену тог јединства ипак нормативне природе, јер „серија радњи може да представља само једну радњу ако то није у супротности са социјалним и правним смислом датог законског описа.“²¹ Овакав став у суштини је песимистичан у односу на природно јединство кривичног дела, јер се истицањeм нормативне природе поменутих критеријума брише граница између природног и јединства у правном смислу и практично признаје постојање само правног јединства кривичног дела.²²

2. Правно јединство дела

Више радњи и више последица јединствених у природном смислу може нормативним критеријумима бити повезано у једно кривично дело. У том случају јединство кривичног дела биће остварено у правном смислу.

Јединствено кривично дело постоји када:

1. постоји стицај радњи у природном смислу, али јединство радњи у правном смислу и
2. постоји стицај последица у природном смислу, али јединство проузроковања у правном смислу

Јединство у правном смислу засновано је на законом прописаном бићу кривичног дела, то јест законски опис кривичног дела представља нормативни критеријум који више радњи или последица јединствених у природном смислу спаја у целину. Дакле, воља је законодавца да стицај радњи или последица у природном смислу учини јединственим са правног аспекта.

Вишеактна кривична дела су један од облика испољавања јединства кривичних дела у правном смислу. Ова кривична дела састоје се у предузимању две

---

¹⁹ Р. Novoselec, *op.cit.* стр. 338.

²⁰ *ibid.* 338. – пример преузет из немачке судске праксе

²¹ F. Ваџић, *Krivično pravo: opći dio*, Informator, Zagreb, 1978, стр. 390.

²² „Ништа није природно у оквиру учења о јединству радње у природном смислу“, Baumann, Weber, Mitsch, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, цитат преузет од И. Ђокић, *op.cit.* стр. 284.

или више делатности и њима се повређују два или више правних добара, при чему су све предузете делатности повезане у исти ток који води наступају последице. На пример, убиство може бити извршено испаливањем и једног метка у предео груди или главе пасивног субјекта, али и са више убода ножем или другим хладним оружјем у истом пределу тела. У питању је *фактичка неопходност* предузимања већег броја појединачних делатности у конкретном случају.

У овај облик јединства у правном смислу убрајају се и кривична дела код који се *довршење у формалном и довршење у материјалном смислу* временски не поклапају.²³ Реч је о кривичним делима код којих је «намера» битно субјективно обележје кривичног дела. Кривично дело формално је довршено уколико намера постоји у тренутку започињања, то јест предузимања радње извршења кривичног дела, док се у материјалном смислу кривично дело сматра довршеним када се последица која је била обухваћена намером реализује. На примеру кривичног дела крађе може се објаснити разлика између формалног и материјалног довршења кривичног дела: у формалном смислу крађа је довршена када неко одузме туђу покретну ствар у намери да њеним присвајањем себи или другоме прибави противправну имовинску корист, док је крађа у материјалном смислу довршена тек када се намера са којом је туђа покретна ствар и реализује – када се прибављањем те ствари оствари противправна имовинска корист. Потпуна повреда заштићеног правног доба (имовине) наступа тек материјалним довршењем кривичног дела, али је из криминално-политичких разлога граница заштите тог добра померена унапред – на тренутак формалног довршења кривичног дела, јер, да би учинилац био кажњен, није потребно да намера у конкретном случају и буде остварена. Трајна и кривична дела стања такође имају различите моменте довршења у формалном и у материјалном смислу.²⁴

Трајна кривична дела су она код којих је радњом извршења проузрокована последица која може трајати одређено краће или дуже време, при чему се за све то време кривично дело као такво продужава, јер је трајна промена (последица) битан елемент бића кривичног дела. Насупрот трајним кривичним делима су тренутна кривична дела, у која спадају и *кривична дела стања*, код којих последица наступа непосредно после предузимања радње извршења, али стање проузроковано том

---

²³ И. Ђокић, *op.cit.* стр. 282.

²⁴ И. Вуковић, Материјално довршење кривичног дела, *Анали Правног факултета у Београду*, број 2, Београд, 2008, стр. 145-147.

променом (последницом) траје одређено дуже или краће време, при чему на тај начин произведено стање није елемент бића кривичног дела, те може бити од значаја у погледу одмеравања казне. Пример трајног кривичног дела је противправно лишење слободе, а пример кривичног дела стања тешка телесна повреда. Код трајних и кривичних дела стања све појединачне делатности и акти који су предузети сматраће се јединственом радњом у правном смислу (иако постоји стицај радњи у природном смислу), што значи да постоји јединствено кривично дело. Међутим, уколико учинилац предузме неку другу радњу како би обезбедио трајање последице, постојаће стицај кривичних дела.²⁵

За разлику од примера трајних и кривичних дела стања код којих последица траје извесно краће или дуже време, закон као радњу извршења може предвидети **дуготрајно понашање** употребом трајних глаголски облика приликом описивања радње или предвиђањем времена трајања радње извршења као битног елемента кривичног дела. Пример за први начин прописивања дуготрајног понашања као радње извршења кривичног дела је облик кривичног дела шпијунаже из става 4 члана 315 КЗ – ко *прибавља* (прибављати – трајни глагол) тајне податке или документа у намери да их саопшти или преда...; док код кривичног дела прогањања из члана 138а КЗ законодавац захтева да делатности побројане у тачкама 1-5 првог става буду предузимане у «току одређеног временског периода».

Законодавац употребљава трајне глаголе и код такозваних **кривичних дела са индиферентним бројем чињења**. То су кривична дела чији су елементи тако формулисани (употреба трајних глагола) да број предузетих радњи у конкретном случају нема никаквог утицаја на јединство кривичног дела. Овакав став заснован је на аутентичном тумачењу из става 30 члана 112. «Када је радња кривичног дела одређена трајним глаголом, сматра се да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута.» Таква кривична дела су: неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, недозвољена трговина, недозвољена производња, изношење личних и породичних прилика, полно узнемиравање, и тако даље... Кривична дела са индиферентним бројем чињења могу се поделити на кривична дела са мешовитим бићем (алтернативно предвиђена радња извршења) и кривична дела код којих је као радња извршења предвиђена само једна делатност, али се ова кривична дела могу

---

²⁵ Ј. Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, Савремена администрација, стр. 266.

према истом нападном објекту извршити и са више различитих аката који су иначе дозвољени.²⁶

Од претходног облика јединственог кривичног дела у правном смислу могу се разликовати кривична дела са *индиферентним бројем проузроковања* или како их Живановић назива – кривична дела код којих је равнодушно да ли су састављена из једног или из више проузроковања (последица). У овом случају реч је о стицају последица у природном смислу који представља јединство последице, те кривичног дела у правном смислу. Пример овог облика јесте кривично дело увреде – постоји једно кривично дело увреде без обзира на то што је извршилац више пута вређао и погрдним именима називао истог пасивног субјекта, све док ово кривично дело правноснажно није расправљено.²⁷ Дакле, у овом случају битно је да је кривично дело увреде извршено према истом лицу.

Међутим, у случају када законодавац не употреби трајни глагол, може се сматрати да постоји јединствено кривично дело у правном смислу ако је број предмета, то јест *нападних и граматичких објеката кривичног дела индиферентан*.²⁸ Тако, на пример, у првом ставу 355. члана КЗ-а, употребљен је у опису бића кривичног дела фалсификовања исправе свршени глагол: «ко лажну или преиначену исправу *употреби* (трајни глагол био би «употребљава») као праву...». Постојаће, ипак, јединствено кривично дело фалсификовања исправе без обзира на то колико пута је као права била употребљена лажна исправа, само ако је у питању *једна иста* лажна или преиначена исправа. Није индиферентан број нападних објеката код кривичног дела увреде (мада је код тог кривичног дела индиферентан број проузроковања) – уколико једно лице вређа два или више других лица, постојаће онолико кривичних дела увреде (у стицају) колико има пасивних субјеката чији су част и углед повређени извршењем овог кривичног дела. Такође, према Живановићу²⁹, када је граматички објект предвиђен као посебно обележје кривичног дела постојаће једно (јединствено) кривично дело и ако је оно извршено на већем броју предмета – граматичких објеката. Тако ће, на пример, постојати само једно кривично дело фалсификовања новца када је у конкретном случају фалсификован већи број новчаница. Да би се кривично дело фалсификовања

---

²⁶ Т. Живановић, *op.cit.* стр. 373.

²⁷ Ј. Таховић, *op.cit.* стр. 267.

²⁸ Т. Живановић, *op.cit.* стр. 372. и Ј. Таховић, *op.cit.* стр. 267.

²⁹ Т. Живановић, *op.cit.* стр. 372.

новца сматрало свршеним довољно је да извршилац направи једну лажну новчаницу у намери да је као праву стави у оптицај, али се из термина «новац» који је употребљен у опису бића кривичног дела (граматички објект, употребљена је збирна именица) закључује да је законодавац имао на уму да је ово кривично дело по природи такво да се у пракси најчешће врши на већем броју предмета – новчаница.

У литератури се као облик јединства у правном смислу често наводе кривична дела са мешовитим бићем. Реч је у ствари о кривичним делима код којих је радња извршења предвиђена алтернативно - побројано је више делатности од којих је довољно предузети једну да би се кривично дело сматрало свршеним. Међутим, иако је за довршење таквих кривичних дела довољно предузимање једне од предвиђених радњи, у пракси се она *убичајено, типично врше предузимањем више алтернативно предвиђених радњи извршења*. У таквим случајевима сматра се да постоји јединствено кривично дело у правном смислу и то као привидни идеални стицај у облику алтернативитета. Тако, на пример, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога је кривично дело које се, имајући у виду законско биће, може извршити производњом *или* прерадом *или* продајом *или* нуђењем на продају опојних дрога, али у пракси извршиоци овог кривичног дела најчешће производи *и* продаје опојне дроге – чиме остварује само једно кривично дело из члана 246 КЗ.

Сви облици *привидног стицаја* могу се сматрати јединственим кривичним делом у правном смислу. Привидни стицај се јавља као идеални и реални привидни стицај. Облици привидног идеалног стицаја су специјалитет, супсидијаритет, конзумпција и алтернативитет, а облици привидног реалног стицаја у облику конзумпције (најзначајнији вид привидног реалног стицаја) су: сложено кривично дело, колективно кривично дело и продужено кривично дело. Привидном идеалном стицају биће посвећено посебно поглавље овог рада.

3. Јединствено кривично дело нечињења

Код кривичних дела нечињења радња извршења састоји се у свесном и вољном пропуштању да се нека делатност изврши, при чему је нужно да постоји обавеза или дужност извршења те делатности; али и у предузимању делатности супротне оној која представља дужност или обавезу. Омисивна кривична дела деле се на права – она која се могу извршити једино неизвршењем одређене обавезе предвиђене императивном

нормом и неправом – она која се уобичајено врше чињењем, али се могу извршити и нечињењем.

Имајући у виду овакву природу радње извршења омисивних кривичних дела, поставља се питање јединства те радње, то јест јединства кривичног дела, с обзиром на то да нема предузетих и остварених аката (телесних покрета, радњи) који би се природним или нормативним критеријумима могли повезати у једну целину.

Питање јединства омисивне радње не би се могло поставити у случају када је пропуштањем дужног чињења повређена једна императивна норма, када се извршилац оглушио о једну обавезу, чиме је произведена једна последица. Међутим, уколико је пропуштањем повређено више норми, то јест дужности, критеријуми за процену јединства радње и кривичног дела су следећи³⁰:

1) код правих омисивних кривичних дела – међусобна зависност повређених норми, то јест обавеза; уколико је више обавеза повређено, а оне не стоје међусобно у односу зависности, већ су самосталне, сматраће се да постоји онолико радњи пропуштања колико има независних повређених норми,

2) код неправих омисивних кривичних дела – постојање јединствене последице у правном смислу имплицира на то да постоји само једна радња пропуштања дужног чињења, док је други критеријум немачка судска пракса поставља у виду питања: да ли би обавезе (спречавања последице) било могуће испунити предузимањем једне или више радњи – постоји онолико радњи пропуштања колико би радњи извршења било потребно предузети у циљу испуњења обавезе, дужности.

Лице које не пружи помоћ већем броју лица која се налазе у непосредној опасности за живот, врши онолико кривичних дела непружања помоћи колико има лица којима је извршилац био дужан да укаже помоћ (уколико је то могао учинити без опасности за себе или другог). Међутим, водећи се напред наведеним критеријумима, уколико је извршилац могао само једном радњом испунити обавезу указивања помоћи већем броју лица, сматраће се да постоји јединствено кривично дело непружања помоћи.

Питање међусобне зависности обавеза на чињење и броја аката којим би се та обавеза у датом случају фактичке су природе, те би о томе требало да одлучује суд у сваком конкретном предмету. Ипак, имајући у виду да различити критеријуми воде

---

³⁰ И. Ђокић, *op.cit.* стр. 288.

различитим решењима истог питања, што би могло окривљеног да доведе у тежи положај (није све једно који ће од поменутих услова бити примењен, с обзиром на то да би се у једном случају окривљеном, ако буде оглашен кривим, могла изрећи казна за једно, јединствено кривично дело, а у другом случају постојао би стицај кривичних дела, што би значило примену правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају), било би пожељно да услови за постојање јединственог кривичног дела нечињења и разликовања од стицаја оmissивних кривичних дела буду темељно теоријски постављени. Разматрањем овог проблема са теоријске стране могли би се спречити арбитрарност, неуједначеност судске праксе и осигурала правна извесност.

Насупрот јединственом кривичном делу стоји плуралитет кривичних дела, осликан у институту стицаја кривичних дела.

III ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ИНСТИТУТА СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Стицај кривичних дела се као институт кривичног права није самостално развијао, већ је његова еволуција била условљена потребом за усавршавањем метода и правила за одмеравање казне учиниоцима више кривичних дела. Први је опсежно истраживао стицај кривичних дела и о овом институту писао радове већ почетком 19. века Паул Јохан Анселм Фојербах.³¹ Позната је његова подела множине (стицаја) кривичних дела. Од тада се формира теоријски појам стицаја и разликују се његове врсте.

1. Стицај кривичних дела у општој историји кривичног права

Римско право није се бавило кривичноправним појмом стицаја кривичних дела, већ је овај институт био разматран са процесног аспекта и при одређивању правила за одмеравање казне.

Наиме, римско право правило је разлику између јавних и приватних кривичних дела, то јест савременом терминологијом речено – разликовало је официјелна кривична дела од оних која се гоне по приватној тужби. Тако, уколико учинилац изврши више кривичних дела према пасивном субјекту, он као тужилац имао је права да учиниоца тужи само за једно од више извршених кривичних дела, нити је за остала кривична дела која су испрва остала неутужена могао извршиоца касније другом тужбом тужити.³² Дакле, кривичном тужбом у римском праву нису могла бити обухваћена сва кривична дела у стицају. Овакво правило било је неправедно спрам тужиоца – пасивног субјекта, те је касније допуштено да више кривичних дела у стицају буду обухваћена једном тужбом. При томе, при одмеравању казне за кривична дела у стицају примењивао се принцип *quot delicta, tot poenae* (колико кривичних дела, толико казни), што значи да су казне за свако појединачно дело сабирале по систему кумулације.

У правним изворима тог доба постоји јасно правило о примењивању система кумулације казни на приватна кривична дела.³³ Међутим, различита су мишљења о томе који је систем одмеравања казне важио за јавна кривична дела. Два су правца у

---

³¹ Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 42

³² Ђ. Лазин, *ibid.* стр. 40

³³ Ј. Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, Савремена администрација, стр. 257.

том размишљању: аналогија са приватним кривичним делима – у случају стицаја јавних кривичних дела казне су се сабирале; док је друг став да су за стицај јавних кривичних дела важила блажа правила – изрицање само најстроже казне (апсорпција) или повећање најстроже изречене казне до одређене границе (асперација).³⁴

Такође, римско кривично право разликовало је идеални од реалног стицаја, али у погледу примене различитих правила за одмеравање казне – за реални стицај кривичних дела важио је систем кумулације казне, а за идеални стицај неки од поменутих блажих система.

Продужено кривично дело у римском праву посматрано је као реални стицај кривичних дела, јер појам привидног стицаја тада није био правно разрађен, осим посредно код неких врста крађа код којих се вршење (бављење вршењем, вршење у више наврата) тих кривичних дела, у смислу данашњег колективног кривичног дела, узимало као отежавајућа околност.

Средњовековно кривично право европских држава није битно унапредовало у развоју института стицаја кривичних дела. Ипак, *глосатори и постглосатори* почињу да се темељно баве институтима општег кривичног права – разликовањем простих од сложених кривичних дела, стицајем кривичних дела и продуженим кривичним делом. Теоријска разматрања стицаја кривичних дела на средњовековном италијанском правном поднебљу била су реакција на неподобност система кумулације казни да буде примењен у случајевима када је, на пример, за једно од више кривичних дела у стицају запређена смртна казна, која је свакако најтежа. Примена система кумулације у таквим случајевима доводила би до апсурдног решења – окривљени би могао да буде осуђен на збир смртне казне и других блажих казни. Са практичне стране „овај проблем се нарочито поставио у вези са кривичним делом крађе, јер је и за ово кривично дело била предвиђена смртна казна и то за прости облик крађе, уколико је извршено више од три (просте) крађе, па је било потребно утврдити да ли је у питању једна или више крађа.“³⁵

Како је у средњем веку смртном казном било запређено за многа кривична дела и имајући у виду да схватања о сврси кажњавања почињу да напредују³⁶, глосатори и

---

³⁴ Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 41.

³⁵ Ј. Бутуровић Ј., *Продужено кривично дело*, Београд, 1980, Издавачка радна организација „Привредна штампа“, стр. 16.

³⁶ Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 41.

постгласатори заступали су став да је у неким датим случајевима учиниоца довољно казнити и једном казном, нарочито ако је као најтежа казна изречена смртна казна. То схватање оличено је у принципу *una poena tantum*, који представља зачетак принципа апсорпције.

Са друге стране, **канонско, старо германско и средњовековно француско право** задржавају правила о примени система кумулације казни. Кумулација је у овим средњовековном праву ових држава била општи принцип одмеравања казне, што се посредно закључује из неких одредаба Општег немачког кривичног законика из 1532. године (*Constitutio Criminalis Carolina*). Наиме, овај законик у два члана (108. – „о кажњавању оних који су прекршили заклетву да се неће осветити“ и 169. – „о кажњавању оних који краду рибу“³⁷) предвиђа изрицање само најстроже казне за кривична дела у стицају (апсорпција) као изузетак од општег правила сабирања казни.

У периоду од 14. до 17. века теоретичари права, а међу њима најзначајнији Сасоферато, Убалдис и Фаринацијус, бавили су се дефинисањем продуженог кривичног дела и условима за његово постојање. Бартолус де Сасоферато је први образложио услове који морају бити испуњени да би се једно кривично дело сматрало продуженим. Ти услови су: 1) извршење два или више деликата (кривичних дела); 2) исти циљ са којим је више кривичних дела извршено (субјективни елеменат – однос учиниоца према кривичном делу) – „Када више злочина има исти циљ, биће кажњени као једно кривично дело ако су сва учињена у истом *наступу*, тј. деловању.“, 3) временска повезаност извршених кривичних дела – „Када је више злочина учињено у различита времена, казну треба одредити за свако поједино дело, а када су учињена у исто време кажњавају се као да се ради о истом делу.“³⁸

За развој института стицаја кривичних дела од великог је значаја научни рад правног филозофа и теоретичара кривичног права П. Ј. А. Фојербаха, који је први указао на различите врсте стицаја кривичних дела. Према Фојербаху, три су врсте стицаја³⁹:

- идеални (формални) стицај – једном истом или једном непрекидном радњом се повређују различити кривични прописи,

---

³⁷Превод текста *Constitutio Criminalis Carolina* на руском закону преузет са сајта: <http://krotov.info/acts/16/1/1532karolina.htm>, приступ: 9.8.2021.

³⁸ Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр 16.

³⁹ Наведено према Лазину (*op.cit.* стр 42.) и Таховићу *op.cit.* стр (258.)

- објективни (хетерогени) стицај – са више радњи се повређују различити кривични прописи,
- субјективни (хомогени) стицај – са више радњи се повређује један исти кривични пропис; ова врста даље се дели на:
  - продужено кривично дело – врши се на различитим објектима и
  - поновљено кривично дело – врши се на истим објектима.

Фојербах је, такође, одредио појам продуженог кривичног дела: „Ако се злочинство почини више пута на истом објекту и на истој особи, онда се различите радње које продужавају злочин имају рачунати као једно дело.“⁴⁰ Ова дефиниција продуженог кривичног дела добила је и законску снагу уношењем у Баварски кривични законик из 1813. године, а по узору на њу продужено кривично дело нормирано је и другим покрајинским кривичним законима у Немачкој. Међутим, пруски и општи немачки кривични законик (који је више од сто година био на снази, од 1871. до 1975. године) не познају продужено кривично дело⁴¹, мада је ова правна конструкција јединства кривичног дела у пракси немачких судова била често примењивана. Основом примене конструкције продуженог кривичног дела у пракси је сматран члан 74 Немачког кривичног законика којим је регулисан реални стицај кривичних дела. Ипак, има критика на рачун оваквог оправдања примене члана 74 на случајеве извршења продуженог кривичног дела – услов за постојање реалног стицаја је самосталност свих радњи, то јест кривичних дела, док продужено кривично дело подразумева целину, јединство радње, блиску везу кривичних дела у саставу продуженог и један умишљај којим су она обухваћена.⁴²

Слично немачком кривичном законодавству, ни у Француској продужено кривично дело није било законски дефинисано ни кривичним закоником из 1791. ни 1810. Наполеоновим кривичним закоником. Ипак, пракса француских судова и теорија права познају, примењују и разрађују овај институт. Тако, Ортолан не одређује изричито појам продуженог кривичног дела, али се из његових радова у области

---

⁴⁰J. Бутуровић, *op.cit.* стр. 18.

⁴¹ Продужено кривично дело било је предвиђено у неким од нацрта, то јест пројеката Пруског кривичног законика, али одредба о овом институту није добила своје место у верзији која је добила законску снагу, о томе више: Т. Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Прва књига, Београд, 1933, Штампарија „Гундулић“, стр. 357.

⁴² М. Ђуричић, *Продужени злочин – прилог за реформу казног законодавства*, *Crimen – часопис за кривичне науке*, *Из историје кривичних наука*, број 1, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду, стр 107.

стицаја („нагомилавања престапа“) и разматрања различитих система одмеравања казни за нагомилане престапе закључује да су (по Ортолану) услови за постојање продуженог кривичног дела: плуралитет радњи, јединство повређеног права (то јест заштитног објекта кривичног дела – иста врста кривичног дела), јединство одлуке или циља (с тим да истоветност мотива није довољан услов).⁴³

Привидни стицај кривичних дела као самосталан институт у теорији кривичног права дуго није био обрађиван, највише због тога што кривични законици европских држава кроз историју нису садржавали велики број инкриминација. Кодификација кривичног права у 19. веку широм Европе условила је повећање броја инкриминација, од којих су нека имала слична обележја, због чега је у пракси извршење неких кривичних дела било нужно праћено остварењем других кривичних дела. Из тих разлога указала се потреба за детаљнијим разматрањем обележја и апстрактним упоређивањем бића кривичних дела, из чега су се изродила схватања о оправданости постојања института привидног стицаја кривичних дела.⁴⁴

2. Стицај кривичних дела у историји српског кривичног права

Правни споменици средњовековне Србије не познају опште институте кривичног права. Наиме, *Душанов законик из 1349. године*⁴⁵ као најзначајнији средњовековни правни споменик, иако највећим својим делом регулише материју кривичног права, не разликује општи од посебног дела кривичног права. Кривичноправне одредбе Душановог законика углавном се односе на процесноправна правила и на материју посебног кривичног права – бројне инкриминације, које нису систематично уређене у групе и целине. Дакле, стицај кривичних дела није био у домаћем праву средњег века законски регулисан.

У време Првог српског устанка, 1804. године прота Матеја Ненадовић саставио је кривични закон, познат у историји домаћег права као *Казнени закон прота Матеје*.⁴⁶ Сачуван је само онај део Протиног Законика који је сам Ненадовић

---

⁴³ М. Радовановић, Основи казнителног права Жозефа Ортолана Професора на факултету права у Паризу, *Crimen – часопис за кривичне науке, Из историје кривичних наука*, број 2, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду (превод), стр. 205.

⁴⁴ Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 42.

⁴⁵ Д. Николић и А. Ђорђевић, *Законски текстови старог и средњег века*, Ниш, 2013, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, стр. 151-171.

⁴⁶ М. Ненадовић, *Мемоари*, Београд, 2001, Рад – едиција Реч и мисао

забележио у «Мемоарима». Тај део се може назвати посебним кривичним правом, које инкриминише убиство, отмицу девојке ради закључења брака, крађу стоке, два војна кривична дела – бекство из војске и са страже, кривоклетство и лажно сведочење и свађа и вређање уз претњу оружјем. Ипак, ни овај правни акт не бави се општим институтима кривичног права.

Спорно је у правној историји када је донет и када је важио *Карађорђево закон*⁴⁷, мада се често као година доношења наводи 1807. година. Садржао је 38 чланова (првих 13 није сачувано, осим деветог и десетог члана) од којих је само једном регулисано питање из грађанскоправне материје - разводу брака, затим одредбе којима је предвиђен положај војних старешина, судија, среских кнезова и сеоских кметова, а у свом највећем делу Карађорђево закон посвећен је кривичном праву. Према предмету заштите кривична дела предвиђена Карађорђевином законом могу се поделити у три групе: кривична дела против државе и новог државног апарата, војна кривична дела и војни дисциплински преступи, група против живота и тела, против имовине, група дела против брака и против морала. Од института општег дела кривичног права, Карађорђево закон препознаје степене кривице само код убиства – из нехата и умишљајно лишење живота, као и покушај – опет само код убиства. Карађорђево закон такође не познаје стицај кривичних дела као општи институт.

2.1. Казнителни законик за Књажество Србију

Казнителни законик за Књажество Србију први је пропис у области кривичног материјалног права који садржи опште институте, то јест први је кривични законик код нас који је подељен на општи и посебни део. Имајући у виду тадашње прилике у држави и друштву и чињеницу да у време доношења законика Србија није имала пуну независност у односу на Османску империју, може се закључити да је био прилично савремен и напредан правни текст. Наиме, Казнителни законик је писан по узору на Пруски кривични законик из 1851. године, а битно је нагласити да је био на снази, наравно уз одређене измене и допуне, до 1929. године када је донет и ступио на снагу Кривични законик Краљевине Југославије. Казнителни закон нормира идеални стицај

---

⁴⁷ Т. Живановић, *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865.*, Београд, 1967, САНУ

кривичних дела чланом 68., реални стицај чланом 69., а продужено кривично дело чланом 70.

Идеални стицај постоји када једно лице «једним и истим делом учини више злочинстава или преступлења» у ком случају се предвиђа систем апсорпције код одмеравања казне «...да се казни оном казни, који за највеће између њи закон доноси.»⁴⁸

Реални стицај постоји када једно лице са «више разни дела сваким посебице учини злочинство или преступлење, па се за сва та дела у једанпут суди. За кривична дела у реалном стицају прописан је систем кумулације казни – «осудиће се на све што закон за свако дело доноси». Систем кумулације могао је бити доследно примењен само уколико су за сва кривична дела у стицају прописане новчане казне. Ипак, ако је за нека од кривичних дела у стицају предвиђена новчана казна, а за остала нека друга казна, онда ће се «осуђивати и на новчану казн и на оне друге казне. (тачка г) првог става члана 69.)»

У погледу других врсти казни законодавац предвиђа низ ограничења, при чему је суд овлашћен да примени и систем апсорпције у погледу стицаја кривичних дела за која је запређена робија, заточење или затвор. «...суд може кривцу спустити казн до оне мере која је законом одређена за најтеже од његови злочинстава или преступлења за која се осуђује. (члан 69.)» Законик у тачки а) и б) првог става 69. члана предвиђа следећа ограничења: случај када је за сва кривична дела у стицају предвиђена иста врста казне - робија или заточење, оне могу бити изречене у максималном трајању од двадесет година, а уколико је запређена казна затвора за сва дела у стицају, као јединствена се може изрећи казна затвора највише до десет година; у случају да је за кривична дела у стицају предвиђена различита врста казне, прописано је да ће строже врсте казни апсорбовати лакше и то заточење апсорбује затвор, а робија апсорбује заточење, с тим што је максимална дозвољена висина казне заточења и робије и у овом случају двадесет година. Укупна телесна казна за кривична дела у стицају («бој») ограничена је на педесет удараца, док ће друге строже казне евентуално изречене за друга кривична дела у стицају апсорбовати телесну казну. Као најстрожа, смртна казна апсорбује све друге казне: « коме се стекну више злочинства или злочинства и

---

⁴⁸члан 68. Казнителног законика за Књажество Србију, текст Законика из: Н. Ранђеловић, М. Тодоровић Крстић, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, ЗУНС, Београд, 2009.

преступлења, па се за једно злочинство осуди на смрт, казни за друга дела падају; само му се могу још одузети ствари. (тачка е) првог става члана 69.)»

Посебно строго је регулисан реални стицај кривичних дела која изврши чиновник у вршењу службене дужности и законик детаљно прописује које се то околности имају узети као отежавајуће код одмеравања казне у оваквим случајевима. Тако, кривом чиновнику може се изрећи и казна затвора поред казне губитка звања која је предвиђена за сва кривична дела у стицају. У случају да је чиновник у вршењу службе остварио и преступ (лакше казнено дело) и злочинство (теже казнено дело), Законик овлашћује суд да изрекне казну предвиђену за злочинство, а да при одмеравању те казне као отежавајућу околност узме извршење преступа за које закон предвиђа казну лишења звања. Остварење преступа за који је запређена казна лишења звања ће такође бити узето као отежавајућа околност када се оно стекне са преступом за које је предвиђена тежа казна – губитак грађанске части. У осталим случајевима, када се преступ за које Законик предвиђа лишење звања стекне са преступом за које је предвиђена друга казна тежа од губитка грађанске части, суд изриче обе казне кумулативно.⁴⁹

Трећим делом Казнителног законика регулисана су најлакша казнена дела – иступи, а посебан режим за стицај иступа нормиран је чланом 323 на следећи начин: «Када је неко више иступа учинио, те се за све то у једампут има осудити, онда ће суд («власт») по сразмери изложеној у члановима 315., 316. и 317. (правила о замени једне врсте казне другом под одређеним условима и у одређеним околностима) све заслужене казне у једну претворити и у једну сакупити, али тако да казна у коју се све друге претварају не сме прећи свој највиши степен, који је прописан у члановима 311., 313. и 314.» Дакле, код одмеравања казне за стицај иступа предвиђен је један вид система апсорпције. Изменама Казнителног законика из 1863. године овај режим стицаја искључен је када су у питању иступне крађе, иступне преваре и иступне утаје, то јест случајеви када ови иступи у свом «збиру» (противправна имовинска корист остварена овим казним делима), у стицају представљају злочинства или преступлења, па се тада примењује режим за одмеравање казне тежих казних дела у стицају. Реч је, у ствари, о могућности да се у конкретном случају стицајем иступа

---

⁴⁹ Д. Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш, 1991, Градина, стр 114. и 115.

оствари корист која премашује висину објективног услова инкриминације иступа, у ком погледу Законик сматра оправданим примену строжег система одмеравања казне⁵⁰.

Продужено кривично дело (злочин) регулисано је чланом 70. Казнителног законика из 1860. године на следећи начин: «Кад има више дела којима се само продужава или наставља једно и исто злочинство или преступлење, она се не могу узимати за више злочинстава или преступлења.»

Изменама Законика из 1861. године појам продуженог злочина добио је сложеније одређење: «Ко се реши да чини једног истог вида злочинства или преступлења, која се скупа имају сматрати као извршење оне исте напред учињене решености; исто тако ко вишеструко преступи један исти пропис закона делима, која се скупа имају сматрати као последица једног истог из нехата учињеног дела, то се таква дела као саставне чести и по томе као једно (продужено) злочинство или преступлење казнити имају, при чему ће се продужење и број дела узети као отежавајућа околност». Из дате дефиниције уочавају се следећи елементи продуженог казног дела: 1) злочинство мора бити истог вида, то јест врсте што имплицира на истоветност повређеног или угроженог заштитног објекта (а да ли и објекта радње, то јест предмета кривичног дела?), 2) јединство «решимости» то јест умишљаја, али и јединство нехата, 3) продужење и број дела у својству отежавајуће околности при одмеравању казне за јединствено продужено казно дело, а не као елемент појма продуженог казног дела, као у дефиницији из 1860. године.

Има мишљења да тадашњи судови нису доследно примењивали овако одређен институт, већ да је пракса створила свој појам продуженог злочинства, који је ужи од законом предвиђеног. Судска пракса поставила је следеће услове: 1) јединство пасивног субјекта – једно повређено лице, 2) истоветност права повређеног злочинством, 3) «једноликост делања, једноликост појединачних актова као саставних делова једног продуженог злочина»⁵¹.

---

⁵⁰ „...министар правде Рајко Лешјанин објашњава: „Крадљивци знајући да за крађу мање од 200 гроша не могу на више од 30 батина или 30 дана затвора бити осуђени, мало се од те казне плаше, а и сами се чувају да једна крађа не превазиђе 200 гроша. Но, 200 гроша данас не представља малу вредност у имању сељака...“ Д. Николић, *ibid.* стр. 115. “

⁵¹ М. Ђуричић, *Продужени злочин – прилог за реформу казног законодавства*, *Crimen – часопис за кривичне науке*, Из историје кривичних наука, број 1, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду, стр 106.

Теоријско одређење продуженог кривичног дела први је дао Јован Авакумовић у својој монографији «Продужени злочин» из 1882. године, а услове за постојање овог института образложио је у «Теорији казненог права» 1888. године. Према Ј. Авакумовићу продужени злочин је «један злочин, који има за објекат напада једно дељиво право и чије се дело састоји из више сложених радњи од којих свака за себе има све главне услове извесног свршеног злочина.» Услови за постојање продуженог кривичног дела су: 1) продуженим кривичним делом повређује се *једно дељиво право* (предмет продуженог кривичног дела), 2) постојање више кажњивих радњи у саставу продуженог кривичног дела, при чему свака појединачно остварује обележја бића свршеног кривичног дела и 3) постојање *једне намере* која повезује све кажњиве радње у јединствено кажњиво дело.⁵²

Може се, дакле, приметити да у другој половини 19. века у домаћем кривичном праву продужено кривично дело има различита одређења у пракси и теорији, мада се теоријски и практични појам продуженог кривичног дела не разликују само међусобно, већ и у односу на обе законске дефиниције овог института. Оваква неусаглашеност у начину поимања продуженог кривичног дела можда је била разлог одсуства овог института у кривичним законцима наше земље све до 2005. године.

2.2. Кривични законик Краљевине Југославије

Након завршетка Првог светског рата, новооснована држава јужних Словена није имала јединствен правни акт којим би материја кривичног права на униформан начин била регулисана и који би био примењиван једнако у свим деловима земље. У области Словеније, Хрватске, Славоније и Далмације до уједињења примењиван је Аустријски кривични законик из 1852. године, то јест од 1879. године новелирани Казнени закон о злочинствима и преступима. Након анексије Босне и Херцеговине 1878. године, примена Аустријског КЗ проширена је и на ова подручја, с тим што је у тим областима било присутно и шеријатско право, уз друга правила обичајноправне природе. На простору дотадашње Краљевине Србије важио је поменути Казнителни законик, по узору на који је Кнежевина, а касније Краљевина Црна Гора донела 1906. свој Казнителни законик.

---

⁵² Цитат преузет од: Бутуровић Ј. *op.cit.* стр. 42.

Доношењем Кривичног законика Краљевине Југославије 1929. године (у примени од 1.1.1930. године) ван снаге стављени су сви поменути кривични законици чија су се правила до тада примењивала у различитим деловима земље.

У петој глави Законика регулисан је „Стицај више казних закона и кривичних дела“. Оваквим насловом поглавља, према мишљењу Живановића, законодавац је хтео да истакне разлику између идеалног и реалног стицаја, с тим што је идеални означен као „стицај више казних закона“, а реални као „стицај кривичних дела“.⁵³ При томе, под изразом „више казних закона“ треба подразумевати повреду већег броја кривичноправних *норми*. На овом месту интересантно је поставити питање разликовања појма идеалног стицаја из Законика из 1929. године од данашњег појма привидног стицаја који се одређује као стицај прописа.

Идеални стицај (стицај више казних прописа) постоји ако се једним делом (радњом) повреди више законских прописа (норми) или ако се више пута повреди један исти законски пропис (члан 61. КЗ КЈ⁵⁴). При одмеравању казне за кривична дела у идеалном стицају предвиђен је *систем апсорпције* – казна се одређује по оном закону који предвиђа најстрожу казну, а при неједнаким (различитим) врстама казне најтежу врсту казне. У овом случају могу се, у зависности од тога да ли су за неко од кривичних дела у стицају предвиђене, изрећи споредне казне или мере безбедности (став 2 члан 61. КЗ КЈ).

Реални стицај (стицај више кривичних дела), то јест правила за одмеравање казне за кривична дела у реалном стицају нормирана су чланом 62. Кривичног законика. У Законику недовољно одређен реални стицај – „ко због више кривичних дела заслужи више времених казни лишења слобода...“, Т. Живановић ближе појашњава: „Реални стицај постоји када је са више људских радњи проузроковано више последица, то јест када је са више људских радњи извршено више кривичних дела.“⁵⁵ Јединствена казна за кривична дела у реалном стицају одмерава се по *систему асперације* – иако је заслужено више времених казни лишења слободе, кривац ће бити осуђен на једну казну која се састоји у повишењу најтеже заслужене казне. Повишена казна, при томе, не сме прећи износ (збира) појединих заслужених казни нити сме

⁵³ Т. Живановић, *op.cit.* стр. 337.

⁵⁴ Текст Кривичног законика Краљевине Југославије у електронској верзији преузет са сајта: <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1929/016/d920f33b-6cec-44ea-8327-b4ab5a535ab3>, приступ: 10.6.2021. и 17.8.2021.

⁵⁵ Т. Живановић, *op.cit.* стр. 337.

прећи двадесет година робије или заточења ни пет година строгог затвора или затвора (став 2 члан 62).

Систем кумулације предвиђен је у члану 63. КЗ КЈ и то само када је за неко од кривичних дела у *реалном* стицају предвиђена и изречена новчана казна. У том случају суд ће изрећи новчану заједно са другом казном, то јест уколико је са сва кривична дела у стицају изречена новчана казна, биће изречена јединствена новчана казна која представља пун износ (збир) појединачних новчаних казни.

Одредбе о реалном стицају (чланови 62. и 63.) примењивали су се и ако лице, пре него што је претходно изречену казну издржало, то јест пре него што је та казна застарела или опроштена, буде осуђено за кривично дело које је извршило пре објављивања раније осуде, с тим што се део издржане казне урачунава у нову казну која се одмерава и изриче.

Продужено кривично дело није регулисано у општем делу Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године, мада је овај институт био предвиђен у пројекту законика из 1922. године, на следећи начин: „Више дела извршених у продужењу, од којих свако сачињава једно и исто кривично дело, узимају се као једно (продужено) кривично дело.“⁵⁶ Ипак, у посебном делу Законика, у глави којом су нормирана кривична дела против имовине, у члану 332., инкриминисано је кривично дело изнуде у виду заната (колективно кривично дело) и у продужењу (продужено кривично дело), за које је, ако се врши према истом лицу, прописана строжа казна – до петнаест година робије. На основу овог члана посебног дела Законика Т. Живановић продужено кривично дело одређује као скуп више кривичних дела извршених са више радњи од стране истог лица, а према истом лицу, која се појављују као случајеви непрекидног извршења истог кривичног дела или разних врсти једног истог кривичног дела.

2.3. Стицај кривичних дела у кривичном праву СФРЈ

У овом поглављу биће разматран институт стицаја у Кривичном закону ФНРЈ из 1947.⁵⁷ и 1951.⁵⁸ године и у Кривичном закону СФРЈ из 1976. године⁵⁹.

---

⁵⁶ Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 20.

⁵⁷ Кривични законик ФНРЈ, *Службени гласник ФНРЈ*, бр. 106/47

⁵⁸ Кривични законик ФНРЈ, *Службени гласник ФНРЈ*, бр. 10/51

⁵⁹ Кривични закон СФРЈ, *Службени гласник СФРЈ*, бр. 44/76

Кривични законик ФНРЈ из 1947. године у члану 66. нормира стицај кривичних дела на следећи начин:

1. Ако се у делу учиниоца стичу обележја више кривичних дела (**идеални стицај**) или ако учинилац изврши више кривичних дела (**реални стицај**) по којима није донета пресуда, суд ће утврдити претходно казну за свако кривично дело и изрећи једну казну која се састоји у повишењу најтеже утврђене казне.
2. Повишена казна не сме прећи укупан износ појединих утврђених казни ни највећу законску меру примењене врсте казне.
3. Ако суд нађе да стицај кривичних дела не указује на повећану опасност учиниоца, може изрећи за сва кривична дела у стицају само казну коју је утврдио за најтеже кривично дело.
4. Споредне казне изрећи ће се ако су обавезно прописане ма и за једно кривично дело у стицају.

За одмеравање казне за кривична дела у стицају предвиђен је *систем асперације* - највиша од утврђених казни за различита кривична дела у стицају биће повишена и таква изречена као јединствена казна. При том, тако повишена казна не сме прећи висину збира појединачно утврђених казни, али ни општи максимум за ту врсту казне. Примећује се да, за разлику од КЗ Краљевине Југославије, нема разлике у одмеравању казне за идеални и за реални стицај кривичних дела.

Занимљив је услов који законик предвиђа за примену *система апсорпције*. Наиме, у питању је (друштвена) опасност учиниоца, то јест опасност кривичних дела које је он у стицају остварио. Суду је препуштено да слободно оцени опасност учиниоца кривичних дела у стицају, а уколико та опасност није повећана, суд као јединствену може изрећи казну коју је утврдио за најтеже кривично дело.

О продуженом кривично делу у Законику из 1947. године нема речи.

Кривични законик ФНРЈ из 1951. године (члан 46) детаљније су одређена правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају. Ако је учинилац једном радњом учинио више кривичних дела (**идеални стицај**) или са више радњи учинио више кривичних дела (**реални стицај**) по којима није донета пресуда, суд ће претходно утврдити казне за свако кривично дело, па ће у поглед изрицања главне (јединствене) применити неко од прописаних правила.

Реч је о следећим правилима за одмеравање казне: 1) смртна казна, по својој природи, *апсорбује* све друге врсте казни, 2) систем асперације у случају да је за кривична дела у стицају утврђена казна строгог затвора или затвора уз ограничење - повишена казна не сме прећи укупан износ појединих утврђених казни ни највећу законску меру примењене врсте казне, 3) уколико за нека кривична дела поред других казни буде утврђена новчана казна, односно ако за све кривична дела буде утврђена новчана казна, биће изречена и новчана казна и друга врста казне, то јест јединствена новчана казна не сме прећи збир појединачних новчаних казни нити највећи законски износ, 4) споредне казне суд може изрећи уз главну јединствену казну, уколико је споредна казна предвиђена макар за једно кривично дело у стицају, а уколико је иста врста споредне казне предвиђена за више кривичних дела у стицају, суд може одмерити и споредну казну по систему ограничене кумулације, 5) уколико за неко од кривичних дела у стицају суд утврди казну конфискације имовине, новчана казна не може бити изречена ни као главна ни као споредна казна за кривична дела у стицају.

Кривични закон СФРЈ из 1976. године (члан 48) на исти начин као Законик из 1951. године разликује идеални од реалног стицаја, предвиђа као негативан услов непостојање пресуде за кривична дела у стицају, и прописује кораке у одмеравању казне тако да прво морају бити утврђене казне за свако појединачно кривично дело у стицају, након чега се, по одређеним правилима, одмерава јединствена казна.

За разлику од Законика из 1951. године који предвиђа да само смртна казна *апсорбује* све друге казне за кривична дела у стицају, Закон из 1976. одређује да, поред смртне казне, све су друге блаже казне апсорбоване казном затвора од двадесет година. *Систем асперације* примењује се у случајевима када је за сва кривична дела у стицају утврђена казна затвора, и то тако што јединствена казна мора бити већа од сваке појединачно утврђене казне затвора, али не сме достићи њихов збир нити висину од петнаест година. Такође, јединствена казна не сме бити виша од осам година затвора уколико су у стицају кривична дела за која је законом предвиђена казна затвора до три године. У погледу изрицања јединствене новчане казне, Закон из 1976. предвиђа слична ограничења као претходно важећи пропис из 1951. године. Тако, ако су за сва кривична дела у стицају утврђене новчане казне, као јединствену казну суд ће изрећи повећану највишу појединачно утврђену казну, с тим да тако утврђена јединствена казна не сме прећи износ збира појединачних новчаних казни, нити износ од педесет хиљада динара, то јест износ од две стотине хиљада динара у случајевима када је једно

или више кривичних дела у стицају извршено из користољубља. Правило о изрицању и новчане и казне затвора као јединствене казне и правило о изрицању споредних казни исто су формулисана као у Законнику из 1951. године. Новина у односу на претходни законик је правило о изрицању као јединствене казне затвора у случају када је суд за нека кривична дела у стицају утврдио казну малолетничког затвора, а за друга казну затвора. Тада за одмеравање јединствене казне важе сва претходно образложена правила.

2.4. Кривични закон СРЈ

До доношења Кривичног законика из 2005. године на снази је био Кривични закон Социјалистичке републике Југославије, који је представљао новелирану верзију Кривичног закона СФРЈ. Кривични закон СРЈ претрпео је измене и допуне у више наврата, а најзначајније су оне промене из 2001. године.⁶⁰

У погледу института стицаја кривичних дела (члан 48. КЗ СРЈ) уведене су промене које се тичу правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају. Одредбе о одмеравању казне за кривична дела у стицају морале су бити измењене, с обзиром на то да од измена Закона 2001. године у казном систему наше земље не постоји смртна казна. Остале промене тичу се новчаних износа који су постављени као граница при повећању највише утврђене новчане казне.

Дакле, уместо смртне казне, као најстрожа казна предвиђена је казна затвора до четрдесет година, која, ако је утврђена за неко од кривичних дела у стицају, апсорбује све остале казне утврђене за друга кривична дела. Такође, ако је суд за неко кривично дело у стицају утврдио казну затвора од петнаест година изрећи ће само ту казну (такође систем апсорпције). Ако је суд за кривична дела у стицају утврдио само новчане казне, повисиће највишу утврђену казну, али она не сме прећи збир утврђених казни ни две стотине хиљада динара (уместо ранијег ограничења на педесет хиљада „нових“ динара), односно осам стотина хиљада динара (уместо ранијег ограничења на двеста хиљада „нових“ динара) кад је једно или више кривичних дела извршено из користољубља.

Продужено кривично дело није предвиђено ни у једном од Законика социјалистичке Југославије, ни у Закону СРЈ, мада Законик о кривичном поступку из

---

⁶⁰ Кривични закон СРЈ, *Службени лист СРЈ*, бр. 35/92-651, 37/93-816, 24/94-273, 61/01

1976.⁶¹ (члан 404. став 1. тачка б) године спомиње продужено кривично дело у одредбама којима се регулишу основи понављања кривичног поступка.

Иако се сматра да је правосуђе изградило појам продуженог кривичног дела примењујући ову конструкцију у конкретним кривичним предметима, пракса судова широм СФР Југославије у погледу примене института продуженог кривичног дела ипак није била уједначена, те је Врховни суд Југославије 1965. године одржао саветовање управо поводом овог проблема. Том приликом донети су закључци и званично дефинисани услови за примену института продуженог кривичног дела у пракси југословенских судова. Ради се о следећим условима⁶²: 1) извршење, од стране једног лица, више истоверних засебних радњи, од којих свака садржи све елементе бића (потпуни идентитет радње) истог кривичног дела у његовом основном, тежем или лакшем облику, 2) временски континуитет, 3) логична и природна повезаност свих кривичних дела у јединствено кривично дело и 4) примена конструкције продуженог кривичног дела није супротна у датом случају криминално-политичким захтевима. Очигледно је да је пракса судова бивше државе била добра основа за позитивноправно нормирање овог института у свим новонасталим државама на Балкану.

---

⁶¹ Законик о кривичном поступку, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/73, 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92, 24/94, 13/01

⁶² Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 53. и 54.

IV СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ СТРАНИХ ДРЖАВА

У овом поглављу биће разматран појам стицаја кривичних дела дефинисан кривичним законцима европских држава. Имајући у виду заједничку правну традицију, то јест заснованост на тековинама кривичног права бивше заједничке државе, предмет анализе биће институти стицај кривичних дела и продужено кривично дело из кривичних законика Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Републике Српске, Црне Горе и Северне Македоније.

Како је већ напред изложено, кроз историју, на кривично и на кривичноправну теорију законодавство наше државе утицала су законска решења и догматски ставови из европских држава. Из тог разлога, предмет изучавања био је стицај кривичних дела у кривичном законодавству Немачке, Француске и Русије.

Такође, посебно је истраживано је продужено кривично дело у бугарском кривичном праву, имајући у виду да је законик ове државе на најсвеобухватнији начин нормирао поменути институт.

1. Стицај кривичних дела у кривичном законодавству бивших југословенских република

Као што је напред предочено, изучавани су појмови стицаја кривичних дела и продуженог кривичног дела дефинисани следећим кривичним законцима: Казенски законик Словеније⁶³, Казнени законик Хрватске⁶⁴, Кривични законик Босне и Херцеговине⁶⁵, Кривични законик Републике Српске⁶⁶, Кривични законик Црне Горе⁶⁷ и Казнен законик Северне Македоније⁶⁸.

---

⁶³ Урадни лист Републике Словеније, бр. 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 95/21(чланови 53. и 54.)

⁶⁴ Народне новине Републике Хрватске, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21(чланови 51. и 52.)

⁶⁵ Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 и 46/2021 (чланови 53. и 54.)

⁶⁶ Службени гласник Републике Српске, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021 (чланови 56. и 57.)

⁶⁷ Службени лист Републике Црне Горе, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020 3/2020 (чланови 48. и 49.)

⁶⁸ Службен весник на Република Македонија, бр. бр. 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 и 132/14. 132/14 (чланови 44. и 45.)

Законско одређење *стицаја кривичних дела* у поменутиим законцима битно се не разликује међусобно, нити од одређења у српском закону, то јест нема битних промена појма и његових врста у односу на југословенско законодавство.

Сви поменути кривични законици разликују случајеве извршења, од стране једног лица, већег броја кривичних дела једном радњом или са више радњи (идеални и реални стицај), предвиђају као услов истовремено суђења за сва кривична дела у стицају, те одмеравање казни најпре за свако појединачно кривично дело у стицају, након чега предвиђају правила за одмеравање јединствене казне. За разлику од дефиниције у домаћем праву и у КЗ СФРЈ, кривични законици Хрватске⁶⁹ и Републике Српске⁷⁰ предвиђају да ће суд при одмеравању јединствене казне, поред поштовања предвиђених правила, ценити како личност учиниоца тако и сва кривична дела у њиховој укупности. Такође, једино босански КЗ предвиђа које то казне могу бити изречене као јединствена казна - казна дуготрајног затвора, казна затвора или новчана казна.

1.1. Правила одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају

У погледу одмеравања јединствене казне затвора у законцима свих држава предвиђено је да најтеже казне (које су њиховим казним системом предвиђене) *апсорбују лакше казне* утврђене за друга кривична дела у стицају. Тако у КЗ Словеније нормирано је да ће казна доживотног затвора и дуготрајна казна затвора од 30 година бити изречене као јединствена казна, ако су утврђене бар за неко од кривичних дела у стицају; док су у Македонији све друге казне апсорбоване казном доживотног затвора или казном затвора од 40 година. Према хрватском КЗ, ако су за два или више кривичних дела утврђене појединачне казне дуготрајног затвора чији збир прелази педесет година, суд може изрећи јединствену казну дуготрајног затвора у трајању од педесет година. Кривични законици Босне и Херцеговине и Републике Српске имају слична правила за случајеве када је суд је за кривична дела у стицају утврдио казне

---

⁶⁹ ст. 1 чл. 51. Казненог закон Хрватске: Ако починиоца једном или са више радњи почиње више казних дјела за која му се истовремено суди, суд ће му за свако казнено дјело утврдити казну, а затим ће га, на основу оцјене починиоца и почињених казних дјела у њиховој укупности, осудити на јединствену казну.

⁷⁰ ст. 1 чл. 56. КЗ Републике Српске: Ако је учинилац једном радњом или са више радњи учинио више кривичних дјела за која му се истовремено суди, суд ће претходно утврдити казне за свако од тих дјела, па ће на основу оцјене свих тих дјела у њиховој укупности и личности учиниоца, за сва та дјела изрећи јединствену казну.

дуготрајног затвора, односно казну доживотног затвора или доживотног затвора и затвора, тада: 1) према КЗ БиХ - јединствена казна дуготрајног затвора мора бити већа од сваке појединачно утврђене казне, али не сме прећи 45 година, док 2) према КЗ Републике Српске - ако је суд за два или више кривичних дела утврдио казне доживотног затвора или казну доживотног затвора и затвора, изрећи ће јединствену казну доживотног затвора. Такође, ако је за два или више кривичних дела за која је прописана казна доживотног затвора утврдио казне затвора у трајању од тридесет година, суд може изрећи јединствену казну доживотног затвора.

Црногорски Законик као најтежу у свом казненом систему предвиђа казну дуготрајног затвора, која ће бити изречена као јединствена казна за кривична дела у стицају, ако је утврђена бар за једно од кривичних дела у стицају.

Систем асперације јасно је дефинисан у другом ставу 51. члана хрватског Казненог законика: „Јединствена казна састоји се у повишењу највише појединачне утврђене казне, али не сме достићи збир појединачних казни, нити премашити највећу меру казне дуготрајног затвора, односно новчане казне.“ Остале државе овај систем такође предвиђају за одмеравање јединствене казне када је за сва кривична дела у стицају утврђена казна затвора, и то на следећи начин: висина јединствене казне мора бити већа од висине свих појединачно утврђених казни, али не сме достићи њихов збир нити прећи висину од тридесет година казне затвора према КЗ Словеније и КЗ Републике Српске, односно двадесет година према КЗ БиХ, , КЗ Црне Горе и КЗ Северне Македоније.

Уколико су за сва кривична дела утврђене **краће казне затвора**, то јест казне затвора до три године, висина јединствене казне затвора ограничена је на осам година у Босни и Херцеговини и Северној Македонији, односно на десет година у Црној Гори и Републици Српској, док КЗ Словеније ограничава висину јединствене казне затвора на пет година, ако су за сва кривична дела у стицају утврђене казне затвора до једне године. Хрватски Казнени законик не садржи одредбу о оваквом ограничењу.

У погледу одмеравања јединствене казне када су за сва кривична дела у стицају утврђене **новчане казне** словеначки и македонски и законик систем асперације. Тако, ако су судови ових држава за сва кривична дела у стицају утврдили новчане казне, јединствена казна биће одмерена тако што ће се највише појединачно утврђена казна повисити, али тако да не премаше збир појединачно утврђених казни, нити износ од: 600 дневних износа (када је новчана казна утврђена као главна казна) или 10000 еура у

денарској противвредности (када је новчана казна утврђена као споредна казна) у Северној Македонији, а 360 дневних износа у Словенији. Са друге стране босански и законик Републике Српске предвиђају да: јединствена новчана казна мора бити већа од сваке поједине утврђене новчане казне, али не сме достићи збир утврђених новчаних казни (тч. е) ст. 2 чл. 53 КЗ БиХ) и јединствена новчана казна не сме прећи збир утврђених казни нити износ од 200.000 КМ (тч. 5 ст. 2 чл. 56 КЗ Р. Српске). Граница висине јединствене казне је повећана, према КЗ Словеније и Републике Српске, када су кривична дела за која је утврђена новчана казна извршена из користољубља. Тако, за када је за сва кривична дела у стицају, од којих су нека извршена из користољубља, утврђена новчана казна, јединствена новчана казне не сме прећи збир утврђених казни нити износ 2.000.000 КМ (тч. 5 ст. 2 чл. 56 КЗ Р. Српске), то јест јединствена новчана казна која се одмерава повећањем највише појединачно утврђене казне не сме прећи износ од хиљаду и пет стотина дневних износа према КЗ Словеније (тч. 5 ст. 2 чл. 53).

У домаћем кривичном праву и праву Црне Горе овакав систем, који је иначе у југословенском законуку био прихваћен код одмеравања јединствене новчане казне, напуштен је. Црногорски законик као правило за одмеравање јединствене новчане казне поставља *систем ограничене кумулације*: ако је за кривично дело у стицају утврдио само новчане казне, суд ће изрећи једну новчану казну у висини збира утврђених казни, с тим да она не сме да пређе износ од двадесет хиљада еура, а ако су утврђене само новчане казне у дневним износима, јединствена казна не сме прећи износ од три стотине шездесет хиљада еура; док је то ограничење повећано на сто хиљада еура када је једно или више кривичних дела извршено из користољубља.

Сви поменути кривични законици предвиђају да ће се изрећи и јединствена казна затвора и јединствена новчана казна када је суд за нека кривична дела утврдио казну затвора, а за нека новчану казну. Такође, не разликују се ни правила о изрицању и одмеравању споредне казне уз јединствену казну, те ће суд увек изрећи и споредну казну (најчешће новчану казну) ако је она предвиђена и утврђена макар за једно од кривичних дела у стицају, а ако је утврђена за више кривичних дела у стицају, и споредна казна биће одмерена према правилима о одмеравању јединствене главне казне.

Када је за нека од кривичних дела у стицају утврђена *казна малолетничког затвора*, а за друга казна затвора, као јединствена казна биће изречена казна затвора, према Кривичним законима Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Северне

Македоније, док КЗ Републике Српске и Словеније немају одредбу о односу ових казни у случају стицаја кривичних дела.

Једино Кривични законик Црне Горе предвиђа правила за одмеравање јединствене казне када је за сва кривична дела у стицају утврђена *казна рада у јавном интересу*: ако је за кривична дела у стицају утврдио само казне рада у јавном интересу, суд ће изрећи једну казну рада у јавном интересу у висини збира утврђених часова рада, с тим да она не сме прећи три стотине шездесет часова, а време за које се рад мора обавити не сме бити дуже од шест месеци. Ова одредба идентична је оној из тачке 5 другог става члана 60 Кривичног законика Србије.

1.2. Продужено кривично дело

Иако југословенско кривично законодавство није познавало продужено кривично дело, кривичним законима свих новонасталих држава нормиран је овај институт. Разлагањем дефиниција продуженог кривичног дела датих у свим законима бивших југословенских држава на обавезне и факултативне елементе, издвојени су елементи заједнички за све системе. На основи заједничких елемената могуће је скицирати *интегралну дефиницију* продуженог кривичног дела на следећи начин: продужено кривично дело постоји када једно лице са *више истих или истоврсних* радњи *умишљајно* (са намером) изврши *више временски повезаних* кривичних дела („истовремено или једно за другим“ – синтаagma употребљена у словеначком закону), при чему *начин извршења и друге стварне околности* попут истоветности оштећеног, истоветности предмета кривичног дела, искоришћавања исте прилике или трајног односа, истоветност места извршења доприносе интегрисању појединачно остварених кривичних дела у јединствену целину (у правном смислу). Дакле, реч је привидном реалном стицају у облику конзумпције. У поређењу са овако датом заједничком дефиницијом продуженог кривичног дела биће разматране све различитим законима предвиђене особености у вези са овим институтом.

Потребно је, ипак, издвојити појам продуженог кривичног дела из КЗ Словеније. Наиме, КЗ Словеније предвиђа примену конструкције продуженог кривичног дела само код имовинских кривичних дела. Јасно је, дакле, да се у Словенији институт продуженог кривичног дела не може применити на кривична дела којима се повређује или угрожава неко друго правно добро или вредност. Продужено кривично дело (*члан 54 КЗ Словеније*) постоји када једно лице изврши или покуша да

изврши, истовремено или непосредно једно за другим, два или више истих или истоврсних кривичних дела против имовине, са намером да себи прибави корист или да другоме начини штету, при чему место, начин и друге околности извршења дела указују на јединство радње. Ова законска дефиниција садржи, поред заједничких елемената интегралног појма продуженог кривичног дела, битна обележја – 1) *истовремено или сукцесивно* извршење више кривичних дела, 2) извршење више *имовински* кривичних дела, 3) учинилац врши кривична дела у намери да себи прибави корист или другоме причини штету. Има мишљења да је неопходно да учинилац врши имовинско продужено кривично дело са предумишљајем, што додатно сужава примену овог института у пракси.⁷¹

Примена правила о стицају кривичних дела када је у конкретном случају остварено продужено кривично дело ***изричито је искључена*** Кривичним законцима Босне и Херцеговине и Словеније.

Важно је приметити да су одредбе о продуженом кривичном делу у црногорском КЗ идентичне одредбама о овом институту из домаћег законика, с тим што је у КЗ ЦГ предвиђена могућност изрицања строже казне од прописане под условом да продужено кривично дело чини најмање три кривична дела (ст. 5 чл. 49 КЗ ЦГ) и уз ограничење да строжа казна не сме да пређе ни двоструку меру прописане казне ни двадесет година затвора (ст. 6 чл. 49 КЗ ЦГ). Друга разлика огледа се у томе што црногорски КЗ, за разлику од српског, не садржи правило о продуженом кривичном делу које обухвата кривична дела чије је битно обележје новчани износ.

Хрватски и Кривични законик Републике Српске безусловно искључују примену конструкције продуженог кривичног дела када је појединим кривичним делима повређено или угрожено лично добро, то јест када су остварена кривична дела ***против живота и телесног интегритета, против полне или других слобода човека***. У овом случају црногорски законик поставља услов, те продужено кривично дело могу чинити кривична дела против поменутих добара када су извршена *према истом лицу*, док босански, македонски и словеначки законици немају одредбе којима је ово питање регулисано.

---

⁷¹ В. Јакулин, Продужено кривично дело, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, број 9, Београд, 2009

У свим законцима на идентичан начин решено је питање *квалификације продуженог кривичног дела* када су у његовом саставу лакши и тежи облици истог кривичног дела, односно када је продужено кривично дело састављено од истоврсни (а не истих) кривичних дела – сматраће се да је остварен најтежи облик по ком ће продужено кривично дело бити квалификовано. Посебно је нормиран, у КЗ Словеније, КЗ Северне Македоније и КЗ Републике Српске, случај када последице остварене делима у саставу продуженог кривичног дела у *својој укупности* представљају последицу неког тежег кривичног дела. Тада ће се продужено кривично дело квалификовати као то теже кривично дело.

Ово правило може се упоредити са нормом домаћег кривичног права када продужено кривично дело које обухвата кривична дела чије је битно обележје новчани износ, те се узима да је продуженим кривичним делом остварен збир износа остварених појединачним кривичним дело, уколико је то обухваћено јединственим умишљајем учиниоца. Дакле, домаћим КЗ сужено је поље утицаја укупности остварене последице на квалификацију продуженог кривичног дела, што може водити закључку да овако конкретизована норма смањује могућност погрешног тумачења синтагме „последице у својој укупности“ употребљене у поменутиим страним законцима на штету окривљеног. Наиме, прешироко и неуједначено тумачење овог израза у судској пракси могло би резултирати неоснованом квалификацијом продуженог кривичног дела као тежег кривичног дела, те учинилац може бити осуђен на строжу врсту или већу меру одређене казне од оне коју је заиста „заслужио“.

Уз одређене услове и ограничења, за продужено кривично дело може бити изречена *строжа казна*, према КЗ Хрватске, Црне Горе и Републике Српске. У питању су следећа ограничења: продужено кривично дело може се изрећи казна за половину већа од посебног максимума, али не сме прећи општи максимум те врсте казне – сходно КЗ Р. Српске и КЗ Хрватске, док према КЗ ЦГ: за продужено кривично дело суд може изрећи строжу казну од прописане, која не сме прећи двоструку висину посебног максимума ни двадесет година затвора, при чему је ово правило могуће применити само ако је продужено кривично дело састављено од најмање три кривична дела.

Правноснажном пресудом морају бити обухваћена сва кривична дела у саставу продуженог кривичног дела, јер ће, у супротном, сва кривична дела која нису обухваћена правноснажном пресудом представљати посебна, самостална кривична дела или ће ући у састав другог продуженог кривичног дела. Овакву одредбу, поред

домаћег, садрже и кривични законици Црне Горе и Републике Српске, док се овим питањем босански, словеначки и хрватски законици не баве. Имајући у виду да наступањем правноснажности пресуда, то јест кривична ствар решена пресудом, постаје *res iudicata*, важно је и материјалним кривичним правом уредити односа обима пресуде и обима (криминалне садржине) продуженог кривичног дела. Дакле, учиниоцу осуђеном за продужено кривично дело неће моћи бити поново суђено за појединачно кривично дело које је ушло у састав продуженог кривичног дела и које је пресудом за то продужено кривично дело било обухваћено, јер би се таквим поступањем повредило начело забране двоструког угрожавања – *ne bis in idem*. Друге процесни аспекти и последице примене института стицаја или продуженог кривичног дела нормирани су процесним кривичним законодавством поменутих држава. Ипак, има ставова да се у случају накнадно откривеног кривичног дела које би, да је раније било познато суду, ушло у конструкцију продуженог кривичног дела испољава управо слабост ове законске конструкције. Према овом ставу из босанске теорије кривичног права понављање поступка не би било могуће у случају новооткривеног кривичног дела, јер и тиме било повређено начело *ne bis in idem*.⁷² Са становишта домаћег кривичног и кривичног процесног права овакав став не би био оправдан.

У теорији се као спорне критикују⁷³ одредбе из КЗ Републике Српске и Македоније о томе да у састав продуженог кривичног дела не могу ући кривична дела извршена након подизања оптужнице. Један од главних аргумената којим се ово решење критикује јесте особина оптужнице да се може мењати у току кривичног поступка, то јест може бити проширена на кривична дела која су откривена у току поступка. Оваквом одредбом материјалног кривичног законодавства неоправдано се уносе измене у правила о процесној делатности јавног тужиоца, и као органа кривичног гоњења и као странке у кривичном поступку. Поштујући поменуту норму КЗ Републике Српске или Македоније, јавни тужилац ових држава био би овлашћен да подигне једино нову оптужницу, чиме би против истог лица и поводом истог кривичног дела покренут нови кривични поступак, који би могао са првим поступком бити спојен у јединствен поступак. У јединственом поступку окривљеном би било суђено за кривична дела у стицају, а уколико буде оглашен кривим, могао би бити

---

⁷² З. Томић, *Delictum collectivum и delictum continuatum у нашем кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, Сарајево, 2007, стр. 585.

⁷³ В. Икановић, *ibid.* стр. 169.

осуђен на казну одмерену према правилима за одмеравање казне за кривична дела у стицају. На тај начин, суд би био онемогућен да примени конструкцију продуженог кривичног дела у том предмету, иако се сва кривина дела која се окривљеном стављају на терет, и првобитном и накнадном оптужницом, могу сматрати јединственим у правном смислу, то јест има места примени одредаба о продуженом кривичном делу. Такође, одмеравање казне за кривична дела у стицају строже је по окривљеног него одмеравање казне за продужено кривично дело. У Републици Српској, у теорији кривичног права, има предлога за брисање ове одредбе, али и предлога о брисању свих одредаба о продуженом кривичном из КЗ Републике Српске.⁷⁴ У прилог овом ставу наводи се да је конструкција продуженог кривичног дела успешно била примењивана у пракси југословенских судова иако КЗ СФРЈ није нормирао овај институт, као и да је законско одређење појма и услова ограничавајуће за судску праксу имајући у виду динамику развоја односа у друштву и социјално патолошких облика понашања, које промене закоником не могу бити адекватно праћене.

У црногорској кривичноправној теорији присутни су слични ставови, пре свега по питању природе продуженог кривичног дела, те има предлога да продужено кривично дело буде третирано као реални стицај, а не као привидни реални стицај у облику конзумпције или се позива на брисање овог института из законика. Као разлог наводи се најчешће непотребност продуженог кривичног дела у системима који познају различите системе одмеравања казне, док има мишљења да је продужено кривично дело као права конструкција измишљено ради изигравања закона у корист учинилаца кривичних дела.⁷⁵

2. Стицај кривичних дела у Кривичном законнику (кодексу) Руске Федерације

Теорија руског кривичног права разликује јединствено кривично дело од множине (плуралитета) кривичних дела, ком појму припадају стицај кривичних дела и

---

⁷⁴ В. Икановић, Г. Гајић, Продужено кривично дјело у кривичном законодавству Републике Српске, *Годишњак Факултета правних наука*, број 6, Бања Лука, 2016, стр. 149.

⁷⁵ М. Бабић, Конструкција продуженог кривичног дјела у Кривичном законнику Црне Горе, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, број 9, Београд, 2008, стр. 662. и 663.

поврат. Стицај кривичних дела, који је предмет истраживања у овом раду, регулисан је у члану 17. Кривичног кодекса Руске федерације.⁷⁶

У првом ставу 17. члана дата је дефиниција *реалног стицаја кривичних дела* – (реални) стицај кривичних дела представља извршење два или више кривичних дела, од којих ни за једно учинилац није био правноснажно осуђен или ослобођен кривичне одговорности; (реалним) стицајем *неће се сматрати* случајеви када је извршење два или више кривичних дела одредбама посебног дела Кодекса предвиђено као околност која је основ строжег кажњавања.

Кодекс РФ, дакле, оваквом формулацијом јасно поставља границу између реалног стицаја и привидног стицаја кривичних дела, то јест случајева када примена одредаба посебног дела искључује постојање стицаја, док теорија те случајева побројава и образлаже. Сматраће се, на основу инкриминација из посебног дела Кодекса, да постоји једно кривично дело (привидни стицај), а не стицај кривичних дела⁷⁷:

1. када је као самостално, теже кривично дело инкриминисано извршење кривичних дела према већем броју лица, нпр. убиство више лица инкриминисано је, као и у нашем законодавству, као тешко убиство, па ће се сматрати да је извршено једно кривично дело, а не више кривичних дела у стицају;
2. када се извршењем једног кривичног дела проузрокују последице другог кривичног дела (најчешће његовог тежег облика), овај случај илустрован је примером из праксе где је једно лице извршило тежи облик силовања, из тачке в) става 2 члана 131 Кривичног кодекса РФ – где је силовање квалификовано тежом последицом – преношењем полне заразне болести пасивном субјекту; у том случају, дакле, постојаће једно кривично дело – тежи облик силовања, а не стицај кривичних дела силовања из члана 131. и кривичног дела преношење заразне болести из члана 121 Кодекса РФ;
3. када је једно кривично дело улази у састав другог кривичног дела, као средство или начин његовог извршења, тако се, на пример, примена силе или претње (принуда) јавља као начин извршења радње других кривичних дела;

---

⁷⁶ Уголовный кодекс Российской Федерации, с изменениями на 1 июля 2021. года, редакция, действующая с 22 августа 2021 года, текст кодекса на русском языке преузет са сајта: <https://docs.cntd.ru/document/9017477>, приступ 14.8.2021.

⁷⁷ Ф.Р. Сундоров, И. А.Тарханов, *Уголовное право России*, Общая часть, Учебник, второе издание, Москва, 2016, Статут, стр. 417-419.

Претходни примери осликавају јединствена кривична дела у правном смислу – више кривичних дела, то јест њихов привидни стицај, у посебном делу Кодекса инкриминисана су као јединствено кривично дело.

У другом ставу 17. члана предвиђено је да ће стицај кривичних дела постојати и у случају када је само једна радња чињења или нечињења предузета од стране једног лица, при чему су том радњом остварена обележја бића два или више кривичних дела. У питању је дефиниције идеалног стицаја кривичних дела.

Поред напред образложеног негативног услова (случајеви када је извршење два или више кривичних дела одредбама посебног дела Кодекса предвиђено као околност која је основ строжег кажњавања), из дефиниција реалног и идеалног стицаја могу се издвојити следећи елементи, то јест услови за постојање овог института: 1) извршења два или више кривичних дела (квантитативни услов), 2) сва кривична дела у стицаја квалификују се самостално, што је основ разликовања стицаја на хомогени – више истих или истоврсних кривичних дела у стицају, и хетерогени – више разноврсних кривичних дела у стицају, 3) потребно је да се за сва кривична дела у стицају учиниоцу суди истовремено, што у процесноправном смислу значи да су у односу на сва кривична дела у стицају испуњене све процесне претпоставке (нпр. нису у питању кривична дела чије је гоњење застарело...)⁷⁸.

Привидни идеални стицај у облику специјалитета на општи начин нормиран је у ставу 3. члана 17. Кодекса РФ – «у случају када је једно кривично дело предвиђено и општом и специјалном нормом, неће се сматрати да постоји стицај кривичних дела, већ ће кривично дело бити квалификовано према специјалној норми», то јест *lex specialis derogat legi generali*. Иако нису законски регулисани, у теорији су објашњени и случајеви конкуренције више специјалних норми, те конкуренција норми са олакшавајућим и норми са отежавајућим околностима.⁷⁹

Кривични кодекс Руске Федерације не нормира **продужено кривично дело**, али је овај институт познат теорији, која га сврстава у јединствена кривична дела и дефинише као предузимање *низа истоврсних радњи* којим се проузрокује *низ такође истоврсних последица*, при чему су све радње управљене на остварење *истог циља*, предузете на *истом предмету*, обухваћене *истим обликом кривице* (било умишљајем

---

⁷⁸ Ф.Р. Сундоров, И. А.Тарханов, *ibid.* стр. 415-419.

⁷⁹ А. И Плотников, *Уголовное право России*, Общая часть, Учебник для бакалавров, Оренбург, 2016, МГЮА, стр. 185-187.

или нехатом).⁸⁰ Такође, нужно је да ни за једно од кривичних дела извршених у низу учиниоцу није суђено, то јест да ни за једно од тих кривичних дела није осуђен или ослобођен кривичне одговорности. Одсуство елемента «временске» повезаности надомешћује се изразом «низ радњи», то јест «низ кривичних дела», који посредно указује да између кривичних дела мора постојати временска и просторна веза како би се могла повезати у целину продуженог кривичног дела. Поред продуженог кривичног дела, теорија у јединствена кривична дела (у правном смислу) убраја и ***трајна и сложена кривична дела***.

У домаћем и кривичним кодексима суседних балканских држава, али и у кодексима европских земаља, „обичај“ је да се стицај кривичних дела регулише у поглављу о казнама. Ово због тога што су одредбе о стицају, поред дефиниције овог института, суштински посвећене правилима за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају. Занимљиво је да руско кривично законодавство одступа од овог неписаног правила и стицај кривичних дела нормира у поглављу кодекса које је посвећено кривичном делу (чл. 17 КЗ РФ), док су правила за одмеравање казне нормирана у поглављу о казнама (чл. 69 КЗ РФ).

Најпре се, примењујући редова правила за одмеравање казни, утврђују казне за свако од појединачно извршених кривичних дела у стицају. Затим се приступа одмеравању јединствене казне за кривична дела у стицају, што ће рећи да руско, као и српско, кривично право предвиђа двофазни режим одмеравања јединствене казне. Правила за одмеравање јединствене казне у стицају иста су и за идеални и за реални стицај кривичних дела. Ипак, примена различитих система одмеравања зависи од врсте, то јест тежине кривичних дела у стицају.

Системи одмеравања казне су следећи:

1. *систем апсорпције или систем асперације* када су сва кривична дела у стицају мале или средње тежине, или се ради о припремању или покушају тешког или особито тешког кривичног дела (ст. 2 чл 69 КЗ РФ),
2. *систем апсорпције* када је бар једно од кривичних дела у стицају тешко или особито тешко кривично дело (ст. 2 чл 69 КЗ РФ).⁸¹

---

⁸⁰ В. Е. Суденко, *Уголовное право России*, Общая часть, Лекции, Москва, 2016, Юридически институт, стр. 92-95.

⁸¹ Подела наведена према: А. И Плотников, *op.cit.* стр. 341. и 342.

Када су сва кривична дела у стицају лака или средње тежине, или када је у питању кажњиво припремање кривичног дела или кажњив покушај, најстрожа појединачна казна апсорбоваће друге лакше појединачне казне и биће изречена као јединствена казна. Са друге стране, законодавац даје могућност да се у истом случају примени и систем асперације – то јест да се најстрожој појединачној казни додају друге појединачно утврђене казне, у пуној мери или умањене. При томе, у овом случају асперације руски КЗ предвиђа ограничење, те јединствена казна не сме премашити посебни максимум казне предвиђене за најтеже од кривичних дела у стицају увећан за половину. Дакле, уколико је једно лице извршило два кривична дела, при чему је за прво закоником запређена казна затвора у трајању од 15 година, а за друго кривично делу у стицају предвиђена је казна затвора од осам година, јединствена казна не сме премашити 22 и по године затворе. Ово због тога што је најтеже кривично дело у стицају предвиђена казна затвора до 15 година, те јединствена казна не сме премашити за половину увећан овај посебни максимум.

Ипак, овим кривичним закоником нису ближе одређени критеријуми за одабир једног од два описана система у случајевима стицаја лакших и средње тешких кривичних дела. Такође, нису прописана правила о томе у којим случајевима се најстрожа казна повећава за пун, а када за делимичан износ других појединачно утврђених казни.

Када је бар једно кривично дело у стицају тешко или особито тешко могуће је применити само систем асперације, уз иста ограничења као у првом случају. У овом случају ради се о одмеравању јединствене казне лишења слободe. Треба имати у виду и опште ограничење из става 4 члана 56 КЗ РФ које се односи на случајеве када је за сва кривична дела у стицају утврђена казна лишења слободe, те јединствена казна не сме премашити 25 година.

Уз главну јединствену казну могуће је учиниоцу више кривичних дела у стицају изрећи и споредне казне, то јест јединствену споредну казну. Она се одмерава делимичним или потпуним сабирањем појединачно утврђених споредних казни, уз ограничење да тако одмерена јединствена споредна казна не сме премашити општи максимум те врсте споредне казне (ст. 4 чл 69 КЗ РФ).

Иста правила примењују се и у случајевима одмеравања казне осуђеном лицу, то јест у случајевима када се након изрицања пресуде у једном предмету открије и утврди да је исто лице одговорно друго кривично дело које је извршено пре доношења

пресуде у поступку поводом првог кривичног дела. Тада ће казна изречена за прво кривично дела бити узета као утврђена при одмеравању јединствене казне (ст. 5 чл 69 КЗ РФ). Кривични кодекс Руске Федерације познаје институт стицаја пресуда који је нормиран у члану 70. Реч је у ствари о детаљнијим правилима одмеравања казне осуђеном лицу, јер стицај пресуда подразумева случајеве када је исто лице изврши ново кривично дело након изрицања претходне пресуде, а пре окончања издржавања казне која је том пресудом изречена.⁸²

У наредном, 71. члану предвиђена су правила о претварању једне врсте казне у другу у случајевима одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају. Ова правила примењују се када је за нека кривична дела у стицају, на пример, утврђена казна затвора, а за друга новчана казна, те је потребно „претворити“ новчану казну у казну затвора да би се могла применити правила о одмеравању јединствене казне.

3. Стицај кривичних дела у кривичном праву Немачке

Немачки савезни Кривични законик⁸³ предвиђа другачије режиме одмеравања казне за кривична дела у идеалном и у реалном стицају.

Идеални стицај кривичних дела нормиран је чланом 52. - *једна* (не јединствена) казна биће изречена када је учинилац једном радњом повредио више прописа (норми) или када је једном радњом више пута повредио исти пропис. У првом случају, када је једном радњом повређено више норми, казна ће бити одмерена према најстрожој норми, то јест према пропису који предвиђа најстрожу казну. Тако одмерена казна не сме ни у ком случају бити блажа од казни предвиђених другим нормама које су повређене. Дакле, при одмеравању казне за кривична дела у идеалном стицају, немачки КЗ предвиђа *систем апсорпције*. Суд је овлашћен да поред казни лишења слободе учиниоцу изрекне и новчану казну за кривична дела у стицају, то јест уз казну доживотног затвора или казну затвора дужу од две године, суд може наредити и одузимање имовине – казну конфискације. Споредне казне или мере могу бити изречене уколико су неке од њих предвиђене повређеним нормама.

---

⁸² В. Е. Суденко, *op.cit.* стр. 143.

⁸³ Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, *Bundesgesetzblatt Jahrgang 2021 Teil I Nr. 37, ausgegeben am 30.06.2021*, текст законика на енглеском језику преузет са сајта: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0292, приступ 14.8.2021.

Следећим, 53. чланом, дефинисан је *реални стицај кривичних дела*. Ако једно лице изврши више од једног кривичног дела, при чему му се за сва та кривична дела суди истовремено и за та кривична дела може се изрећи више казни лишења слободe или више новчаних казни, лице ће бити осуђено на *јединствену* казну. Јединствена казна, дакле, биће изречена и у случају да је за нека кривична дела у стицају утврђена казна лишења слободe, а за нека новчана казна (примениће се правила у начину замене новчане казне у казну затвора и обратно). Ако је за више кривичних дела у стицају утврђена новчана казна, правила о одмеравању јединствене новчане биће примењена. Правила о изрицању конфискације, споредне новчане казне и других споредних казни и мера предвиђена код идеалног стицаја кривичних дела, важе и у погледу реалног стицаја.

Правила о одмеравању јединствене казне за кривична дела у (реалном) стицају предвиђена су чланом 54. Кривичног законика Немачке. Као најстрожа казна, казна доживотног затвора *ансорбоваће* све друге казне и биће изречена као јединствена, уколико је одређена бар за једно кривично дело у стицају. У свим осталим случајевима, када су за кривична дела у стицају утврђене друге казне, примениће се систем асперације – као јединствена казна биће изречена повећана најстрожа утврђена казна. Дакле, најпре се за свако кривично дело у стицају утврђује појединачна казна, а онда се највиша утврђена казна додатно повећава, али тако да не постигне збир појединачно утврђених казни, али ни висину од 15 година затвора, вредност имовине учиниоца кривичног дела када се изриче као јединствена казна конфискације имовине и вредност 720 дневних износа када се као јединствена изриче новчана казна. У случају утврђивања и казне затвора и новчане казне, јединствена казна биће одмерена уз примену правила о конверзији новчане и казне затвора – узеће се као еквивалентни један дан затвора и један дневни новчани износ. Такође, при одмеравању јединствене казне суд узима у обзир личност учиниоца и природа остварених кривичних дела.

Чланом 55. прописана су правила за накнадно одмеравање јединствене казне, која се примењују у случајевима када је исто лице накнадно осуђено за кривично дело које је извршило пре осуде за прво кривично дело, са којим је у ствари било у стицају, што суду при доношењу прве пресуде није било познато.

Савезни немачки КЗ не нормира *продужено кривично дело*.

4. Стицај кривичних дела у кривичном праву Француске

Кривични законик Француске⁸⁴ у члану 132-2 дефинише стицај кривичних дела: „Стицај кривичних дела постоји када једно лице изврши кривично дело пре него што правноснажно буде осуђено за друго кривично дело.“ Овако дефинисан стицај кривичних дела не разликује се од појма поврата. Ипак, у неколико наредних чланова стицај је као институт ближе одређен те се може разликовати од поврата (чланови 132-8 до 132-16-2).

У случају да учинилац, коме се за кривична дела у стицају *суди у јединственом поступку*, буде оглашен кривим за сва кривична дела, све утврђене казне могу бити изречене. Ово правило назива се „принципом нагомилавања казни“⁸⁵. Ипак, када је за више кривичних дела утврђено неколико казни сличне природе, само једна казна те врсте може бити изречена у границама највећег законског максимума. Такође, свака од изречених („нагомиланих“) казни сматра се заједничком за сва кривична дела у стицају.

Са друге стране, када се против учиниоца више кривичних дела у стицају води *више кривичних поступака* (за свако појединачно кривично дело у стицају) и он буде оглашен кривим у сваком поступку, казне се изричу кумулативно, до општег законског максимума за врсту изречене казне. Суд који одлучује у последњем у низу поступака против истог учиниоца може изрећи јединствену казну у укупном или парцијалном износу (висини, мери), то јест биће примењена правила процесног кривичног права Француске којима је ово питање регулисано.

Када је за два или више кривичних дела у стицају предвиђена казна доживотног затвора, законски максимум казне затвора за кривична дела у стицају је тридесет година. Логичан разлог за овакво решење је немогућност „нагомилавања“ казни доживотног затвора.

Кривични законик Француске, како се може закључити из напред цитираних чланова, не прави разлику између идеалног и реалног стицаја, судећи по томе да је употребљен термин „више кривичних дела“. Законик не регулише посебно случајеве

---

⁸⁴Code pénal - Dernière modification le 01 janvier 2020 - Document généré le 04 février 2020., текст законика на енглеском језику преузет са сајта: https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%202012-10-2005.pdf, приступ 14.8.2021.

⁸⁵Живановић Т., *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Прва књига, Београд, 1933, Штампарија „Гундулић“, стр. 341.

остварење више кривичних дела једном радњом учиниоца, односно случајеве када је са више радњи извршено више кривичних дела, и спрам тога, као на пример савезни Немачки Законик, различита правила за одмеравање јединствене казне.

Француски Code pénal, међутим, разликује случајеве када се против учиниоца више кривичних дела у стицају води једна поступак од случајева када се води више поступака против истог лица за више кривичних дела у стицају. Имајући у виду да је француски Кривични законик на снази од 1810. године и да је за више од два века свог дејства претрпео бројне измене и допуне, занимљиво је да одредбе о стицају кривичних дела, тачније одредбе о „казнама примењивим на кривична дела у стицају“, нису битно измењене, и поред бројних теоријских критика. Наиме, још је у другој половини 19. века професор Ортолан критиковао француски систем „нагомилавања престапа“ и из њега проистичући систем „нагомилавања казни“. У својим радовима, проф. Ортолан је још 1864. године указивао на неправедност и на непотребност система „Нагомилавању престапа следи нагомилавање казни“ и „Највећа казна потире све друге. (апсорпција)“. Професор је сматрао да ни један од ова два система не може да задовољи захтев праведности, али ни потребе друштвене безбедности. Сматрао је да француско право треба да напредује у корак са француском правном мисли и у том смислу пропише адекватнији систем одмеравања казни за кривична дела у стицају. „Не улазећи у подробности могућих правила о одмеравању казне за кривична дела у стицају, довољно је рећи да уколико казнително законодавство више напредује ка тачки ка којој напредује и наука, то јест ка схватању о јединству главне казне, која може бити степенована или којој могу бити придружене и споредне казне, утолико ће ишчезнути заплетеност по овом питању и сравњење (одмеравање) казне моћи ће се лакше чинити.“⁸⁶

5. Стицај и продужено кривично дело у кривичном праву Бугарске

У 23. члану (став 1) бугарског Кривичног законика на следећи начин је регулисан стицај кривичних дела: уколико једно лице једном радњом оствари више кривичних дела или једно лице са више радњи изврши више кривичних дела, при чему ни за једно од тих кривичних дела учиниоцу није пресуђено, суд ће најпре одмерити казне за свако појединачно кривично дело, па ће као јединствену казну изрећи

---

⁸⁶ М. Радовановић, *op.cit.* стр. 205 и 206.

најстрожу од појединачно утврђених казни. Дакле, основни систем одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају је апсорпција.

Други став истог члана предвиђа случајеве када су за кривична дела у стицају утврђене казне јавне цензуре или лишења права, када ће се најстрожој казни додати лакше казне ове врсте. У случајевима када је утврђена казна лишења истих права, као јединствена казна бић изречена најдужа појединачно утврђена казна лишења права (систем апсорпције). Када су за кривична дела у стицају утврђене казне различите врсте, а неке од њих су новчана казна или конфискација, суд може те казне изрећи заједно са најстрожом појединачно утврђеном казном.

У 24. члану законика предвиђено је да ће се применити систем асперације у случају када су све појединачне казне исте врсте. Тада јединствена казна може бити повећана до висине половине посебног максимума најстроже појединачно утврђене казне (слично систему асперације у руском Кодексу), при чему тако одмерена јединствена казна не сме премашити ни збир појединачно утврђених казни ни општи максимум те врсте казне.

Одредбе о стицају кривичних дела, то јест правила о одмеравању јединствене казне примењују се такође и у случајевима када исто лице буде осуђено за више кривичних дела различитим пресудама (члан 25 КЗ Бугарске). Ова правила аналогна су одредбама о одмеравању казне осуђеном лицу у српском Кривичном законнику.

Продужено кривично дело је кроз историју кривичног права европских држава био често оспораван и занемариван институт. Неке државе су одустале од нормирања ове праве конструкције, док кривични законици неких држава никада нису садржавали овај појам. У прву групу земаља (које су старијим законцима регулисале продужено кривично дело, па затим денормирале овај институт) спадају Шведска и Немачка, чији су покрајински кривични прописи познавали продужено кривично дело, али оно никад није било унето у савезни законик; док у другу групу спадају Француска, Русија, Мађарска, Чешка, Словачка и Швајцарска. У другој групи земаља продуженим кривичним делом бавила се судска пракса и правна теорија. Одувек су у свом кривичном законодавству имале продужено кривично дело Холандија, Италија, Финска, Бразил и Грчка, док је овај институт у другој половини двадесетог века уведен

у кривично право Бугарске, Румуније и Пољске. У теорији⁸⁷ се сматра да је бугарски Кривични законик на најпотпунији начин нормирао продужено кривично дело и сва питања која су са овим институтом у вези, што је разлог истраживања одредаба баш бугарског Кривичног законика⁸⁸.

Продужено кривично дело, према бугарском кривичном праву (члан 26 КЗ Бугарске), постоји када су две или више радњи, које појединачно остварују једно или различита бића једног *истог* кривичног дела, извршене кроз *краћи временски период*, у једној *истој ситуацији* и са *истим обликом виности*, при чему се касније радње са **објективне и субјективне стране** јављају као *продужење* претходних. Примена одредби Законика о стицају кривичних дела из чланова 23., 24. и 25. на продужено кривично дело изричито је искључена у члану 26. У другом ставу 26. члана предвиђено је да ће кажњавање учиниоца продуженог кривичног дела зависити од радњи од којих је оно састављено, узетих у њиховој укупности, као и у складу са укупним обимом криминалног остварења.

Продужено кривично дело квалификује се према најтежем кривичном делу које је ушло у његов састав, уколико је продужено кривично дело састављено од радњи којим се остварују различита кривична дела или различити облици једног кривичног дела. Тада ће суд узети у обзир значај радњи које су предузете под квалификаторним околностима као и природу и значај тих околности за укупну криминалну количину продуженог кривичног дела. Међутим, постоји изузетак од правила да се продужено кривично дело квалификује према најтежем кривичном делу, а то је случају када квалификаторне околности немају пресудан утицај на укупну тежину продуженог кривичног дела. Тада се продужено кривично дело квалификује према лакшем, али значајнијем кривичном делу – према кривичном делу које преовлађује у садржини конструкције продуженог кривичног дела, а чињеница да су при извршењу неког од кривичних дела у његовом саставу постојале квалификаторне околности биће узета у обзир при одмеравању казне за продужено дело.

Слично томе је и правило да ће се продужено кривично дело квалификовати као да је остало у покушају, уколико су нека од кривичних дела у његовом саставу остала у

---

⁸⁷ Ј. Бугуровић, *op. cit.* стр. 24

⁸⁸ Наказателен кодекс на Република Бугария, *В сила от 01.05.1968 г., изм. ДВ. бр.9 от 2 Фебруари 2021г.*; текст законика на енглеском језику преузет са сајта:

<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/39/Bulgaria/show>, приступ 15.8.2021.

покушају, а остала кривична дела, која су свршена, немају значајан утицајна повећање укупне тежине продуженог кривичног дела.

Последњи, шести став 26. члана искључује примену одредаба о продуженом кривичном делу: када је учинилац према више лица извршио више кривичних дела из групе против личности, на кривична дела која су извршена након подизања оптужнице против истог учиниоца и на кривична дела која, иако су извршена пре подизања оптужнице, њоме нису обухваћена.

Овакво решење материјалног кривичног права у погледу обима оптужнице, може бити критиковано слично као и у теорији кривичног права Републике Српске и Македоније, о чему је напред већ било речи, посебно имајући у виду да је процесним кривичним закоником Бугарске предвиђено да „правноснажна пресуда има снагу пресуђене ствари и за неоткривена, односно накнадно откривена кривична дела, која нису обухваћена пресудом (а била би обухваћена да се за њих знало), уколико се не ради о значајнијој криминалној количини која се може утврђивати кроз ванредни правни лек у новом поступку.“⁸⁹

Овакав појам продуженог кривичног дела уведен Бугарским кривичним закоником 1968. године, а до данас је остао не промењен, осим што је једном од измена законика регулисано питање квалификовања продуженог кривичног дела које је остало у покушају, као и питање односа обима оптужнице у објективном смислу и садржине продуженог кривичног дела. Имајући у виду време уношења овог института у бугарски Кривични законик и „опстанак“ његове дефиниције дуги низ година, може се закључити да је управо продужено кривично дело из бугарског КЗ види позитиван пример сарадње правне теорије и законодавства у изградњи стабилних, и дуго применљивих правних института. На овај начин, у бугарском кривично праву, отклоњене су недоумице које, на пример у италијанском праву, постоје у погледу природе продуженог кривичног дела. Тако, италијанско кривично право продужено кривично дело поима двоструко – и као јединствено кривично дело (у случајевима када је искључена примена правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају и у погледу примене одредаба о застарелости) и као стицај кривичних дела.⁹⁰

---

⁸⁹ Ј. Бутуровић, *ibid.* стр. 24.

⁹⁰ Ј. Бутуровић, *op. cit.* стр. 39.

V СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Међународно кривично дело је «противправно понашање одговорног (виног) учиниоца којим се повређују или угрожавају добра заштићена међународним правом, мир међу народима и безбедност човечанства, а које је прописима одређено као кривично дело и за чијег је учиниоца прописана кривична санкција.»⁹¹

Јединствено међународно кривично дело постоји када учинилац једном радњом повреди једно правило међународног права, то јест проузрокује последицу једног међународног кривичног дела.

1. Појам и врсте стицаја међународних кривичних дела

Имајући у виду природу међународних кривичних дела, те да се она најчешће остварују у одређеним околностима – рат, оружани сукоби или за време окупација и да је већим бројем докумената предвиђено мноштво правила међународног кривичног права, није немогуће замислити ситуацију у којој једно лице једном или са више радњи крши два или више правила међународног права, то јест извршава више међународних кривичних дела. Уколико се учиниоцу за сва међународна кривична дела суди пред *истим судом, у јединственом поступку* у коме се доноси *једна пресуда* и изриче *јединствена казна* – постоји **стицај међународних кривичних дела**.⁹²

Реални стицај међународних кривичних дела постоји када учинилац са више радњи проузрокује више последица којима се правила међународног права угрожавају или повређују, то јест оствари више међународних кривичних дела. Време и место извршење и број лица (пасивних субјеката) према којима су међународна кривична дела извршена могу бити од значаја за квалификацију појединачних међународних кривичних дела у реалном стицају. Уколико, на пример, са више радњи извршења буде повређено исто правило против више лица – постојаће **хомогени реални стицај** међународних кривичних дела, док ће повреда разноврсних правила, извршење различитих кривичних дела против представљати **хетерогени реални стицај** међународних кривичних дела.

---

⁹¹ Д. Јовашевић, *op. cit.* стр. 94.

⁹² Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Ниш, 2011, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр. 147.

Идеални стицај међународних кривичних дела постоји када учинилац једном радњом изврши више кривичних дела, односно када је различитим сегментима исте радње повређено више правила међународног права којима су регулисана *различита питања*.⁹³ Реч је о *хетерогеном идеалном стицају*.

Хомогени идеални стицај међународних кривичних дела постоји када учинилац једном радњом повреди више правила међународног права којима је регулисано *исто питање*, то јест када предузимајући једну радњу оствари више истих или истоврсних међународних кривичних дела. Правила која су повређена, а којима је регулисано исто питање, могу бити садржана у више извора међународног права. Имајући то у виду, може се поставити питање да ли би у конкретном случају постојао *стицај међународних кривичних дела* (хомогени идеални стицај) или *стицај прописа* (привидни идеални стицај). Овај проблем може бити илустрован кроз следећи пример: војник за време рата силује женско цивилно лице; да ли је он извршио ратни злочин у *идеалном стицају* са злочином против човечности (силовање је као радња извршења предвиђено код набројаних кривичних дела) или је остварено само *јединствено кривично дело*? Јединствено кривично дело у ствари представља **привидни идеални стицај** набројаних кривичних дела.⁹⁴

Привидни идеални стицај међународних кривичних дела у **облику конзумпције** постоји када је једном радњом повређено више правила, то јест извршено два или више кривичних дела, од којих су *нека лакша од других*. У том случају, лакше кривично дело биће конзумирано тежим, односно сматраће се да је остварено само (јединствено) теже кривично дело. Да би постојао привидни идеални стицај у облику конзумпције не морају нужно бити повређена иста правила, то јест правила којима је регулисано исто питање. Шта више, у овај облик привидног идеалног стицаја убрајају се случајеви повређивања различитих правила, од којих је једно блаже, а друго строже санкционисано. Тако, на пример, уколико припадник оружаних снага у оквиру ширег и распрострањеног напада цивилном лицу прво нанесе телесне повреде, а затим га лиши живота, постојаће само убиство као облик извршења злочина против човечности.⁹⁵

Привидни идеални стицај међународних кривичних дела у **облику специјалитета** постојаће када је једном радњом извршено више међународних

---

⁹³ A. Cassese, *International criminal law*, Oxford, 2003, Oxford University Press, стр. 247.

⁹⁴ A. Cassese, *ibid.* стр. 248-251.

⁹⁵ Примери наведени по угледу на A. Cassese, *International criminal law*, стр. 248

кривичних дела од којих су нека *општа* у односу на друга. Однос општег спрам посебног уочава се при апстрактном упоређивању обележја бића међународних кривичних дела, па се квалификација конкретно извршених кривичних дела врши на основу процене остварености елемената који представљају “*differentia specifica*”-у. *Differentia specifica* је, према мишљењу Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, „материјални елемент који је различит од другог (материјалног елемента), ако се у вези са њим захтева доказивање чињеница које се не траже за доказивање другог елемента.“⁹⁶ Специјалитет као облик привидног идеалног стицаја постоји када:

- оба правила (норме) садрже заједничке опште елементе, али *само једно правило* садржи посебан, *додатни елемент*; ако је додатни елемент остварен у конкретном случају, постојаће само посебно међународно кривично дело,
- оба правила садрже и заједничке опште елементе и *различите, посебне, додатне елементе*; сматраће се да је извршено оно кривично дело чији је посебан елемент остварен у конкретном случају.

Разлика између стицаја међународних кривичних дела и привидног стицаја може се илустровати на примеру *кривичних дела тероризма* инкриминисаних у посебном делу домаћег Кривичног законика, у групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Узимајући у обзир чињеницу да је убиство једна од алтернативно одређених радњи извршења кривичног дела тероризма из члана 391. КЗ РС, уколико на страни учиниоца постоји намера да се, на пример, озбиљно застраши становништво, постојаће *привидни идеални стицај* у облику *конзумпције* између ова два кривична дела. Разлог томе је воља законодавца да убиство предвиди као један од начина извршења кривичног дела тероризма. *Прави стицај* поменутих кривичних дела, а не привидни, постојаће само онда када је друго убиство извршено независно од терористичке намере са којом је извршено прво убиство. Такође, међу терористичким кривичним делима срећу се примери законског супсидијаритета (однос кривичних дела терористичко удруживање и удруживање ради вршења кривичних дела).⁹⁷

---

⁹⁶ А. Cassese, *ibid.* стр. 248.

⁹⁷ Више о томе: И. Бождровић, Примена неких општих кривичноправних института у области кривичних дела тероризма, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, Тематски број – Право и заповест разума, број 9, Београд, 2018, стр. 170-175.

2. Одмеравање казне за међународна кривична дела у стицају

Римски статут сталног Међународног кривичног суда⁹⁸ садржи само једну одредбу о одмеравању казне за међународна кривична дела у стицају. Реч је о ставу 3 члана 78 којом се предвиђа да ће суд, уколико се једно лице терети за извршење већег броја кривичних дела, најпре изрећи казну за свако појединачно кривично дело, а да ће потом одмерити и изрећи јединствену казну. Јединствена казна не сме бити мања од најстроже казне изречене за појединачно кривично дело и не сме прећи максимум од тридесет година затвора. Дакле, судском већу је дата могућност да у конкретном случају при одмеравању јединствене казне примени систем апсорпције или систем кумулације, поштујући Статутом предвиђена ограничења.⁹⁹

Одлука о казни зависи од тога да ли у конкретном случају постоји стицај кривичних дела или је остварено јединствено међународно кривично дело (привидни стицај).

Наиме, допуштено је правилима међународног (процесног) кривичног права да се једно лице пред међународним судом терети кумулативно за извршење више кривичних дела. Међутим, то идаље не значи да је ово лице извршило више међународних кривичних дела у стицају. Штавише, реч је о случајевима када тужилаштво исто чињенично стање квалификује по више одредаба међународног кривичног права, па се једно лице за исту радњу терети по више одредаба кумулативно. Овакав метод оптужења је тековина праксе међународних војних судова у Нирнбергу и Токију, а прихватили су га и *ad hoc* трибунали за бившу Југославију и Руанду.¹⁰⁰

Кумулативно оптужење је допуштено јер «није разумно да се од тужилаштва очекује да пре извођења доказа на главном претресу бира између могућих тачака оптужбе.»¹⁰¹ Дакле, на тужилаштву је да одабере једну од «оптужних стратегија» – алтернативно или кумулативно оптужење. **Алтернативно оптужење**, са друге стране,

---

⁹⁸ Rome Statute of International Criminal Court, *published by ICC*, Hague, Netherlands, 2011., Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Службени гласник СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001

⁹⁹ З. Стојановић, *Међународно кривично право – скрипта*, друго издање, Београд, 2002, Досије, стр. 66

¹⁰⁰ War Crimes Research Office ICC, *The practice of cumulative charging at The International Criminal Court – Legal analysis and education project*, Washington College of Law, American University, 2010, стр. 2.

¹⁰¹ A. Cassese, *op.cit.* стр. 250.

представља алтернативно квалификовање једне радње као извршење *или* једног *или* другог кривичног дела.¹⁰²

Кумулативно оптужење не води нужно кумулативној осуди. **Кумулативна осуда** допуштена је у случају када је у конкретном случају извршено више кривичних дела у *стицају*, то јест када је једно лице истом приликом, у истом догађају, извршило више повреда Римског статута или другог извора међународног кривичног права којим су инкриминисана међународна кривична дела. То ће бити случај када свака од повређених одредби Статута (свака од инкриминација) садржи материјално различит правни елемент који није садржан у другој релевантној одредби Статута. Једноставно, кумулативне осуде допуштене су само у случају када **не постоји привидни стицај** остварених међународних кривичних дела.¹⁰³

Поред напред већ наведених критеријума за разликовање правог од привидног стицаја, у пракси међународних кривичних трибунала користи се још један критеријум, преузет из праксе судова англосаксонског правног система - **Блокбургеров тест** (начело релативног специјалитета у континенталном правном систему), као уз који се може примењивати и тест заснован на заштићеним вредностима, то јест на хијерархији тих предности.¹⁰⁴

Пракса сталног МКС указује да може постојати стицај следећих међународних кривичних дела: злочин против човечности и тешко кршење Женевских конвенција, злочин против човечности и кршење закона и обичаја рата, геноцид и злочин против човечности. Самим тим, допуштена је кумулативна осуда за ова кривична дела, док то није случај са кривичним делима тешког кршења Женевских конвенција и кршења закона и обичаја рата, јер између ових кривичних дела постоји привидни идеални стицај у облику конзумпције (тешко кршење Женевских конвенција је теже дело и конзумира кршење закона и обичаја рата).

У пракси Трибунала за бившу Југославију може се наћи супротан став према коме геноцид увек конзумира злочин против човечности, јер: „...злочин против

---

¹⁰² Више о томе: В. С. Majola, Cumulative charges under International criminal law, *Promoting Accountability under International Law for Gross Human Rights Violations in Africa - Essays in Honour of Prosecutor Hassan Bubacar Jallow*, Brill, 2015, стр. 201. и 202.

¹⁰³ Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Ниш, 2011, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр. 149. и Д. Јовашевић, Облици испољавања међународног кривичног дела, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору* LXII, 2012, стр. 95.

¹⁰⁴ Д. Јовашевић, *Међународно кривично право, op.cit.* стр. 148. и А. Cassese, *op.cit.* стр. 252.

човечности је увек конзумиран геноцидом, с обзиром да се претпоставља да је распрострањен или систематски напад против цивилног становништва (ово је битан елемент злочина против човечности) садржан у битном елементу геноцида, у геноцидној намери, намери да се одређена групација уништи.“¹⁰⁵

Међутим, у поступку против Радована Караџића, исти Трибунал заузео је став супротан претходном (који је изнет жалбеном поступку у случају Крстић из 2004. године) и стао на становиште да је кумулативна осуда допуштена за геноцид, злочин против човечности и ратне злочине, то јест да је могуће постојање идеалног стицаја између ових међународних кривичних дела. Позивајући се на примену Блокбургеровог теста, Трибунал сматра да: „свако од набројаних кривичних дела садржи битан елемент својствен само том кривичном делу (елемент који не садрже друга кривична дела), што даље значи да су ова кривична дела увек у односу двостраног специјалитета, то јест да је међу њима могућ идеални стицај, те да су у вези са овим кривичним делима дозвољене кумулативне осуде“.¹⁰⁶

Побуде и разлози за очигледно неуједначен став Хашког трибунала за бившу Југославију по питању природе односа кривичних дела из његове надлежности могу се тумачити не само са правног, већ и са других аспеката. Ипак, имајући у виду да питање односа ових кривичних дела битно утиче на положај окривљеног пред овим судом (од тога да ли суд заступа став да је постоји прави или привидни идеални стицај зависи допуштеност кумулативних осуда) потребно је да оно буде решено на темељу правила међународног кривичног материјалног права и једнообразно примењено у свим предметима за чије пресуђење је овај трибунал надлежан.

Када суд утврди да постоји стицај међународних кривичних дела, кривог учиниоца ће кумулативно осудити за кривична дела, а о казни може одлучити на следећи начин:

- одмеравање *јединствене казне* за кривична дела у стицају применом *система кумулације*, уз ограничење из ст. 3 чл. 78 Римског статута или

---

¹⁰⁵ Више о томе: F. M. Palombino, Should genocide subsume crimes against humanity? Some remarks in the light of the Krstić appeal judgement, *Journal of International Criminal Justice*, 2005, Oxford University Press

¹⁰⁶ Више о томе: F. M. Palombino, Cumulation of Offences and Purposes of Sentencing in International Criminal Law: A Troublesome Inheritance of the Second World War, *International Comparative Jurisprudence*, Mykolas Romeris University Lithuania, 2017, стр. 2

- изрицање *одвојених казни* за свако појединачно дело у стицају, при чему се тако изречене казне могу извршавати:
  - *истовремено* – *de facto систем апсорпције* казни, јер учинилац извршава у ствари само најстрожу од свих изречених казни или
  - *сукцесивно* – након извршења једне казне, учинилац издржава наредну казну.¹⁰⁷

Суд приликом доношења одлуке о казни (одмеравање јединствене казне или изрицање одвојених казни, то јест приликом одређивања начина извршења изречених казни) има обавезу да, сходно првом ставу 78. члана Статута, узме у обзир све објективне и субјективне околности, то јест цениће све факторе који утичу на тежину кривичног дела и лична својства учиниоца.

Из свега напред наведеног, може се закључити да је разликовање правог од привидног стицаја у међународном кривичном праву веома важно, нарочито због тога што од решавања тог питања зависи допуштеност кумулативне осуде. Једино правилном квалификацијом (од стране суда, јер тужилаштву је допуштено да кумулативно оптужује) јединственог међународног кривичног дела у правном смислу, то јест разликовањем тих случајева од стицаја међународних кривичних дела може се избећи опасност да оптужени у поступку пред међународним судом буде неосновано вишеструко кажњен за једну радњу.

---

¹⁰⁷ Д. Јовашевић, *Међународна кривична дела: одговорност и кажњивост*, Ниш, 2010, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр. 160

VI СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ СРБИЈЕ

Предмет разматрања у овом поглављу биће појам, услови за постојање и врсте стицаја према Кривичном законнику Републике Србије, те одређење и врсте привидног стицаја кривичних дела и анализа законског појма продуженог кривичног дела као јединог Закоником дефинисаног облика привидног реалног стицаја.

1. Стицај кривичних дела (члан 60. КЗ РС) – појам, услови, врсте

У првом ставу 60. члана Кривичног законика прописано је: ако је учинилац једном радњом или са више радњи учинио више кривичних дела за која му се истовремено суди, суд ће претходно утврдити казне за свако од тих дела, па ће за сва та дела изрећи јединствену казну. Правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају садржана су у наредним ставовима истог члана.

Реч је о **законском појму стицаја кривичних дела**, сходно чему кривичноправна теорија сматра да стицај кривичних дела постоји када учинилац једном или са више радњи учини више кривичних дела за која му није пресуђено, па му се истовремено суди у истом кривичном поступку, те доноси једна пресуда и изриче једна главна казна.

У законској, па и у теоријскоправној дефиницији стицаја кривичних дела садржани су елементи, то јест **услови** чије је испуњење нужно да би се могло сматрати да постоји овај институт. Ти услови су:

1. истовестност учиниоца,
2. два или више остварених кривичних дела,
3. ни за једно од тих дела није изречена правноснажна пресуда,
4. за сва кривична дела се учиниоцу истовремено суди у јединственом кривичном поступку у коме се доноси јединствена пресуда и изриче јединствена казна.

На овом месту треба обратити пажњу на термин које је законодавац употребио при нормирању овог института. Први услов за постојање стицаја кривичних дела је истовестност учиниоца. Законодавац је употребио реч **учинилац**, што значи да за постојање стицаја није пресудно важна улога коју једно лице има у извршењу више кривичних дела. Једно лице не мора бити извршилац свих кривичних дела. Напротив, он може бити непосредни извршилац једног кривичног дела, саизвршилац другог, а

при извршењу трећег може помагати, на извршење четвртог подстрекавати, и тако даље... Дакле, *облик учешћа, допринос* једног лица извршењу кривичног дела није одбитног значаја за постојање стицаја кривичних дела, већ је важна *истоветност* тог лица које у ма којој улози учествује у извршењу кривичних дела у стицају.

При томе, мора се водити рачуна о „хијерархији“ ових својстава, то јест о различитом доприносу који једно лице у поменутих улогама може дати извршењу кривичних дела. То највише зато што може постојати и *привидни стицај ових својстава, то јест делатности којима се та својства остварују* – на пример, ако лице А једном радњом подстрекне лице Б на извршење неког кривичног дела, па му се онда придружи у извршењу тог истог кривичног дела као саизвршилац, сматраће се да постоји само саизвршилаштво (лице А је само извршилац), јер је подстрекавање као лакши облик саучесништва супсидијарно саизвршилаштву.

Трећи по реду наведен услов је да ни за једно од тих дела није изречена правноснажна пресуда, дакле да учиниоцу кривичних дела у стицају **није пресуђено** ни за једно од тих дела. Није од значаја врста, ни садржина те пресуде – осуђујућа, ослобађајућа, одбијајућа, нити је важна врста кривичне санкције која је, у случају да је пресуда била осуђујућа, била изречена, као ни то да ли је санкција извршена. Услов је формулисан негативно – непостојање правноснажне пресуде. Ако је, пак, за једно од два кривична дела у стицају изречена правноснажна пресуда, не постоји стицај кривичних дела, већ *поврат*. Исто тако, не може постојати стицај два кривична дела ако је у односу на једно од њих наступила *застарелост кривичног гоњења*.

Законик разликује две **врсте стицаја** – реални и идеални, што се види из формулације „једном радњом или са више радњи учини више кривичних дела“. Дакле, критеријум поделе стицаја на реални и идеални јесте *број предузетих радњи* којима је остварено више кривичних дела. Са овако постављеним критеријумом поделе су у вези учења о јединству радње извршења и о јединственом кривичном делу, о чему је напред било речи. Такође, и реални и идеални стицај могу бити остварени као хомогени (истоврсни) или хетерогени (разноврсни).

1.1. Идеални стицај кривичних дела

Идеални стицај постоји када учинилац једном радњом оствари више кривичних дела. Потребно је да буде предузета само једна радња, било заиста једном делатношћу, било са више делатности које чине природно или правно јединство.

За постојање идеалног стицаја није од значаја да ли су сва кривична дела у (идеалном) стицају свршена или су нека остала у покушају (под условом да је покушај конкретног кривичног дела кажњив), као што ни облик кривице на страни учиниоца није битан елемент стицаја, те нека од кривичних дела у идеалном стицају могу бити предузета умишљајно, док су друга нехатно остварена. Такође, ако се једном радњом подстрекава на извршење више кривичних дела или ако једна радња представља помоћ при извршењу два или више кривичних дела, ради се о идеалном стицају подстрекавања, то јест помагања. Међутим, овакве случајеве потребно је разликовати од оних када постоји привидни истицај између различитих облика саучесништва, што ће бити предмет разматрања у наредном поглављу рада.

Са друге стране, **битни елементи** идеалног стицаја су:

1. извршење **једне радње** (јединствена радња у природном или правном смислу) и
2. проузроковање (том једном радњом) **више последица** чиме су остварена обележја бића више кривичних дела.

У погледу идентитета предузете радње извршења, довољан је **делимичан идентитет**, то јест довољно је да се једним делом те радње остварује биће неког од кривичних дела у стицају.¹⁰⁸ Није, дакле, потребно да радњом у целини буду остварена сва обележја бића свих кривичних дела у стицају, већ је довољно да су различитим елементима те радње остварена обележја бића појединачних кривичних дела у стицају.

С обзиром на врсту и природу кривичних дела у стицају, идеални стицај може бити хомогени и хетерогени.

Хомогени идеални стицај постоји када учинилац једном радњом оствари више истоврсних кривичних дела. Истоврсност подразумева припадност истој групи кривичних дела, то јест управљеност на угрожавање или повреду истог добра, то јест кривичним правом заштићене вредности. Пример хомогеног идеалног стицаја био би случај када учинилац пре вечере сипа отров у керамичку посуду са супом из које је касније у току вечере супа сипана у тањире више лица, те су неки од последица тровања преминули, док је другима здравље тешко или трајно било нарушено. Једном радњом – сипањем отрова у једну посуду учинилац је убио (отровао) више лица и већем броју лица нанео тешке телесне повреде. Дакле, кривична дела у стицају су из

---

¹⁰⁸ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, op.cit.* стр. 175.

исте групе кривичних дела – против живота и тела, те је реч о хомогеном идеалном стицају.

Хетерогени идеални стицај постоји у случају када учинилац предузимањем једне радње изврши више разноврсних кривичних дела. Ова врста идеалног стицаја може се илустровати примером у коме учинилац једном радњом – бацањем једног великог камена телесно повреди друго лице и при томе оштети или уништи његову ствар. У том случају у идеалном стицају су два разноврсна кривична дела – против живота и тела и против имовине.

1.2. Реални стицај кривичних дела

Реални стицај постоји када учинилац са више радњи проузрокује више последица, чиме је остварено више кривичних дела. У овом случају постоји најмање два или више кривичних дела са посебним, самосталним радњама извршења, то јест свако проузроковање представља кривично дело.

За постојање реалног стицаја, као и код идеалног стицаја, нема пресудног значаја чињеница да су нека од кривичних дела у стицају свршена, док су нека остала у покушају, уз исти услов – да је покушај конкретног кривичног дела кажњив сходно одредбама из посебног дела или општем правилу о кажњавању за покушај. Облик кривице на страни учиниоца није релевантан за постојање реалног стицаја, као ни место и време извршења кривичних дела. Реални стицај постојаће, дакле, без обзира на то колико је времена протекло између извршења кривичних дела, али под следећим условима: 1) ни за једно од тих дела учиниоцу није правноснажно пресуђено и 2) није наступила застарелост кривичног гоњења у погледу једног или више кривичних дела у стицају.

Може се закључити да је примарни услов за постојање стицаја, тачније реалног стицаја негативно одређен и да је процесноправне природе - непостојање правноснажне пресуде ни за једно од кривичних дела у стицају.

Такође, може постојати реални стицај више продужених кривичних дела или реални стицај између више идеалних стицаја, то јест између кривичних дела која су извршена једном радњом и кривичног дела оствареног другом, посебном радњом.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Љ. Јовановић, *Кривично право*, Општи део, Ниш, 2000, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр. 258.

Иако представљају врсте истог кривичноправног института, идеални и реални стицај, схваћени ако самостални правни појмови, имају различите корене – идеални стицај постоји да би се одржала природна целина између више одвојених, самосталних кривичних дела која су произашла из једне (јединствене) радње (кривично-материјални „корени“), док је реални стицај последица нужности да се јединственом пресудом обухвате сва кривична дела која је један учинилац извршио, те да му се изрекне једна казна за сва кривична дела која „још нису расправљана у моменту одлучивања о последњем кривичном делу“¹¹⁰ (кривично-процесни „корени“).

Дакле, **битни елементи** реалног стицаја су:

1. предузимање две или више посебних (самосталних) радњи извршења,
2. проузроковање више последица, то јест остварење више кривичних дела и
3. вођење јединственог поступка против истог учиниоца за сва кривична дела у стицају, те обухваћеност свих кривичних дела у стицају једном пресудом и изрицање јединствене казне.

Реални стицај такође може бити хомогени или хетерогени. **Хомогени реални стицај** постоји онда када учинилац са више радњи проузрокује последице више истоврсних кривичних дела. Пример хомогеног реалног стицаја је извршење више разбојништава или разбојничких крађа од стране истог учиниоца на различитим местима у једном граду и са временским размаком (при чему нису испуњени услови за постојање продуженог кривичног дела из члана 61. КЗ РС).

Хетерогени реални стицај подразумева предузимање две или више радњи извршења којима се проузрокује више последица, то јест оствари се више разноврсних кривичних дела. То ће бити случај ако учинилац одузме туђе возило (кривично дело против имовине), па тим возилом касније угрози јавни саобраћај (кривично дело против безбедности јавног саобраћаја).

2. Привидни стицај кривичних дела – појам, суштина, значај и врсте

Привидни стицај кривичних дела је правна конструкција и постоји онда када учинилац једном или са више радњи проузрокује више последица, односно оствари више кривичних дела, али се сматра да је извршено само једно кривично дело због тога што су све последице обухваћене једном заједничком последицом или једна последица

---

¹¹⁰ Ј. Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, Савремена администрација, стр. 263.

представља претходни стадијум у настајању друге последице, то јест накнадне последице конзумирају све претходне. Дакле, само једно проузроковање је релевантно са кривичноправног аспекта што имплицира да постоји јединствено кривично дело у правном смислу.

Таква правна конструкција јединственог кривичног дела може се, због множине проузроковања која чине јединствену последицу у правном смислу, квалификовати по одредбама више прописа, то јест по више одредби једног прописа, те се привидни стицај због тога често назива **стицај прописа**. Поред овог назива за привидни стицај кривичних дела користе се изрази **стицај закона, законски стицај, неправи стицај или неправи законски стицај**. Употреба било ког од набројаних израза не мења суштину института привидног стицаја, мада је у теорији кривичног права устаљен назив привидни (или њему најближи израз „неправи“) стицај *кривичних дела*. Овај назив ипак указује да је реч о врсти стицаја *кривичних дела*, а не о стицају прописа или норми.

Чињеница да је привидни стицај врста стицаја кривичних дела указује да оба института имају заједничке претпоставке постојања. Из дефиниције привидног стицаја јасно се види да учинилац *једном или са више радњи* проузрокује више последица. Јединство радње и код правога и код привидног стицаја може бити остварено било у природном било у правном смислу. Разликовање природе јединства радње код стицаја кривичних дела, то јест разликовање јединства од плуралитета радњи не утиче битно на суштину стицаја кривичних дела. Разлог томе јесте чињеница да домаћи Кривични законик не предвиђа различита правила за одмеравање казне за кривична дела у идеалном и у реалном стицају. Исто важи и за привидни стицај кривичних дела.

Међутим, код привидног стицаја постоји *јединство последице у правном смислу*, што овај институт **суштински разликује** од правога стицаја кривичних дела код кога постоји плуралитет проузроковања а самим тим и плуралитет кривичних дела. Другачије речено: код привидног стицаја нема плуралитета кривичних дела, већ се ради о јединственом кривичном делу у правном смислу због тога што се сматра да је остварена само једна последица.

У пракси, ипак, није увек једноставно разликовати случајеве правога од привидног стицаја, пре свега зато што је за одређивање привидног стицаја потребно добро познавање законских бића кривичних дела и упоређивање њихових елемената на апстрактном нивоу (теоријски – у посебном делу законика, нарочито у оквиру истих

група често се могу уочити исти или слични елементи код више кривичних дела, који су управо предмет упоређивања) и у случају конкретно извршеног кривичног дела. Сложености одређивања привидног стицаја у пракси доприноси и чињеница да овај институт није регулисан Закоником, већ је његов појам, претпоставке постојања, елементе, особине обликовала теорија кривичног права која нема увек јединствен став о поменутих питањима.

Друга суштинска разлика правог и привидног стицаја, а која проистиче из прве разлике (плуралитет кривичних дела код стицаја и привидни стицај као јединствено кривично дело), огледа се у томе што суд у односу на кривог учиниоца кривичних дела у привидном стицају доноси **једну пресуду** и изриче **једну (не јединствену) казну**. Дакле, код привидног стицаја кривичних дела нема места примени правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају. Шта више, када суд нађе да постоји привидни идеални стицај, у пресуди неће бити наведена привидна кривична дела (опште, супсидијарно, конзумирано кривично дело), већ се криви учинилац осуђује само за главно кривично дело (посебно, примарно, оно које је конзумирало остала кривична дела). Код привидног реалног стицаја, на пример када суд нађе да има места примени конструкције продуженог кривичног дела, у образложењу пресуде биће наведена сва кривична дела која су ушла у састав те конструкције, али и у овом случају криви учинилац бива осуђен за једно (јединствено) кривично дело у продуженом трајању и изриче му се једна казна, у законским оквирима за конкретно кривично дело, без примене правила о одмеравању јединствене казне за кривична дела у стицају.

Без обзира на то што се криви учинилац осуђује само за главно кривично дело, чињеницу да је остварено једно или више привидних кривичних дела суд може ценити као околност при одмеравању казне. У том случају, у делу образложења који се односи на врсту и висину изречене кривичне санкције, биће поменута и привидна кривична дела која је веће разматрало при одмеравању казне. Осим у овом случају у образложењу, а тим пре ни у изреци пресуде привидна кривична дела се не наводе. Управо је то разлог због кога се не може пратити учесталост привидних стицаја у судској пракси.

Кривичноправни значај привидног стицаја огледа се у следећим теоријским питањима: 1) искључење постојања привидног кривичног дела или искључење кажњивости тог дела, 2) привидно кривично дело као околност која утиче на одмеравање казне за главно кривично дело, 3) супсидијарна примена привидног

кривичног дела ако је кажњивост главног кривичног дела искључена и 4) накнадно (након осуде за главно кривично дело) откривена привидна кривична дела.¹¹¹ Одговори на набројана теоријска питања имају свој значај и у кривичноправног пракси.

Код привидног стицај не искључује се постојање привидног кривичног дела, већ је **искључена само његова кажњивост**. Учиницац који је оглашен кривим осуђује се за извршење главног кривичног дела и изриче му се једна казна коју суд сматра адекватном, довољном за проузроковано неправо у његовој укупности – главно и привидно кривично дело. Дакле, казна за главно кривично дело покрива, обухвата могућу казну за привидно кривично дело.

Чињеница да постојање привидног кривичног дела није искључено, дакле оно постоји али је инкорпорирано у јединствено главно кривично дело, имплицира да правноснажна пресуда за главно кривично дело чини и привидно кривично дело пресуђеном ствари. Када је донета пресуда за главно кривично дело и када је постала правноснажна, учиниоцу се не може поново судити за привидно кривично дело. Ово неписано правило аналогно се изводи из односа кривичних дела и прекршаја чија су обележја иста и када произилазе из истог чињеничног стања¹¹² - осуда и кажњавање кривог учиниоца за кривично дело представља основ који искључује кажњивост за прекршај. Дакле, као што кривично дело (теже казнено дело) апсорбује прекршај, тако и главно кривично дело апсорбује привидно.

Различита су мишљења о утицају привидног кривичног дела на **одмеравање казне** за главно кривично дело у оквиру посебног минимума и максимума за то (главно) кривично дело. Опречна мишљења да при одмеравању казне за главно кривично дело *треба или не треба* узети у обзир и чињеницу да је остварено и привидно кривично дело често уопште нису праћена аргументацијом или образложењем. Слично томе, аутори који заступају мишљење да *под одређеним условима* и у *одређеним околностима* треба ценити ову чињеницу при одмеравању казне не набрајају те услове или околности конкретно или примера ради.

Међутим, професор Ђ. Лазин у својој монографији „Привидни идеални стицај кривичних дела“ детаљно образлаже у којим случајевима (код којих облика привидног

---

¹¹¹ Ђ.Лазин, *Привидни идеални стицај кривичних дела*, Београд, 1982, Привредна штампа, стр. 46-53.

¹¹² Ђ.Лазин, *ibid.* стр. 47.

идеалног стицаја) и под којим условима треба привидно кривично дело узети у обзир при одмеравању казне за главно кривично дело. Тако, привидно кривично дело код *специјалитета и конзумпције* **никада не треба да утиче** на одмеравање казне за главно кривично дело (чак и ако је оно теже од главног) због тога што код ових облика привидног идеалног стицаја привидно и главно кривично дело настају истовремено. Са друге стране, без обзира на чињеницу да и код привидног идеалног стицаја у облику *алтернативитета* привидно и главно кривично дело могу бити остварена истовремено, привидно кривично дело **увек треба да утиче** на одмеравање казне за главно из два разлога: истовременост је могућ али не и нужан услов за постојање овог облика привидног идеалног стицаја и само се на тај начин може постићи остварење криминално-политичке суштине алтернативитета¹¹³. Код привидног идеалног стицаја у облику *супсидијаритета* привидно кривично дело треба да утиче на одмеравање казне за главно кривично дело **само под условом** је оно (привидно) од њега (главног) теже. Уколико је привидно кривично дело несразмерно теже у односу на главно, тада не треба дозволити примену института привидног, већ правог стицаја кривичних дела. Исти услов проф. Ђ. Лазин предвиђа и код привидног идеалног стицаја у облику некажњивог накнадног или некажњивог претходног дела (мада се у теорији ови облици често наводе као подврста конзумпције).

Код свих облика *привидног реалног стицаја* једно или више кривичних дела **увек** утичу на одмеравање казне за главно кривично дело.

Искључење кажњивости привидног кривичног дела значи и да учиниоцу који је оглашен кривим за главно кривично дело не могу бити изречене **споредне казне или мере безбедности** које су Закоником предвиђене за привидно кривично дело. Споредне казне и мере безбедности предвиђене за привидно кривично дело могу бити изречене учиниоцу само у случају **супсидијарне примене привидног кривичног дела**. Учиниоца кривичних дела у привидном стицају моћи ће да буде кажњен за привидно кривично дело само под условом да је кажњивост за главно кривично дело искључена.

---

¹¹³ Законодавац је одабрао да одређена обележја бића кривичног дела предвиди алтернативно и прописао је казну која је примерена за сваки од алтернативно остварених видова тог кривичног дела. Када су у конкретном случају *кумулативно* остварена два или више обележја која су Закоником иначе предвиђена алтернативно (привидни идеални стицај у облику алтернативитета), проф. Ђ. Лазин сматра да то обавезно треба да утиче на одмеравање казне. Овакав став може бити оправдан чињеницом да је криминална количина неправда код овог облика привидног стицаја већа од криминалне количине неправда у случају остварења само једног од више алтернативно предвиђених обележја кривичног дела.

Са становишта теорије то може бити случај када наступи застарелост кривичног гоњења за главно кривично дело, мада се то у пракси ретко када дешава, најпре због тога што је главно кривично дело обично теже од привидног, те протек рока застарелости кривичног гоњења за теже дело значи да је наступила застарелост кривичног гоњења и у погледу лакшег (привидног) кривичног дела. Супсидијарна примена привидног кривичног дела не би била оправдана у случају када је учинилац за главно кривично дело оглашен кривим, али је ослобођен од казне, као ни у случају када у току кривичног поступка није доказано извршење главног кривичног дела, па је донета ослобађајућа пресуда (нема главног кривичног дела, па не може постојати ни привидни идеални стицај тог и неког другог кривичног дела, који представља претпоставку за супсидијарну примену привидног кривичног дела).

Уколико је једно кривично дело истог учиниоца **откривено тек након осуде** за друго кривично дело са којим би, да је било познато раније, било у привидном стицају, оно може бити занемарено, без обзира на то да ли би утицало на одмеравање казне за главно кривично дело у конкретном случају. Тек уколико је новооткривено кривично дело таквог карактера да би битно утицало на одмеравање казне, може доћи до понављања кривичног поступка, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку о овом питању. Уколико је новооткривено кривично дело такве природе да се може сматрати да је значајно теже од главног кривичног дела, у поновљеном кривичном поступку могла би се применити правила о (правом) стицају кривичних дела, то јест правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају.

Као што је напред већ речено, у пракси није увек једноставно разликовати случајеве правог од привидног стицаја. Ипак, у случају сумње увек треба имати у виду правило *in dubio pro reo* и применити институт који је повољнији по учиниоца, то јест окривљеног. Сумња се може појавити у погледу постојања правог или привидног стицаја, најчешће идеалног и привидног идеалног стицаја, затим у погледу постојања идеалног или реалног привидног стицаја, те у погледу постојања неког од облика привидног идеалног стицаја. У тим случајевима, проф. Ђ. Лазин сматра да начело *in dubio pro reo* треба бити примењено на следећи начин¹¹⁴:

1. када постоји сумња у погледу постојања правог (идеалног) или привидног (идеалног) стицаја, предност треба дати правом стицају као институту који је

---

¹¹⁴ Ђ.Лазин, *op. cit.* стр. 55.

регулисан Закоником; у случају да постоји сумња у погледу правог стицаја и неког од облика привидног стицаја који је Закоником нормиран (на пример сложено кривично дело, продужено кривично дело, формални – законски супсидијаритет), треба применити онај институт који је у конкретном случају повољнији, блажи по учиниоца;

2. када постоји сумња у погледу постојања реалног или идеалног привидног стицаја предност треба дати идеалном привидном стицају који је блажи по учиниоца, јер код реалног привидног стицаја привидно кривично дело утиче увек на одмеравање казне за главно, а код идеалног привидног стицаја то није увек случај;
3. када постоји сумња у погледу постојања различитих облика привидног идеалног стицаја, то јест када су испуњени услови за постојање више облика привидног идеалног стицаја у конкретном случају, а примена тих облика не би имала исте последице по учиниоца, треба се одлучити за специјалитет наспрам конзумпције и за супсидијаритет наспрам алтернативитета (специјалитет и супсидијаритет су повољнији облици).

Привидни стицај кривичних дела није законски нормиран као општи институт кривичног права. Ипак, неки облици овог института имају своје место у Законнику. Тако, у члану 61. Кривичног законика предвиђен је институт продуженог кривичног дела који је привидни реални стицај у облику конзумпције. Истом облику привидног реалног стицаја припада и сложено кривично дело, које представља правну конструкцију која се може препознати у посебном делу Кривичног законика. Примера ради, кривична дела силовање, разбојништво, разбојничка крађа су сложена кривична дела. Колективно кривично дело је као институт тековина криминологије, а у овом облику често се врше кривична дела чију радњу извршења је законодавац прописао као „бављење“ одређеном недозвољеном, противправном делатношћу. Од облика привидног идеалног стицаја законски је регулисан само формални супсидијаритет, који се у посебном делу КЗ-а препознаје по формулацији „уколико тиме нису остварена обележја бића неког другог кривичног дела“, као што је то случај код кривичног дела злоупотреба положаја одговорног лица из члана 227 КЗ.

Привидни стицај кривичних дела, као и прави, може бити идеални или реални у зависности од тога да ли је учинилац проузроковао више последица једном радњом или са више радњи.

У теорији се као облици привидног идеалног стицаја уобичајено наводе специјалитет, супсидијаритет, конзумпција и алтернативитет. Проф. Ђ. Лазин даје следећу поделу *привидног идеалног стицаја*:

1. облици код којих привидно кривично дело настаје **истовремено** са главним – специјалитет и конзумпција,
2. облици код којих се ради о **стадијумима** кривичног дела – супсидијаритет,
3. алтернативитет,
4. облици код којих се ради о **некажњивом делу** – некажњиво претходно дело и некажњиво накнадно дело,
5. облици код којих се ради о **несамосталном кривичном делу** (привидно кривично дело је несамостално) – несамостално кривично дело учињено при добровољном одустанку од покушаја или од припремних радњи и несамостално кривично дело учињено при покушају другог кривичног дела
6. облици одређени **законом** – сложено кривично дело и законски специјалитет,
7. облици који **не испуњавају услове за самостални облик** привидног идеалног стицаја – инклузија и некажњиво придружено (пратеће) дело.¹¹⁵

Привидни реални стицај јавља се најчешће у облику **конзумпције** и то као *сложено, колективно и продужено кривично дело*. У облику **супсидијаритета** може постојати привидни реални стицај између више облика саучесништва – када једно лице једном радњом најпре подстрекне друго лице на извршење одређеног кривичног дела, а затим му се придружи у извршењу тог кривичног дела као саизвршилац или када једно лице прво делује као помагач, а затим постане саизвршилац.

3. Привидни идеални стицај

Привидни идеални стицај кривичних дела постоји онда када **учинилац једном радњом** проузрокује више последица, при чему су сва проуроковања обухваћена

---

¹¹⁵Подела преузета из већ напред цитиране монографије проф. Ђорђа Лазина, за коју се у домаћој теорији кривичног права сматра да представља најзначајнији допринос изучавању института привидног идеалног стицаја кривичних дела

једном последицом, јединственом у правном смислу. Дакле, сматра се да постоји само једна последица, те да је остварено једно кривично дело.

Привидни идеални стицај јавља се у облику специјалитета, супсидијаритета, конзумпције и алтернативитета. Ипак, листа облика привидног идеалног стицаја није затворена, јер има аутора који је проширују и допуњују другим видовима привидног идеалног стицаја. Ти облици такође су били предмет проучавања при изради овог рада.

3.1. Специјалитет

Привидни идеални стицај у облику специјалитета постоји када је учинилац једном радњом извршио кривично дело које је инкриминисано у два или више прописа, то јест предвиђено је у две или више одредаба истог прописа, с тим што се ти прописи (одредбе, норме) налазе у односу **општег према посебном**, то јест *lex generalis* према *lex specialis*.

Дакле, законски опис једног кривичног дела (посебног) садржи све елементе и обележја другог (општег) кривичног дела, уз бар **још једно додатно обележје** које га специјализује, чини га посебним у односу на то друго кривично дело. “Посебно, специјално кривично дело је резултат ужег одређивања неких елемената општег кривичног дела или додавања нових елемената општем кривичном делу.»¹¹⁶

У том случају, опште кривично дело је привидно, а посебно кривично дело је главно и сматра се да је само оно и остварено, јер *lex specialis derogat legi generali*.

Услови за постојање овог облика привидног идеалног стицаја су:

1. једно исто обележје је код једног кривичног дела одређено на општи начин, а код другог је то исто обележје специјализовано и
2. поклапање, истоветност свих осталих обележја бића општег и посебног кривичног дела.

Поменути услови подразумевају апстрактно упоређивање обележја бића кривичних дела, уколико се на теоријскоправном нивоу разматра могућност привидног идеалног стицаја у облику специјалитета између одређених кривичних дела. Ипак, теоријскоправно упоређивање може бити од користи при конкретној процени односа два извршена кривична дела са оваквим обележјима.

---

¹¹⁶ М. Ракић, Диференцирање стицаја и привидног стицаја кривичних дела у судској пракси, *Правни живот*, бр. 2/1961, стр. 49. – цитат преузет из Ђ.Лазин, *op. cit.* стр.70.

Општост одређеног својства кривичног дела у законском опису може бити изричито или прећутно одређена. Јасно је да се ради о елементу општег карактера када законодавац употребљава термине као што је «роба», «ствар», «имовинска корист», «штета», када су обележја предвиђена у множини или су набројана примера ради. Рецимо, код кривичног дела крађе, код основног облика, начин извршења предвиђен је на општи начин – одузимањем туђе покретне ствари, док код тешке крађе предвиђа посебан начин извршења, на пример обијањем или проваљивањем. Такође, када је у законском опису кривичног дела употребљен термин «други, другог, друго лице» или «себи блиско лице», може се узети да су то општа обележја кривичног дела. Специјална обележја могу бити препозната по томе што су у бићу кривичног дела одређена као уже, конкретно, на јединствен начин или су таксативно набројана. Тако на пример, *мајка* као извршилац кривичног дела убиства детета при порођају и *њено, живорођено дете* као пасивни субјект су специјализована обележја, у односу на опште кривично дело убиства код кога ни активни ни пасивни субјект нису конкретизовани, већ се законодавац определио за формулацију «*ко другог* лиши живота».

Најважнија **особина** специјалитета јесте ***истовременост остварења*** привидног и главног кривичног дела. Код специјалитета, за разлику од конзумпције, не постоји могућност остварења општег и посебног кривичног дела чак ни узастопно нити у веома кратком временском периоду. Чињеница да посебно (главно) кривично дело садржи у себи сва обележја општег (привидног) кривичног дела недвосмислено указује на то да је самим извршењем главног кривичног дела истовремено остварено и опште кривично дело.

Чињеница да остварење посебног кривичног дела нужно и увек подразумева остварење општег кривичног дела, то јест чињеница да опште кривично дело постоји независно од свести и воље учиниоца, имплицира на то да остварење општег кривичног дела ***не треба узимати у обзир при одмеравању казне*** за главно, посебно кривично дело. То даље значи да опште кривично дело неће утицати на врсту и висину казне за посебно кривично дело чак и када је оно ***исте тежине или чак теже*** од посебног кривичног дела. Овакав став поткрепљује се вољом законодавца да једно непожељно људско понашање инкриминише на општи начин, са намером да општост покрије све или већину конкретних остварења тог кривичног дела која су најучесталија у пракси (јасно је да се законом не могу предвидети сви животни случајеви). Уз то воља је законодавца и да посебно инкриминише неке специјалне облике општег

кривичног дела и да за та посебна кривична дела предвиди њима адекватну казну, било да је она блажа или строжа од казне за опште кривично дело.

Мада најчешће однос општег према посебном постоји између кривичних дела која припадају истој групи, могућ је однос специјалитета и између кривичних дела чији се **заштитни објект само делимично поклапа**. Пример таквог односа су кривична дела проневере и утаје. Проневера је кривично дело против службене дужности, а утаја против имовине. Делимично поклапање ових заштитних објеката код поменутих кривичних дела треба тражити у намери учиниоца – да себи или другоме прибави противправну имовинску корист. Елементи «туђа поверена ствар» и «повереност» те ствари учиниоцу који су битна обележја кривичног дела утаје, код проневере су конкретизовани, специјализовани, јер проневера подразумева присвајање *новца, хартија од вредности или других покретних ствари* које су учиниоцу поверене у *служби или на раду у државном органу, установи или другом непривредном субјекту*. Дакле, проневера је посебно кривично делу у односу на опште службеничко кривично дело - злоупотребу службеног положаја (исти заштитни објект, иста група кривичних дела), али и у односу на утају (делимично поклапање заштитних објеката).

У пракси може доћи до поклапања привидног идеалног стицаја у облику специјалитета са **конзумпцијом**, због тога што је извршење посебног кривичног дела нужно и увек праћено остварењем општег кривичног дела. Сви случајеви специјалитета при томе испуњавају услове за постојање конзумпције, али сви случајеви конзумпције не подразумевају нужно и однос специјалитета. Специјалитет је, дакле, шири појам, то јест облик привидног идеалног стицаја, коме треба дати предност у односу на конзумпцију јер је по учиниоца повољнији (привидно кривично дело код специјалитета никада не утиче на одмеравање казне учиниоцу главног кривичног дела).

3.2. Супсидијаритет

Привидни идеални стицај у облику супсидијаритета постоји када једно кривично дело које учинилац остварује једном радњом представља **претходни стадијум или средство за извршење** другог кривичног дела. Друго кривично дело је главно, то јест **примарно**, док прво кривично дело постоји само привидно, **супсидијарно** – када последица главног кривичног дела не наступи. У овом случају сматра се да је остварено само главно кривично дело, јер *lex primaria derogat legi*

supsidiarie. Неки аутори¹¹⁷ дефинишу супсидијаритет (имајући у виду да се ради о различитим стадијумима, фазама извршења кривичног дела) као **степеновање повреде истог добра**. Примарно кривично дело, дакле, представља интензивнију повреду истог заштитног објекта у односу на супсидијарно кривично дело.¹¹⁸

Супсидијаритет се дели на формални (изричити) и материјални (прећутни). **Формални, изричити или законски супсидијаритет** постоји када сам Законик указује на супсидијарну примену једног кривичног дела ако нису испуњени услови за примену другог. Овај облик супсидијаритета може се препознати по формулацији «осим ако тиме нису остварена обележја бића неког другог кривичног дела». Овакво одређење формално супсидијаритета личи на специјалитет, имајући у виду да се из поменуте формулације коју законодавац користи пре може пре закључити да примарно и супсидијарно кривично дело настају истовремено, а не да су у питању стадијуми кривичног дела. Као што је напред већ наведено, истовременост остварења главног и привидног кривичног дела је битна особина специјалитета. **Материјални или прећутни супсидијаритет** произилази из природе кривичних дела, из њиховог апстрактног односа, то јест из суштине законских бића кривичних дела чија се обележја тумаче и упоређују. До закључка о могућности постојања материјалног супсидијаритета долази се тумачењем смисла и циља инкриминације.

Услови за постојање супсидијаритета¹¹⁹ као облика привидног идеалног стицаја су:

1. привидно кривично дело представља **стадијум** у извршењу главног кривичног дела,
2. привидно кривично дело је **природно средство** за извршење главног кривичног дела и
3. привидно кривично дело (као претходни стадијум) **необходно и увек мора да претходи** извршењу главног кривичног дела (услов који произилази из прва два).

---

¹¹⁷ Дефиниција према проф. Фрањи Бачићу, цитат преузет из Ђ.Лазин, *op. cit.* стр.87.

¹¹⁸ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Једанаесто допуњено издање, Београд, 2021, Службени гласник, стр. 306.

¹¹⁹ Ђ.Лазин, *op. cit.* стр.88-90.

Имајући у виду да се ради о стадијумима кривичног дела, супсидијарна и примарна кривична дела не могу бити остварена истовремено, већ **узастопно, једно за другим**, у кратком временском интервалу, у истој прилици то јест околностима.

Супсидијарно кривично дело представља природно средство за извршење примарног кривичног дела само она када се њиме **омогућава или олакшава извршење** примарног кривичног дела. Уз то, обележја супсидијарног кривичног дела морају бити таква да се оно може извршити **само и једино пре примарног**, главног кривичног дела, јер се у супротном не би могло сматрати *природним* средством за извршење тог главног кривичног дела.

За разлику од специјалитета, код супсидијаритета природа и тежина супсидијарног, привидног кривичног дела може утицати на висину казне за примарно кривично дело. Остварење привидног кривичног дела узеће се само као отежавајућа околност код одмеравања казне за главно кривично дело када је од њега **теже**. Међутим, ако је привидно кривично дело **несразмерно теже** од главног, сматра проф. Ђ. Лазин, нема места примени института привидног идеалног стицаја кривичних дела, већ је у питању прави стицај. Када је привидно кривично дело теже, а када несразмерно теже од главног цени судско веће у сваком конкретном случају када процени да постоји однос супсидијаритета између одређених кривичних дела.

Кривична дела учествоваће у тучи и убиство су пример материјалног супсидијаритета. Смисао инкриминисања учествовања у тучи јесте да лица која учествују у физичком обрачуна, у коме је неко лице лишено живота или је тешко телесно повређено, буду кажњена, када се не може утврдити ко је од њих непосредно проузроковао последицу убиства, то јест тешке телесне повреде. Уколико се може утврдити тачно ко је својом делатношћу лишио живота другога, то лице сматраће се извршиоцем кривичног дела убиства, а не учествовања у тучи.

Супсидијаритет такође постоји између покушаја кривичног дела који је кажњив и довршеног кривичног дела. Овај пример је логичан имајући у виду да је покушај увек стадијум извршења кривичног дела. То ће бити случај и са односом кажњивих припремних радњи и свршеног кривичног дела (на пример, кривично дело договор за извршење кривичног дела постојаће супсидијарно, само ако кривично дело за које је закоником предвиђена казна затвора у трајању од пет година или тежа казна, а на чије извршење се договор односио, не буде остварено; ако договор буде спроведен у дело и

то кривично дело буде извршено, само ће оно бити учиниоцу стављено на терет, не и кривично дело договора за извршење кривичног дела).

Супсидијаритет може постојати између различитих облика саучесништва. Уколико је више облика саучесништва извршено истовремено једном радњом или непосредно једно за другим, постојаће привидни идеални стицај у овом облику, док ће привидни реални стицај облика саучесништва постојати када су они предузети са већим временским размаком. Овај облик супсидијаритета назива се **непотпуни супсидијаритет**¹²⁰, јер лакши облици саучесништва нису природна средства за остварење тежих облика саучесништва, али могу представљати стадијуме у извршењу кривичног дела. Непотпуни супсидијаритет постоји још у односу кривичних дела чија је последица апстрактна опасност према кривичним делима са последицом конкретне опасности, а у овом односу стоје и кривична дела угрожавања према кривичним делима телесне повреде и код узастопних телесних повреда. Тако, на пример, ако је једно лице другоме задао више телесних повреда једну за другом кривично дело се може квалификовати по најтежој или према укупној последици. Дакле, узеће се да постоји тешка телесна повреда примарно, без обзира на то што је нека од узастопних телесних повреда представљала лаку телесну повреду. Лака телесна повреда такође ће бити супсидијарна у односу на покушај тешке телесне повреде који је кажњив.

3.3. Конзумпција

Привидни идеални стицај у облику конзумпције постоји када је последица једног кривичног дела конзумирана последицом другог кривичног дела, то јест једно кривично дело представља **начин и средство** за извршење другог кривичног дела. Привидно кривично дело и код конзумпције представља **нужан претходни, пролазни стадијум** у извршењу главног кривичног дела, с тим што, за разлику од супсидијаритета, привидно кривично дело бива остварено **истовремено** са главним.

Дакле, конзумпција се јавља када је биће једног кривичног дела нужно, редовно и у потпуности обухваћено бићем другог кривичног дела. Извршење главног кривичног дела **не може се замислити без извршења** привидног кривичног дела.¹²¹ У том случају *lex consumes derogat legi consumptae*.

---

¹²⁰ Ђ.Лазин, *op. cit.* стр.93-95.

¹²¹ У питању је рестриктивни појам конзумпције који заступа проф. Ђ. Лазин

Једини услов за постојање конзумпције јесте нужност постојања привидног кривичног дела, то јест да се извршење главног кривичног дела не може замислити без извршења привидног кривичног дела. Проф. Ђ. Лазин овај услов сматра довољним, јер прави јасну границу између овог и других облика привидног идеалног стицаја.

Из овог услова произилази особина конзумпције, својствена и специјалитету, да се привидно кривично дело увек остварује истовремено са главним, без обзира на то што неки аутори говоре о стадијумима кривичног дела код овог облика привидног идеалног стицаја. Изузетно, конзумпција може постојати и ако су привидно и главно кривично дело извршени **узастопно, у веома кратком временском интервалу**. Пример за овај изузетак је последица тешке телесне повреде која је конзумирана последицом кривичног дела убиства. Макар у једној секунди пре наступања смрти пасивног субјекта њему је била нанета тешка телесна повреда. Ипак, због тога што је смрт наступила скоро истовремено са тешком телесном повредом, ово кривично дело биће квалификовано као убиство а не као тешка телесна повреда квалификована смрћу. У овом изузетку огледа се **разлика конзумпције у односу на специјалитет**. Већ је речено да «сви случајеви специјалитета испуњавају услове за конзумпцију, али конзумпција не испуњава услове за специјалитет, јер код конзумпције не постоји специјалност и општост једног истог обележја и поклапање свих осталих обележја кривичних дела»¹²².

Када је у питању конзумпција најчешће се ради о случајевима где **теже кривично дело конзумира лакше кривично дело**, то јест тежи облик конзумира лакши облик једног истог кривичног дела. Тако на пример, тешка крађа обијањем или проваљивањем конзумира обичну крађу, као што тешко убиство на свиреп и подмукао начин конзумира основни облик убиства, док основни облик убиства конзумира тешку телесну повреду или лаку телесну повреду и угрожавање. То јест, тешка крађа обијањем стана, на пример, конзумира кривична дела оштећења туђе ствари, али и нарушавања неповредивости стана. Такође, конзумпција постоји и између кривичних дела код којих једно представља **начин или средство извршења** другог. Код другог примера привидно, конзумирано кривично дело назива се «пролазним деликтом» или «некажњивим пратећим делом».

---

¹²² Ђ. Лазин, *Привидни идеални стицај кривичних дела*, Београд, 1982, Привредна штампа, стр. 55.

У теорији кривичног права има мишљења¹²³ да су врсте, облици конзумпције: некажњиво претходно дело, некажњиво накнадно дело, некажњиво типично пратеће дело, то јест инклузија. Ови облици привидног стицаја биће предмет разматрања у једном од наредних поглавља.

3.4. Алтернативитет

Привидни идеални стицај у облику алтернативитета постоји када је једно кривично дело **предвиђено у два или у више равноправних прописа**, те ће се сматрати да је остварено само једно кривично дело које ће бити квалификовано према пропису који инкриминише то дело управо из оних разлога из којих је оно у конкретном случају и остварено. Другачије речено, сматраће се да је остварено кривично дело из оног прописа у коме су садржани криминално-политички разлози из којих је у конкретном случају кривично дело извршено.

Други случај алтернативитета може постојати код кривичних дела која имају **више видова**, то јест код кривичних дела чија су **обележја** (радња извршења, начин извршења, намера...) **алтернативно одређена**. У овом случају сматраће се да је остварено само једно кривично дело и ако су нека од алтернативно предвиђених обележја у конкретном случају кумулативно остварена, а кривично дело биће квалификовано према најпретежнијем, најдоминантнијем обележју.

Једини услов за постојање овог облика привидног идеалног стицаја јесте да једном радњом учинилац **кумулятивно** оствари више обележја бића кривичног дела која су законом алтернативно предвиђена.

Као две основне **карактеристике** алтернативитета проф. Ђ. Лазин наводи 1) потребу да су алтернативна обележја одређена у **истом члану** кривичног закона (привидно и главно кривично дело су у ствари видови једног истог кривичног дела) и 2) потребу да алтернативна обележја буду остварена **истовремено или непосредно једно за другим**.

Привидна кривична дела код алтернативитета увек треба да буду узета у обзир приликом одмеравања казне за главно кривично дело.

---

¹²³ Р. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Peto izmenjeno izdanje, Osijek, 2016, Pravos, стр. 342-347.

3.5. *Остали облици привидног идеалног стицаја*

Претходно извршено кривично дело биће «некажњиво» ако је оно у потпуности инкорпорирано у касније кривично дело. Реч је о «пролазном деликту», о кривичном делу које је уперено на повреду истог добра као и накнадно кривично дело, то јест оно омогућава или олакшава његово извршење. Кажњиви покушај или кажњиве припремне радње су типичан пример некажњивог претходног дела.

Некажњиво накнадно дело постоји када на већ оштећеном добру, а поводом већ извршеног кривичног дела (ради искоришћавања или осигуравања њиме оствареног резултата), учинилац идаље предузима кажњиву делатност. Некажњиво накнадно дело се надовезује на главно кривично дело, оно представља реализацију исте криминалне намере, али се већ оштећено добро додатно не повређује – дакле, криминална количина се извршењем накнадног кривичног дела не повећава, због чега се оно сматра некажњивим. Лице које украдену ствар уништи биће гоњено само за крађу, али не и за кривично дело уништења и оштећења туђе ствари.

Некажњиво пратеће кривично дело (инклузија) постоји када се једно кривично дело уобичајено, типично остварује приликом извршења неког другог, најчешће тежег кривичног дела, с тим што је у том случају (али не и иначе, када се врши самостално) то пратеће кривично дело изузетно лако, багателно, те се његово постојање може занемарити. На пример, оштећење туђе ствари, нпр. одеће пасивног субјекта до кога долази при извршењу кривичног дела убиства се сматра багателним.

Има мишљења да сви ови облици представљају видове конзумпције, али као облика привидног реалног стицаја.

Табела 1. Облици привидног идеалног стицаја – услови, особине, особености

Облик привидног идеалног стицаја	Услови постојања	Особине	<i>Differentia specifica</i> у односу на друге облике ПИС
Специјалитет	<p>1. Општост и специјалност једног истог обележја бића два кривична дела</p> <p>2. Истоветност свих осталих обележја бића кривичних дела</p>	<p>1. Истовремено настајање привидног (општег) и главног (посебног) кривичног дела</p> <p>2. Однос <i>lex generalis</i> према <i>lex specialis</i></p> <p>3. Привидно кривично дело никада не утиче на одмеравање казне за главно кривично дело</p>	Однос општости спрам специјалности
Супсидијаритет	<p>1. Привидно кривично дело нужно претходни стадијум у извршењу главног кривичног дела</p> <p>2. Привидно кривично дело природно средство за извршење главног кривичног дела</p>	<p>1. Стадијуми у извршењу кривичног дела</p> <p>2. Остварење један за другим</p> <p>3. Привидно кривично дело утиче на одмеравање казне само под условом да је теже од главног кривичног дела; ако је несразмерно теже постоји прави, а не привидни стицај</p>	Природно средство за извршење другог кривичног дела (разлика од конзумпције – увек се ради о стадијумима, никад нема истовременог извршења привидног и главног кривичног дела)
Конзумпција	извршење главног кривичног дела се не може замислити без извршења привидног кривичног дела	<p>1. Истовремено настајање привидног (општег) и главног (посебног) кривичног дела – изузетно и непосредно једно за другим</p> <p>2. Привидно кривично дело никада не утиче на одмеравање казне за главно кривично дело</p>	Извршење једног кривичног дела нужно и редовно подразумева извршење и другог кривичног дела које оно конзумира (разлика од специјалитета – не постоји однос општег према посебном)
Алтернативитет	Једном радњу се кумулативно остварује више обележја бића једног кривичног дела која су иначе алтернативно предвиђена	<p>1. одређеност у више равноправних прописа или одређеност алтернативних обележја у истом члану једног прописа</p> <p>2. истовремено или узастопно остварење више алтернативних обележја једног кривичног дела</p> <p>3. Привидно кривично дело увек утиче на одмеравање казне за главно кривично дело</p>	Кумулативно остварење различитих видова (алтернативних обележја) истог кривичног дела

4. Привидни реални стицај

Привидни реални стицај постоји када „учинилац са више радњи проузрокује више последица, више истих или истоврсних кривичних дела, али која су међусобно тако повезана да се ствара утисак да свако следеће дело **конзумира претходно** или пак да је прво дело **супсидијарно другом**, па се целокупна делатност учиниоца квалификује као једно кривично дело.“¹²⁴ И у овом случају јављају се конзумпција и супсидијаритет као облици привидног реалног стицаја.

Привидни реални стицај у облику супсидијаритета јавља се у два вида – када једно лице једном делатношћу подстрекне или помогне другом да изврши кривично дело, а онда заједно са њим приступи извршењу кривичног дела, то јест из улоге подстрекача или помагача пређе у улогу саизвршиоца, Делатности подстрекавања и помагања, као лакши облици саучесништва, супсидијарне су саизвршилаштву и извршилаштву. У том случају, узмеће се да постоји само саизвршилаштво као облик саучесништва.

Привидни реални стицај у облику конзумпције постоји као:

1. сложено кривично дело
2. колективно кривично дело и
3. продужено кривично дело.

У овом поглављу предмет разматрања биће сложено и колективно кривично дело, док ће продужено кривично дело бити анализирано у посебном поглављу, с обзиром на то да је оно једини облик привидног стицаја који је домаћим Кривичним закоником нормиран као општи институт кривичног права.

4.1. Сложено кривично дело

Сложено кривично дело је правна, законска конструкција која је настала спајањем два кривична дела у једну целину, у ново кривично дело јединствено у правном смислу. На тај начин створено кривично дело обично је теже од кривичних дела која су његови градивни елементи, те законодавац за сложено кривично дело предвиђа **строжу казну** него што је казна за кривична дела у његовом саставу.

---

¹²⁴Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Четврто издање, Београд, 2016, Досије студио, стр. 177

Управо је тежина сложеног кривичног дела мотив законодавца да два кривична дела, која се обично врше заједно, споји у овакву правну конструкцију. Наиме, уколико не би било сложеног кривичног дела, кривична дела из његовог састава третирали би се као да су извршена у стицају. Међутим, та кривична дела су најчешће такве природе и тежине да јединствена казна која би била резултат примене правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају никако не би била адекватна укупној криминалној количини остварених кривичних дела. Због тога законодавац за сложено кривично дело, као новооформљену конструкцију, предвиђа строжу казну.

Право сложено кривично дело је конструкција коју чине два самостална кривична дела. Пример за ову врсту сложеног кривичног дела је разбојништво које је састављено из кривичног дела крађе и кривичног дела принуде. Са друге стране, законодавац у састав ове правне конструкције може унети кривично дело и делатност, радњу која иначе није кажњива. Тада постоји **неправо сложено кривично дело**, на пример – силовање, чији су саставни елементи обљуба која *ipso facto* није кажњива делатност, то јест радња и кривично дело принуде. Управо одсуство воље, одсуство пристанка на полни односи принуда на исти инкриминишу ову делатност као силовање. Такође, као својеврсни примери сложеног кривичног дела често се наводе кривична дела која су квалификована тежом последицом. На пример, тешка телесна повреда, силовање или отмица квалификована смрћу пасивног субјекта.

Уколико је једно кривично дело сачињено од више делатности које саме за себе узевши нису кажњиве, не постоји сложено кривично дело, већ је реч о **вишеактним кривичним делима**. Сложено кривично дело разликује се од вишеактног по томе што у његов састав увек улази бар једна самостално кажњива делатност (кривично дело), али и по томе што сложено кривично дело представља јединствено кривично дело у правном смислу, док је јединство вишеактног кривичног дела природно.

Када учинилац изврши једно од кривичних дела из састава сложеног кривичног дела, сматраће се да постоји **покушај** сложеног кривичног дела.

У теорији кривичног права се може наићи на ставове да је сложено кривично дело **вид привидног идеалног стицаја** у облику конзумпције, под условом да су кривична дела из састава извршена једно за другим, то јест под истим околностима, у истој прилици. Из овог става произилази мишљење да сложено кривично дело не треба третирати искључиво као облик привидног реалног стицаја, без обзира на то што реално више радњи јесте предузето од стране једног учиниоца. Чињеница да су те

радње најчешће предузете непосредно једна за другом, у истој прилици указују на то да је сложено кривично дело облик привидног идеалног, а не реалног стицаја.¹²⁵ Ипак, приклањање било ком од два изнета става о природи сложеног кривичног дела не би имала никаквих практичних последица, јер је законодавац овој конструкцији већ дао карактер јединственог кривичног дела за које је запређена строжа казна.

Такође, занимљиво је и виђење по коме у сложено кривично дело уопште не би требало убрајати конструкцију сачињену од једне кажњиве и једне некажњиве делатности (неправо сложено кривично дело). Одатле следи закључак да сложено кривично дело може бити састављено само од више самосталних кривичних дела, што ће рећи да се у **сложено кривично дело у ширем смислу** могу убројити и колективно и продужено кривично дело.¹²⁶

4.2. Колективно кривично дело

Колективно кривично дело је привидни реални стицај у облику конзумпције које се огледа у понављању кривичних дела која су чврсто повезана у једну целину тако да чине једно скупно, јединствено кривично дело у правном смислу.

Колективно кривично дело настало је у пракси немачких судова у 19. веку, а његова својства су произашла из криминолошких учења о криминалној феноменологији и етиологији.¹²⁷

Наиме, колективно (скупно) кривично дело такође је законска конструкција, коју обично чини више истих или истоврсних кривичних дела остварених од стране истог учиниоца, а која су у ствари **производ одређеног психичког стања учиниоца**, резултат његових карактерних особина, начина живота и његовог специфичног односа према друштву и доживљаја општих вредности заједнице у којој живи. На основу ових критеријума, колективно кривично дело дели се у три облика: Колективно кривично дело у виду заната, у виду занимања и из навике.

Колективно кривично дело у виду заната постоји када је учинилац извршио једно или више истих или истоврсних кривичних дела, при чему је јасно да има намеру, да је спреман и склон да на овакав начин, прибављајући противправну

---

¹²⁵ Д. Јовашевић, *ibid.* стр. 177.

¹²⁶ Ј. Бутуровић, *Продужено кривично дело*, Београд, 1980, Издавачка радна организација „Привредна штампа“, стр. 195.

¹²⁷ З. Стојановић, *op.cit.* стр. 310.

имовинску корист, остварује приходе. Може се поставити питање да ли је довољно да само једанпут буде извршено једно кривично дело са поменутом намером и чврстом решеношћу, да би се оно сматрало колективним кривичним делом у виду заната. У домаћој теорији кривичног права постоје опречна мишљења о овом питању, али ипак се као најутемељеније може прихватити оно које у Коментару Кривичног законика образлаже проф. З. Стојановић – ако је извршено само једно кривично дело нема места примени института привидног стицаја ни у ком облику. Тим пре што намера било каквог квалитета или чврста решеност учиниоца да себи обезбеђује приходе вршењем кривичних дела не може не може представљати испуњен услов за постојање привидног реалног стицаја у овом облику, нарочито не у случајевима када сам законодавац радњу извршења предвиђа тако да је нужно да она буде предузета више пута. Не би било логично кажњавати једно лице само за намеру, ма каква она била.¹²⁸

У кривичном законодавству Југославије као колективно кривично дело у виду заната било је предвиђено *коцкање*, које је позитивни кривичним законодавством Србије декриминализовано. Проф. Стојановић сматра да „наше кривично законодавство више не садржи кривична дела из заната, а не познаје кривична дела ни из навике“.¹²⁹

Колективно кривично дело у виду занимања постоји онда када је учинилац извршио више истих или истоврсних кривичних дела, с тим да је испољио намеру, решеност, склоност ка даљем вршењу таквих кривичних дела, при чему код овог облика колективног кривичног дела није од значаја да ли учинилац има намеру на тај начин себи обезбеђује приходе, мада од такве кажњиве делатности може имати имовинску корист. Колективно кривично дело у виду занимања није изричито као општи институт нормирано домаћим кривичним законодавством, али је у теорији прихваћен став да се у виду занимања могу вршити сва она кривична дела код којих је законодавац као радњу извршења предвидео „*бављење*“ одређеном делатношћу или „*бављење вршењем*“ неке делатности. То је случај, на пример, код једног од облика кривичног дела *кривичног дела недозвољеног прекида трудноће, затим код надрилекарства и надриапотекарства и код кривичног дела надриписарства.*

---

¹²⁸Више о томе: З. Стојановић, *op.cit.* стр. 311.

¹²⁹ З. Стојановић, *op.cit.* стр. 310.

Колективно кривично дело из навике постојаће онда када је вршење више истих или истородних кривичних дела од стране истог учиниоца последица његових навика, и начина живота, то јест криминалних склоности које су код њега укорењене још ранијим вршењем кривичних дела и животним стилем који се често коси са законом.

Значај колективног кривичног дела је у томе што примена овог института искључује постојање стицаја кривичних дела.¹³⁰

5. Продужено кривично дело

Продужено кривично дело је регулисано Кривичним закоником Србије (члан 61.) и према законској дефиницији (став 1) овај институт чини више истих или истоврсних кривичних дела учињених у временској повезаности од стране истог учиниоца која представљају целину због постојања најмање две од следећих околности: истоветност оштећеног, истоврсност предмета дела, коришћење исте ситуације или истог трајног односа, јединство места или простора извршења дела или јединствен умишљаја учиниоца.

Реч је, дакле, о привидном реалном стицају у облику конзумпције, то јест продужено кривично дело је јединствено у правном смислу. У дефиницији уочавају се следећи елементи:

1. **обавезни елементи** – истоврсност учиниоца, идентитет више учињених кривичних дела и временска повезаност кривичних дела и
2. **факултативни (варијабилни) елементи** - истоветност оштећеног, истоврсност предмета дела, коришћење исте ситуације или истог трајног односа, јединство места или простора извршења дела или јединствен умишљаја учиниоца.

Обавезни елементи морају бити **кумулятивно** остварени у сваком случају извршења продуженог кривичног дела, да би ова конструкција уопште могла постојати. Ипак, одлучујући за постојање продуженог кривичног дела је трећи елемент, то јест временска повезаност кривичних дела. Узевши у обзир само прва два елемента, продужено кривично дело се уопште не би разликовало од хомогеног

---

¹³⁰ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, Општи део, Треће измењено издање, Београд, 2014, Службени гласник, стр. 225.

реалног (*правог*) стицаја. Међутим, значај временске повезаности кривичних дела огледа се у томе што управо од овог обавезног и од конкретно остварених факултативних елемената зависи природа продуженог кривичног дела као *привидног* реалног стицаја – то су фактори који чине да постоји јединство последица у правном смислу.

Јединство, целина коју законодавац предвиђа као битну особину продуженог кривичног дела темељи се управо на факултативним елементима који су набројани у дефиницији и од којих у сваком конкретном случају морају бити остварена *бар* два елемента. Било која два од набројаних факултативних елемената ће временску везу између остварених кривичних дела учврстити и допринети стабилности конструкције продуженог кривичног дела.

Имајући у виду законску дефиницију и елементе продуженог кривичног дела јасно је да је у нашем кривичном законодавству прихваћено *објективно схватање* овог института. Наиме, сви обавезни елементи су објективне природе, док се међу факултативним уочава само један субјективни елемент – јединствен умишљај учиниоца. Међутим, из упоредноправне анализе продуженог кривичног дела у државама бивше Југославије закључује се да је објективно схватање прихваћено само у црногорском и домаћем законодавству, док је умишљај у системима других држава предвиђен као обавезни елемент – дакле, важећа је објективно-субјективна теорија.

Иако је продужено кривично дело правна конструкција, она се заснива ипак на стварном, скоро па природном јединству више извршених кривичних дела, тачније њихових последица за које се узима као да су конзумиране укупном последицом. Кривична дела у саставу продуженог су такве природе и особина да суштински нису самостална. Мада има бројних критика у вези са продуженим кривичним делом, нормирање овог института је и више него оправдано управо због његове животне утемељености (правно јединство је на граници са природним), али и зато што су тиме отклоњене недоумице у вези са његовом практичном применом, око чега су судови бивше државе имали потешкоћа.¹³¹

---

¹³¹Више о томе: Д. Јовашевић, Продужено кривично дело у теорији и пракси, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, број 12, Нови Сад, 1996, стр 497. и З. Стојановић, *op.cit.* стр. 318.

5.1. Обавезни елементи

Идентитет (истоветност) учиниоца подразумева да је потребно да *исто лице* учествује у остварењу више кривичних дела која чине продужено кривично дело. Важно је приметити да законодавац употребљава термин „учинилац“ што значи да улога коју једно лице има у остварењу више кривичних дела није пресудна за постојање продуженог кривичног дела. Лице може бити извршилац, саизвршилац, подстрекач и помагач.

Штавише, *исто лице* може у извршењу више кривичних дела учествовати у различитом својству. У том случају, сматраће се да је у остварењу продуженог кривичног дела учествовао у оној улози која је најпретежнија, у којој је дао највећи допринос криминалном остварењу. Дакле, тада ће постојати и привидни реални стицај у облику супсидијаритета – привидни стицај облика саучесништва. Такође, на конструкцију продуженог кривичног дела не би имало утицаја ни то што су, на пример, нека кривична дела која улазе у састав продуженог кривичног дела извршена пре, а нека након стицања пунолетства учиниоца.

Могуће је да *више лица* било у *истом* или у *различитим својствима* учествује у извршењу више. Стицај више лица која на различите начине и у различитој мери доприносе извршењу кривичних дела неће утицати на постојање продуженог кривичног дела, ако су сви други услови за оформљење ове конструкције потребни. Свако од тих лица биће одговорно за оне радње које оно само предузело (у ма ком својству). Уколико неко од саизвршилаца или саучесника одустане од извршења продуженог кривичног дела, не може бити одговоран за она кривична дела која улазе у састав продуженог, а која су извршена након његовог „повлачења“ из криминалне активности. Исто тако, ако се неко лице касније придружи остварењу продуженог кривичног дела, не би било оправдано теретити га за раније извршена кривична дела.¹³²

Идентитет више учињених кривичних дела, као други обавезни елемент, подразумева да учинилац са више радњи извршења остварује више *истих или истоврсних* кривичних дела. То заправо значи да учинилац са више радњи остварује у више наврата (временски повезано) једно исто кривично дело у било ком његовом облику. Иако се изрази „исти“ и „истоврсни“ које је законодавац одабрао да употреби

---

¹³² Д. Јовашевић, Продужено кривично дело у теорији и пракси, *op.cit.* стр. 500.

могу се детаљно анализирати¹³³, опште је прихваћено становиште да у састав продуженог кривичног дела улазе различити облици једног те истог кривичног дела. На пример, о „истим“ кривичним делима је реч када у састав продуженог кривичног дела уђе више обичних крађа, а о „истоврсним“ када је у конкретном случају поред обичних крађа извршена и једна или више тешких или ситних крађа.

Дакле, идентитет кривичних дела који се захтева као елеменат представља правну истоветност (не и фактичку) више извршених кривичних дела, која увек постоји између *основног, тежег и лакшег облика једног истог кривичног дела*. То даље имплицира да *сродна, слична* кривична дела, она код којих су само неки елементи исти или која припадају истој групи кривичних дела не могу чинити продужено кривично дело. Тако, на пример, у састав продуженог кривичног дела злоупотребе службеног положаја не могу ући друга кривична дела против службене дужности која су њему сродна.

У вези са квалификацијом продуженог кривичног дела је правило из става 4 члана 61. које прописује се да ће се сматрати да је продуженим кривичним делом остварен *најтежи облик* учињених дела ако продужено кривично дело обухвата лакше и теже облике истог дела. Такође, ако продужено кривично дело обухвата кривична дела чије је *битно обележје одређени новчани износ*, сматраће се да је продуженим кривичним делом остварен збир износа остварених појединачним делима уколико је то обухваћено јединственим умишљајем учиниоца (став 5 – и ово је питање квалификације кривичних дела са поменутиим обележјем).

Законик предвиђа два ограничења у вези са применом продуженог кривичног дела, а која ограничења се тичу врсте и природе кривичних дела која би требало да чине продужено кривично дело. Продужено кривично дело не могу чинити она дела која по *својој природи* не допуштају спајање у једно дело (став 3), али ни кривична дела управљена *против личности* не могу чинити продужено кривично дело, осим ако су учињена према *истом лицу* (став 2).

Теорија и судска пракса одувек су имале јединствен став о томе да продужено кривично дело могу чинити *не само свршена већ и покушана* кривична дела (под условом да је покушај кажњив). У случајевима када продужено кривично чине и свршена кривична дела и покушана биће примењена иста правила о квалификацији

---

¹³³Подробније о томе: Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 88- 93.

продуженог кривичног дела као и када су сва кривична дела у саставу продуженог довршена.

Временска повезаност извршених кривичних дела значи да између појединачних кривичних дела која чине продужено кривично дело мора постојати временски континуитет, то јест не би требало да постоји толики временски размак који би значао прекид везе између кривичних дела која се иначе, када се врше у континуитету, надовезују једно на друго, и временски и логички.

Међутим, универзално правило, јединствена скала спрам које би се процењивало постојање или непостојање временске везе између више кривичних дела – не постоји. Временски континуитет између кривичних дела у саставу продуженог је фактичко питање које судско веће цени у сваком конкретном случају. Штавише, у пракси се могу наћи примери да судије које обављају своју функцију у истом суду различито процењују ово питање, те је у једном случају био примењен институт продуженог кривичног дела, а у другом није иако је временски размак између више кривичних дела у оба предмета био нешто више од месец дана. Разлог за примену стицаја, а не продуженог кривичног дела у једном од поменутих случаја била је природа извршених кривичних дела (недозвољено држање оружја).¹³⁴

Дакле, јасно је да правна теорија не може (и не би требало – то би сузило примену овог института) да предвиди опште правило за процену временског континуитета, те се у судској пракси може наћи безброј различитих тумачења елемента „временски континуитет“ – распон овог континуитета је од неколико дана, или чак неколико сати, до неколико година.¹³⁵

---

¹³⁴ Пример из праксе Окружног суда у Нишу преузет из: В. Милекић, Продужено кривично дело у теорији и пракси РС, *Гласник права*, Год. V, бр. 1, Крагујевац, 2014, стр. 21. и 22.

¹³⁵ Тако, Врховни суд Хрватске је 1963. године одлучио да има места примени конструкције продуженог кривичног дела када је учинилац у периоду од 1955. до 1963. године (распон од 8 година) извршио чак 3088 недозвољених побачаја (данас кривично дело недозвољени прекид трудноће) над различитим женама. У распону од више година често се као продужено кривично дело врши пореска утаја или злоупотреба службеног положаја. О различитим ставовима о испуњености овог услова у пракси више у: С. Теофиловић, Проблем временског континуитета код продуженог кривичног дела, *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад, 1987*, стр. 92. и 93. Међутим, Врховни суд Југославије својевремено је одлучио да продужено кривично дело не може постојати у случају када је исто лице у току две недеље извршило крађу у различитим продавницама. Примери прузети из монографије *Продужено кривично дело* др Бутуровића, *op.cit.* стр. 110-116.

5.2. Факултативни, варијабилни елементи

Испуњење обавезно два од пет законом прописаних факултативних елемената доприносе повезивању више извршених кривичних дела у целину института (законске конструкције) продуженог кривичног дела.

Истоветност оштећеног је нужан елеменат када је кривичним делима повређено или угрожено неко лично добро. У ставу 2 изричито је нормирано да је једини услов за примену конструкције продуженог кривичног дела на кривична дела против личности да су сва кривична дела извршена према истом лицу. **Истоврсност предмета кривичног дела** је данас предвиђен као самосталан факултативни елеменат, мада у судској пракси бивше државе, чијим кривичним законодавством није било нормирано продужено кривично дело, овом елементу није придаван скоро никакав значај. То највише због тога што су предмет кривичног дела и природа кривичним правом заштићеног добра разматрани само код кривичних дела против личности, као предуслов за испитивање испуњености другог, важнијег услова – идентитет пасивног субјекта.¹³⁶ **Коришћење исте трајне ситуације или истог трајног односа** је најчешће је чест факултативни елеменат продуженог кривичног дела. Трајност ситуације или односа је фактор који погодује континуираном вршењу истих или истоврсних кривичних дела. Трајна ситуација може се тумачити као положај, стање, или збир околности које представљају могућност, дају „прилику“ неком лицу да их искористи на било који недозвољен начин. Трајни однос најчешће постоји између активног и пасивног субјекта кривичног дела. Дакле трајна ситуација и трајни однос су околности које учиниоцу омогућавају или олакшавају вршење кривичног дела у продуженом трајању. На пример, службеничка кривична дела, због своје природе, то јест услед природе службеног положаја и службеничког односа који су битне одлике кривичног дела из ове групе, „погодна“ су за континуирано вршење, па су у пракси честа продужена кривична дела злоупотребе службеног положаја, несавесно рада у служби, трговине утицајем и тако даље. **Јединство места или простора извршења свих кривичних дела** је логичан кохезиони фактор. Овај факултативни елеменат је значајан и са аспекта материјалног кривичног права – теорија убиквитета о месту извршења кривичног дела: продужено кривично дело се сматра вршеним на свим оним местима

---

¹³⁶ Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 141-153.

на којима су предузете радње извршења појединачних кривичних дела из његовог састава и сва места на којима су наступиле последице обухваћене јединственом последицом, што има импликације на процесноправна питања – месна надлежност правосудних органа, јавног тужилаштва и судова, заснива се примарно на основу места извршења кривичног дела.¹³⁷

Домаћи КЗ и судска пракса стоје на становишту објективне теорије о продуженом кривичном делу (сви обавезни елементи су објективне природе), али је компромис са објективно-субјективним схватањем овог института постигнут увођењем субјективног елемента као факултативног, варијабилног. Тај елемент је јединствен умишљај учиниоца. **Јединствен умишљај учиниоца** продуженог кривичног дела у домаћем кривичном праву схваћен је као *продужени умишљај*.¹³⁸ Продужени умишљај подразумева проширивање одлуке, свести и воље за извршење сваког наредног кривичног дела. Иницијална одлука за предузимање (једне) криминалне делатности се узастопно проширује на нова кажњива дела. Наставак криминалног деловања заснива се и надовезује на већ остварена кривична дела. Супротно оваквом погледу на природу продуженог умишљаја је став да на страни учиниоца мора постојати јединствен умишљај, то јест да умишљајем учиниоца унапред, већ при извршењу првог кривичног дела, морају бити обухваћена сва наредна кривична дела, то јест да умишљајем мора бити обухваћена укупна јединствена последица продуженог кривичног дела. Овакво схватање јединственог умишљаја као факултативног елемента продуженог кривичног дела је превише строго и уско. Законодавац захтева да у односу на укупну последицу продуженог кривичног дела учинилац поступа са јединственим умишљајем само у једном случају – када продужено кривично дело обухвата кривична дела чије је битно обележје одређени новчани износ, збир износа остварених појединачним делима мора бити обухваћен јединственим умишљајем учиниоца.

---

¹³⁷ Просторна и временска повезаност се у теорији подводе под „истоврсност начина извршења“ кривичних дела у саставу продуженог кривичног дела. Ипак, домаћи Кривични законик не познаје начин извршења као изричит елемент продуженог кривичног дела. Више о томе: Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 166.

¹³⁸ Ј. Бутуровић, *op.cit.* стр. 181. и З. Стојановић, О субјективном елементу продуженог кривичног дела, *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад*, 1987, стр. 12. и 13.

Насупрот уског тумачења јединственог умишљаја стоји став да би као субјективан елемент била довољна и једна општа одлука, општи криминални план учиниоца кривичних дела да остварује кривична дела.¹³⁹

Да би се могао сматрати одговорним за сва појединачна кривична дела, то јест за продужено кривично дело у целини, учинилац мора бити *урачунљив* при извршењу сваког појединачног кривичног дела и *свестан његове противправности*. Уколико су нека од кривичних дела у саставу продуженог кривичног дела извршена у стању битно смањене урачунљивости, конструкција продуженог кривичног дела може се „одржати“, а учиниоцу може бити ублажена казна, мада има мишљења да то није прихватљиво с обзиром на природу продуженог кривичног дела те да се битно смањена урачунљивост треба узети само као олакшавајућа околност при одмеравању казне.¹⁴⁰

У шестом ставу 61 члана прописано је да кривично дело које није обухваћено продуженим кривичним делом у правноснажној судској пресуди, представља посебно кривично дело, односно улази у састав посебног продуженог кривичног дела. То значи да правноснажношћу пресуде о продуженом кривичном дело појединачна кривична дела у његовом саставу постају *res iudicata*, те за њих важи правило *ne bis in idem* – не могу самостално поново бити предмет расправљања пред судом. Ова материјалноправна норма имплицира да сва кривична дела у саставу продуженог кривичног дела морају бити садржана у *диспозитиву* пресуде.

Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 2012. године брисани су ставови 7 и 8 члана 61. којима је продужено кривично дело било предвиђено као факултативни основ поштравања казне и то до висине двоструког посебног максимума, то јест до општег максимума казне затвора (став 7) и правило да се не

---

¹³⁹О криминалном плану као услову за постојање продуженог кривичног дела у италијанском законодавству и судској пракси видети више: З. Стојановић, О субјективном елементу продуженог кривичног дела, *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад*, 1987, стр. 11. и 12.; Аутор у овом раду заступа став близак италијанској правној доктрини да је укупна криминална количина на субјективном плану, дакле степен кривице, кривичне одговорности чак нижи када је једно лице деловало на основу претхо донетог плана, то јест јединствене одлуке него када изнова доноси самосталне одлуке за извршење сваког наредног кривичног дела. У италијанском кривичном праву ово је основни разлог *блажег* третирања продуженог кривичног дела у односу на стицај. У домаћем кривичном праву, пак, јединствен умишљај није обавезни, већ факултативни елемент који само потврђује (*констатује* – како каже аутор) постојање већ оформљене конструкције продуженог кривичног дела.

¹⁴⁰Ј. Ловичић, Субјективни елемент у конструкцији продуженог кривичног дела, *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, Прилози пројекту 2012 – колективна монографија, Београд, 2013, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 339.

може изрећи казна затвора у трајању дужем од 40 година уколико је за неко од кривичних дела у саставу продуженог прописан повећан максимум казне затвора (од 30 до 40 година) (став 8). Данас продужено кривично дело **није факултативни основ поштравања казне**.

На рачун института продуженог кривичног дела изнете су бројне критике¹⁴¹, између осталих да је овај појам непотребан у Кривичном закону јер неоправдано привилегује серијске и професионалне делинквенте и криминалце који најчешће поступају по претходно донетом и добро разрађеном криминалном плану¹⁴², што даље значи да се блаже вреднују тежи облици кривиче, а неке критике иду тако далеко да образлажу чак да овај институт подстиче вишење кривичних дела у континуитету – учинилац би могао прочитати у Законику да је кажњавање за продужено кривично дело „блаже“ од кажњавања за стицај кривичних дела, што га може „надахнути“ да настави своју криминалну делатност.¹⁴³ Такође, чести су аргументи против продуженог кривичног дела који се тичу његове наводне колизије са начелима и институтима процесног кривичног права, нарочито са правилом *ne bis in idem*. Поред мишљења да институт продуженог кривичног дела подстиче на вршење кривичних дела, постоје ставови да овај институт „мотивише“ и правосудне органе да несавесно врше своје дужности.¹⁴⁴

6. Одмевање казне за кривична дела у стицају

Учиниоцу који буде оглашен кривим за извршење више кривичних дела у стицају (било идеалном или реалном стицају) по правилу се изриче јединствена казна. Кривични законик утврђује правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају у члану 60. У првом ставу овог члана, поред законске дефиниције института стицаја кривичних дела, законодавац предвиђа да ће се јединствена казна утврђивати у две

---

¹⁴¹ Овај појам нарочито је био предмет расправа и критика у бившој држави, а разлог томе је чињеница да КЗ СФРЈ није регулисао овај институт, иако се он у пракси често примењивао. Бројни научни чланци на ову тему објављени су у тематском броју часописа *Право – теорија и пракса* 1987. године.

¹⁴² М. Бабић, Да ли је општи појам продуженог кривичног дела уопште потребан, *Српска правна мисао – Часопис за правну теорију и праксу*, број 1-4, Бања Лука, 1995, стр. 204.

¹⁴³ В. Јакулин, Продужено кривично дело, *op.cit.* стр. 748.

¹⁴⁴ „Но, јасно је да се у пракси заиста не утврђује постојање сваког појединачног кривичног дјела, већ се користи метода „штих пробе“ која подразумева утврђивање неких дјела са почетка, средине и краја продуженог кривичног дјела, што уистину кривично право уводи у воде импровизација, а знамо да импровизације у кривичном праву представљају велику опасност за начело законитости.“ М. Бабић, Да ли је општи појам продуженог кривичног дела уопште потребан, *op.cit.* стр. 209.

фазе.¹⁴⁵ Најпре је потребно да се за сва појединачна кривична дела у *утврде појединачне казне* у оквиру посебног минимума и максимума казне запрећене за то кривично дело, уз примену свих општих правила о одмеравању казне. У другој фази се, на темељима тако утврђених појединачних казни, одмерава јединствена казна применом посебних правила (ставови 2, 3 и 4 члана 60).

У малолетничком кривичном праву уочава се изузетак од правила о двофазном одмеравању казне за кривична дела у стицају. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у првом ставу члана 31. прописује да ће суд *по слободној оцени одмерити једну казну за сва кривична дела* у стицају када старији малолетник учини више кривичних дела у стицају, а суд нађе да за свако кривично дело треба изрећи казну малолетничког затвора, поштујући при томе правила о малолетничком затвору (члан 29 истог закона).

Домаће кривично право предвиђа јединствена правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела, без обзира да ли је у конкретном случају остварен реални или идеални стицај.¹⁴⁶ Ипак, у домаћој науци кривичног права постоје мишљења да идеални стицај кривичних дела треба блаже ценити (при одмеравању јединствене казне), јер «код овог облика стицаја нема понављања радње кривичног дела, па често ни свако дело које је обухваћено идеалним стицајем нема свој самостални материјални супстрат.»¹⁴⁷

Посебна правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају јављају се у три система: апсорпција, асперација и кумулација.

Систем апсорпције подразумева да као јединствена казна буде изречена најтежа од утврђених појединачних казни. Овај систем значи преузимање свих казни у само једној (најтежој) казни. Дакле, најстрожа појединачно утврђена казна апсорбује друге појединачне казне утврђене за остала кривична дела у стицају и довољно је, адекватно је спрам укупне криминалне количине дела у стицају, изрећи њу као

---

¹⁴⁵ За разлику од двофазног одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају, кривична законодавства страних земаља познају „једнофазно“ утврђивање јединствене казне за кривична дела у стицају (дакле, без претходног одмеравања појединачних казни) – јединствена казна се утврђује одмах на основу оцене укупности криминалне количине свих остварених неправих (кривичних дела у стицају) и одлика учиниоца. Видети: Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, op.cit.* стр. 271.

¹⁴⁶ У поглављу о стицају кривичних дела у законодавствима страних држава било је речи о томе да *немачки кривични законик* предвиђа различите режиме одмеравања казне за кривична дела у реалном и у идеалном стицају.

¹⁴⁷ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика, op.cit.* стр. 311.

јединствену казну. Ово је систем *una poena tantum*, који је у историји кривичног права (још у доба Старог Рима) настао као одговор на суровост система *quot delicta, tot poenae* – кумулација.

Казна затвора се према одредбама позитивног кривичног права може изрећи на пуне године и месеце, а када је у питању казна затвора до шест месеци у ком случају се може изрећи и на дане (став 2 члана 45 КЗ). Ова одредба условила је такозвану нужну апсорпцију у домаћем кривичном праву. **Нужна апсорпција** као систем одмеравања јединствене казне неизоставно се мора применити када је за једно кривично дело у стицају утврђена казна затвора од тридесет дана, а за друго казна затвора од најмање шест месеци или дужа казна затвора. У том случају тежа казна (шест месеци или дужа казна затвора) апсорбоваће краћу казну утврђену у данима, због тога што се казна затвора у трајању од преко шест месеци може изрећи само на пуне месеце и године, а не и у данима.

Систем асперације је компромисно решење између «благог» система апсорпције и «строгог» система кумулације. Према овом систему најтежа утврђена појединачна казна се повећава, али *уз ограничења* - тако да не достигне збир појединачних казни и да не пређе општи законски максимум те врсте казне. Кривично право СР Југославије познавало је систем *неограничене* асперације – КЗ из 2003. године предвиђа само да повећана најстрожа казна (јединствена) не сме достићи збир појединачних казни. Чињеница да општи максимум одређене врсте казне у овом случају није био предвиђен као ограничење указује да би у неким случајевима асперација могла бити по учиниоца неповољнија од кумулације казни. Збир појединачно утврђених казни затвора који је тада био предвиђен као једина граница система асперације, када су те казне дуговремене, може бити прилично велик и недостижан за један људски век. Овакав систем производи несигурност и неизвесност у погледу висине јединствене казне, јер распон у коме она може бити одмерена је веома широк.

Код казни лишења слободе сматра се да би систем кумулације био неприхватљиво строг, а систем апсорпције сувише благ, те код ове врсте казни најадекватније примењивати систем асперације.

Систем кумулације, како и његово име имплицира, означава сабирање (кумулирање, нагомилавање) појединачних казни. Ово је најстарији систем одмеравања казне (о историјскоправном аспекту овог питања било је више речи у поглављу овог рада о «стицају кривичних дела у општој историји кривичног права») и,

као што је већ наглашено, најстрожи због тога што подразумева изрицање свих појединачно утврђених казни за свако извршено кривично дело – колико кривичних дела, толико казни: *quot delicta, tot poenae*. Систем кумулације такође може бити **ограничен**. То ће нарочито бити случај када законодавац изричито предвиђа који износ збир појединачних казни не сме достићи. Подразумева се да је систем кумулације увек ограничен општим максимумом за одређену врсту казне.

У другом ставу члана 60 предвиђено је да ће јединствену казну суд изрећи по следећим правилима:

1) ако је за неко од кривичних дела у стицају утврдио казну доживотног затвора изрећи ће само ту казну – **систем апсорпције**;

2) ако је за кривична дела у стицају утврдио казне затвора, повисиће најтежу утврђену казну, с тим да јединствена казна не сме достићи збир утврђених казни, нити прећи двадесет година затвора – **систем асперације**;

3) ако су за сва кривична дела у стицају прописане казне затвора до три године, јединствена казна не може бити већа од десет година затвора - **систем ограничене асперације**;

4) ако је за кривична дела у стицају утврдио само новчане казне, изрећи ће једну новчану казну у висини збира утврђених казни, с тим да она не сме прећи осамнаест милиона динара, а ако је утврдио само новчане казне у одређеним износима, она не сме прећи милион динара односно десет милиона динара кад су једно или више кривичних дела извршени из користољубља – **систем ограничене кумулације**;

5) ако је за кривична дела у стицају утврдио само казне рада у јавном интересу, изрећи ће једну казну рада у јавном интересу у висини збира утврђених часова рада, с тим да она не сме прећи триста шездесет часова, а време у коме се рад мора обавити не сме бити дуже од шест месеци – **систем кумулације**;

6) ако је за нека кривична дела у стицају утврдио казне затвора, а за друга дела новчане казне, изрећи ће једну казну затвора и једну новчану казну по одредбама тач. 2. до 4. овог става – **систем асперације и систем кумулације**.

У трећем ставу члана 60 посебно је регулисана ситуација када је као споредна казна за нека од кривичних дела у стицају утврђена новчана казна. Суд ће изрећи **новчану казну као споредну казну** ако је утврђена макар и за једно кривично дело у стицају, а ако је суд утврдио више новчаних казни, изрећи ће једну новчану казну применом система кумулације (став 2. тачка 4. члана 60). Ако суд утврди новчану

казну као **главну казну и као споредну казну**, изрећи ће једну новчану казну примењујући исто правило.

Ако је суд за кривична дела у стицају утврдио **казне затвора и малолетничког затвора**, изрећи ће казну затвора као јединствену казну применом система асперације (став 2. тачка 2. члана 60).

Закоником, међутим, нису предвиђена правила за одмеравање свих врста казни као јединствене казне за кривична дела у стицају. Тако, на пример, поставља се питање које правило применити при одмеравању јединствене казне када је за нека кривична дела у стицају утврђена казна рада у јавном интересу, а за друга, рецимо, казна затвора. Обе ове казне предвиђене су као главне, а за кривична дела у стицају може се изрећи само једна главна јединствена казна. У том случају, као могуће решење предлаже се замена казне рада у јавном интересу у казну (суплеторног) затвора. Могло би се поставити и питање предвиђања рада у јавном интересу као споредне казне, питање редоследа извршења ових казни ако би биле обе изречене.

Такође, законик не регулише правила за одмеравање јединствене казне одузимања возачке дозволе, мада се у теорији као адекватно решење предлаже примена ограничене кумулације.¹⁴⁸ Ипак, нејасан остаје евентуални однос ове казне са мером безбедности забране управљања моторним возилом када су обе кривичне санкције утврђене за кривична дела у стицају, а зна се да Законик изричито предвиђа да се казна одузимања возачке дозволе не може изрећи заједно са мером безбедности забране управљања моторним возилом (став 3 члана 53 КЗ).¹⁴⁹

Домаћи Кривични законик не дозвољава изричито, али ни не забрањује изричито утврђивање условне осуде за нека од кривичних дела у стицају, док је за друга кривична дела утврђена казна затвора или нека друга казна. Дакле, у Законику нема речи о томе да ли јесте или није дозвољено за кривична дела у стицају заједно изрећи условну осуду и казну затвора. Проф. Стојановић по овом питању стоји на становишту да овакво решење не би било дозвољено, а свој став темељи на системском тумачењу одредаба Кривичног законика, нарочито оних о условној осуди, казни

---

¹⁴⁸ Д. Миладиновић Стефановић, *Редовно одмеравање казне у кривичном праву* – докторска дисертација, Ниш, 2012, стр. 65.

¹⁴⁹ Више о овим питањима: Ђ. Ђорђевић, *Одмеравање казне за кривична дела у стицају према новом кривичном закону, Усаглашавање кривичног законодавства са Уставом Србије*, Копаоник, 2008, Удружење за кривично право Србије, стр. 141-144.

затвора и другим казнама, те одредаба о стицају кривичних дела и правилима за одмеравање јединствене казне.¹⁵⁰

Имајући у виду да наше кривично законодавство прихвата двофазно одмеравање казне за кривична дела у стицају може се поставити питање да ли се општа правила о одмеравању казне примењују код стицаја, то јест у којој фази се примењују општа правила, а у која фаза подразумева излагање из оквира редовног одмеравања казне. Ово питање произилази из природе система одмеравања казне за кривична дела у стицају, применом којих јединствена казна неминовно **превазилази распон** казни предвиђених за свако кривично дело у стицају. Јединствена казна одмерена нарочито према систему асперације или систему кумулације најчешће ће **надмашити посебан максимум** казни запређених за појединачна кривична дела у стицају. Из овога следи да поменути системи могу представљати **својеврсно поштравање казне**, док се применом систем апсорпције ипак остаје у оквирима посебног максимума, макар то био посебни максимум најтежег кривичног дела.¹⁵¹

Применом система кумулације добија се конкретан износ, тачна висина одређене врсте казне која се затим изриче као јединствена казна. Међутим, применом система асперације не добија се конкретан одговор на питање „Коју и колику казну изрећи као јединствену казну за кривична дела у стицају?“. Асперацијом се, у ствари, одређује *распон* у оквиру кога јединствена казна треба бити одмерена, одређује се **својеврсан посебан минимум и посебан максимум јединствене казне** за кривична дела у стицају. Управо на овом месту треба поставити питање: *да ли при даљем одмеравању јединствене казне у оквиру тог распона примењују општа правила из члана 54. Кривичног законика?* и питање: *на основу којих критеријума се добија коначан, фиксни износ јединствене казне?*

Примена општих, редовних правила није упитна у првој фази, код одмеравања појединачних казни за свако кривично дело у стицају. Ипак, оцена истих олакшавајућих и отежавајућих околности више пута, у обе фазе одмеравања јединствене казне **није прихватљива**. У овом случају могло би се аналогно применити правило о **забрани двоструког вредновања** једног истог обележја, најпре као елемента бића кривичног дела, а потом и као околности при одмеравању казне.

---

¹⁵⁰ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, *op.cit.* стр 315.

¹⁵¹ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, *op.cit.* стр 314.

Суд свакако при одмеравању јединствене казне за кривична дела у стицају мора водити рачуна о општој сврси кажњавања, а околности које се узимају у обзир у првој фази одмеравања морају се разлучити од оних фактора које ће утицати на коначно опредељење јединствене казне, нарочито у случајевима примене система аспеације. Теоријски се те околности могу различито формулисати, означити различитим терминима, али оправдано постоји сумња у то колико је практично могуће у другој фази уздржати се од поновног узимања у обзир околности које су у првој фази већ биле оцењене, нарочито због тога што „чињеница узета у обзир код одмеравања казне за поједино дело може добити нови квалитет ако се посматра на ширем плану, имајући у виду и остала кривична дела“.¹⁵²

У другој фази одмеравања јединствене казне у обзир треба узети укупну криминалну количину која произилази из стицаја кривичних дела, врсту стицаја,¹⁵³ природу кривичних дела у стицају, њихову тежину, сродност – хомогени или хетерогени стицај, међусобни однос - самосталност или међусобна зависност, такође и личност учиниоца, његов однос према *укупној* криминалној ситуацији.¹⁵⁴

Дакле, судско веће не би требало да се у другој фази одмеравања јединствене казне враћа на разматрање свих околности из члана 54. КЗ, већ је задатак већа да стицај кривичних дела цени као криминалну целину и да у том стадијуму у разматрање узима само околности које се на ту целину односе.

---

¹⁵² Д. Миладиновић Стефановић, *Редовно одмеравање казне у кривичном праву* – докторска дисертација, Ниш, 2012, стр. 67.

¹⁵³ «Тако се с пуним правом сугерише да идеални стицај треба оцењивати блаже него реални. труктурално посматрано, у идеалном стицају дела немају самосталну физиономију, како сва извиру из једне, заједничке радње. Насупрот томе, реални стицај подразумева виšekратно деловање, и он заправо представља поврат, додуше, не у кривичноправном него у криминолошком смислу те речи». Д. Миладиновић Стефановић, *ibid.* стр.67.

¹⁵⁴ С. Јанковић Одмеравање казне за стицај кривичних дела, *Избор судске праксе*, број 3, Београд, 2019, стр. 11; Аутор у овом раду наводи занимљив став проф. Новоселеца да постојање стицаја кривичних дела утиче на одмеравање појединачних казни у првој фази – ако су алтернативно предвиђене две казне, суд се при одмеравању појединачних казни у првој фази може одлучити баш за тежу казну због саме чињенице да је учинилац извршио више кривичних дела у стицају.

VII СТИЦАЈ И ДРУГИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Кривичноправна суштина стицаја кривичних дела јасно указује на блиску везу овог института са, најпре, општим појмом кривичног дела и кривичним санкцијама, али и са другим институтима општег дела кривичног права – начело законитости, временско важење кривичног законика, веза са појмом и елементима кривице, са покушајем, припремним радњама, саучесништвом, са застарелошћу, амнестијом и веза са повратом.

У домаћем кривичном праву прихваћен је материјално-формални, то јест објективно-субјективни **општи појам кривичног дела**, те се у члану 14. Кривичног законика кривично дело дефинише као оно дело (човека) које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и скривљено. Материјални и објективни елемент општег појма кривичног дела је *дело човека*, које и само има следеће елементе: 1) радња, 2) последица и 3) узрочност – однос између предузете радње и наступеле последице. *Радња кривичног дела* је свесно и вољно понашање човека којим се у спољном свету остварује кривично дело, а *последица* је промена или стање које је у спољном свету проузроковано радњом извршења кривичног дела. Управо јединство радње и јединство последице, било у природном или у правном смислу, условљавају постојање јединственог кривичног дела, које стоји насупрот плуралитета кривичних дела оличеног у стицају. Дакле, стицај кривичних дела је не само у блиској вези са општим појмом кривичног дела, већ је на њему заснован, чак зависи од одређења и међусобног односа («хијерархије») елемената општег појма кривичног дела. У поглављу овог рада о теоријскоправним погледима на јединствено кривично дело закључено је да јединство кривичног дела зависи од јединства радње и од јединства последице, било у природном или у правном смислу. Коначно, када постоји:

- јединствена радња (у природном или правном смислу) и јединствена последица (у природном смислу), остварено је **јединствено кривично дело**,
- јединствена радња (у природном или правном смислу), а плуралитет последица, у питању је **идеални стицај кривичних дела**,
- плуралитет радњи и плуралитет последица, реч је о **реалном стицају кривичних дела**,

- јединствена радња (у природном или правном смислу) и јединствена последица (у правном смислу), реч је о *привидном идеалном стицају* и
- плуралитет радњи и јединствена последица (у правном смислу), реч је о *привидном реалном стицају*.

Однос стицаја кривичних дела према систему кривичних санкција, то јест **казненом систему** огледа се у чињеници да је овај институт регулисан управо у глави Кривичног законика Србије о казнама, то јест у одељку о одмеравању казни. Суштина регулисања стицаја није законско дефинисање овог облика, форме извршења кривичног дела (мада је оно потребно због правилне примене овог института), већ успостављање посебних правила за одмеравање казне чијом применом би држава сразмерно, адекватно одговорила на већу криминалну количину неправих извршених у множини, у стицају.

У члановима 16. и 17. КЗ-а прописано је да је кривично дело извршено у **време** кад је извршилац радио или био дужан да ради, без обзира кад је последица дела наступила (теорија делатности) и да је кривично дело извршено како у **месту** где је извршилац радио или био дужан да ради, тако и у месту где је у целини или делимично наступила последица дела (теорија јединства- убиквитета). Ови чланови се сходно примењују и на кривична дела у стицају, али и на продужено кривично дело – сматра се да је време извршења продуженог кривичног дела цело време његовог вршења, то јест извршења појединачних кривичних дела у његовом саставу, а место извршења су места извршења свих појединачно предузетих радњи извршења и наступелих последица које се у правном смислу сматрају јединственим.

На место и време извршења кривичних дела у стицају и продуженог кривичног дела надовезују се питања како материјалноправне, тако и процесноправне природе – месна надлежност правосудних органа (о томе ће бити речи у наредном поглављу овог рада), застарелост кривичног гоњења, временско важење Кривичног законика, те начело законитости у кривичном праву.

Наиме, домаћи Кривични законик у свом првом члану дефинише **начело законитости**: никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које *пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело*, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено. Одредба о **временском важењу**

кривичног законодавства садржи правило да ће се на учиниоца кривичног дела примењивати закон који је важио у време извршења кривичног дела.

Имајући у виду наведене норме домаћег Законика, може се поставити питање да ли ће и на који начин евентуалне измене и допуне кривичног законодавства утицати на случајеве извршења више кривичних дела у стицају. Постављено питање нарочито се односи на *реални стицај кривичних дела и на продужено кривично дело* (логично је да се ово питање не поставља код идеалног стицаја, јер он подразумева остварење више кривичних дела једном радњом учиниоца), код којих учинилац са више радњи проузрокује више последица, то јест оствари више кривичних дела у стицају или у правном јединству (продужено кривично дело). Ово због тога што те радње могу бити предузете узастопно, у краћем временском периоду, али и са значајним временским размаком, за које време може доћи до значајних измена и допуна кривичног законодавства, чак до декриминализације неких старих кривичних дела или до инкриминисања нових.

Да ли је могућ реални стицај кривичних дела извршених за време важења различитих законика (тачније различитих «верзија» једног законика) и по ком кривичном закону ће се квалификовати кривична дела у реалном стицају?

Одговор на ова питања даје већ цитирана одредба о временском важењу кривичног законодавства – став 1 члана 5: учиниоца кривичног дела примењиваће се закон који је важио у време извршења кривичног дела, те став 2 истог члана: ако је после извршења кривичног дела измењен закон, једном или више пута, примениће се закон који је *најблажи за учиниоца*. Дакле, нема сметње постојању реалног стицаја кривичних дела извршених у време важења различитих «верзија» кривичног законика. Свако кривично дело биће квалификовано према оном закону који је био на снази у време извршења тог кривичног дела.

Изузетно, једно кривично дело би могло бити квалификовано и према оном закону који је ступио на снагу после његовог извршења, ако је у тај закон *lex mitior*.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵Блажи по учиниоца је онај закон који не предвиђа извршено дело као кривично, или предвиђа основ искључења противправности или кривице, искључује кажњивост тог кривичног дела, предвиђа могућност ослобођења од казне, могућност блажег кажњавања, блажу врсту или меру казне или не предвиђа примену споредне казне. Више: Јовашевић Д., *Кривично право, Општи део, op. cit.* стр. 56. Такође, уколико нови и стари закон редвиђају различита правила и оквире за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају, логично би било у овом случају сходно применити одредбу из другог става члана 5 - јединствену казну за кривична дела у стицају одмерити по правилима која су за учиниоца блажа.

Уколико нови закон не предвиђа неко од дела извршених у реалном стицају као кривично дело, примена правила *lex mitior* могла би довести до тога да се искључи постојање стицаја кривичних дела у конкретном случају.

На пример лице А изврши у стицају кривично дело увреде и кривично дело клевете према лицу Б у време важења закона којим је клевета још увек била инкриминисана, дакле пре измена КЗ-а из 2012. године. Лице Б одлучи да тек после 2012. године поднесе приватну кривичну тужбу против лица А за увреду и клевету. Имајући у виду да је клевета извршена још док је као кривично дело била предвиђена закоником, може се узети да постоји стицај ових кривичних дела. Међутим, нови закон је по учиниоца блажи јер клевета новим законом није предвиђена као кривично дело. Суд, дакле, може применити блажи материјални кривични закон и у односу на клевету донети ослобађајућу пресуду (члан 423. ЗКП) јер дело које му се ставља на терет није кривично дело по новом, блажем закону. У том случају неће бити места примени института стицаја кривичних дела између клевете и увреде.

Код продуженог кривичног дела је ситуација нешто сложенија. Ако је у току вршења продуженог кривичног дела дошло до измена закона, могуће су следеће правне ситуације:

- неко/нека од кривичних дела у саставу продуженог кривичног дела извршена су за време важења *старог* закона којим то дело није било инкриминисано;
- неко/нека од кривичних дела у саставу продуженог кривичног дела извршена су за време важења *новог* закона који то дело не инкриминише, иако га је стари закон предвиђао као кривично дело;
- сва кривична дела у саставу продуженог кривичног дела су инкриминисано и старим и новим законом, с тим што је нови закон *lex mitior*;
- сва кривична дела у саставу продуженог кривичног дела су инкриминисано и старим и новим законом, при чему је *нови закон строжи од старог*.

У теорији¹⁵⁶ су изнети ставови да првом случају у састав продуженог кривичног дела не могу ући она кривична дела која у време извршења нису била инкриминисана старим законом. Овакав став је исправно заснован на **начелу законитости**.

У другом случају требало би применити закон који је блажи по учиниоца - нови закон (којим су кривична дела у саставу продуженог декриминализована) биће примењен на целокупну криминалну активност учиниоца, то јест по новом, блажем закону биће квалификована и кривична дела учињена пре његовог ступања на снагу, што у ствари значи да ће се у конкретном случају узети да не постоје ни појединачна, ни продужено кривично дело као целина.

У трећем случају примениће се нови закон који је блажи по неким другим параметрима: предвиђа основ искључења противправности или кривице, искључује кажњивост тог кривичног дела, предвиђа могућност ослобођења од казне, могућност блажег кажњавања, блажу врсту или меру казне или не предвиђа примену споредне казне. Тако, на пример, ако нови закон предвиђа блажу казну за учиниоца, у том блажем казненом оквиру биће одмерена и казна за продужено кривично дело као целину, без обзира на то што у његов састав улазе и кривична дела која су по старом закону била строже кажњавана.

Међутим, у четвртном случају, биће примењен нови закон иако је по учиниоца строжи од старог закона. Овакво решење правда се чињеницом да је продужено кривично дело јединствено кривично дело у правном смислу, али се примена строжег закона условљава на следећи начин: «овде треба имати у виду да се целокупна делатност може квалификовати по новом, строжем закону само ако је учинилац делатношћу извршеном после ступања на снагу новог закона остварио сва обележја кривичног дела по том закону». Уз то, сматра се да је таква правна ситуација није тежа по учиниоца, јер је он био у могућности да престане са вршењем кривичних дела у продуженом трајању и после ступања на снагу строжег закона, што он није учинио. Овакав став заузет је још 1965. године на саветовању Врховног суда Југославије.¹⁵⁷

Кривица учиниоца утврђује се за свако од кривичних дела у стицају. Важи (оборива) претпоставка да је у време извршења свих кривичних дела у стицају

---

¹⁵⁶ Е. Грубер, Продужено кривично дело, *Право-теорија и пракса, посебан број, Нови Сад*, 1987. стр. 25.

¹⁵⁷ М. Бајић, Продужено кривично дело и неки институти кривичног права, *Српска правна мисао – часопис за правну теорију и праксу*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, год. 21, број 48, Бања Лука, 2015. стр. 264. и 265.

учинилац био урачунљив. Уколико се у току кривичног поступка посумња у урачунљивост учиниоца *tempore criminis*, те буде доказана **неурачунљивост** учиниоца у време извршења кривичног дела и у односу на то кривично дело – биће искључена кривица, а самим тим и постојање тог кривичног дела у стицају. Чињеница да је учинилац извршио неко од кривичних дела у стицају у стању битно смањене урачунљивости може бити од утицаја првој фази одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају, када се на одмеравају појединачне казне за свако кривично дело понаособ. То зато што је **битно смањена урачунљивост** факултативни основ ублажавања казне (став 3 члан 23 КЗ).

Кривична дела у стицају могу бити извршена са **умишљајем или из нехата**. Облик кривице цени се за свако кривично дело у стицају, али нема утицаја на суштину института стицаја кривичних дела. То због тога што су услови за постојање стицаја кривичних дела објективне природе, а кривица је субјективни елемент кривичног дела. Природа јединственог, то јест продуженог умишљаја код продуженог кривичног дела била је предмет подробног разматрања у поглављу овог рада о том институту.

У теорији се расправља о односу стицаја кривичних дела према алтернативном умишљају. ***Dolus alternativus*** је својеврсан облик умишљаја, може бити директан или евентуални, а његова особеност се огледа у томе што учинилац предвиђа да предузета радња може проузроковати више последица, при чему није сигуран која ће од тако алтернативно предвиђених последица у конкретном случају и наступити. Алтернативни умишљај је врста ***dolus indeterminatus***-а – неодређеног умишљаја, јер учинилац, како се сматра, има индиферентан, неодређен однос према наступању неке од последица. Врсти неодређеног умишљаја припада и ***dolus eventualis*** који се од алтернативног умишљаја разликује по томе што учинилац једну последицу предвиђа као сигурну, извесну, док за остале држи да постоји само могућност, вероватноћа да наступе.

Ипак, има мишљења да није адекватно одређивати алтернативни умишљај као врсту умишљаја, већ као „посебан облик испољавања односа између јединства и плуралитета кривичних дела, заснованог на специфичној манифестацији алтернативитета између последица обухваћених умишљајем, која на практичном плану доводи до превласти или идеалног или привидног идеалног стицаја, у зависности од

одређених критеријума¹⁵⁸. Према овом мишљењу алтернативни умишљај је потребан као институт оним законодавствима која не праве разлику кажњавању идеалног и реалног стицаја.

Домаће позитивно кривично законодавство не познаје алтернативни умишљај ни као врсту умишљаја, нити као критеријум за разликовање идеалног стицаја од привидног идеалног стицаја кривичних дела. Штавише, законски услови за постојање идеалног и реалног стицаја и, у правној теорији постављени, услови за постојање привидног идеалног и привидног реалног стицаја су објективне природе – постојање било код од наведених облика правог или привидног стицаја не зависи од психичког односа учиниоца према оствареном кривичном делу (осим јединственог умишљаја који је битан елемент код продуженог кривичног дела у случају који је регулисан у ставу 5 члана 61. КЗ). Тим пре постојање правог или привидног стицаја неће зависити од тога да ли је учинилац могао бити сигуран у то која ће последица, од оних које је алтернативно предвидео као резултате свог деловања, заиста и наступити.

У односу на свако појединачно кривично делу у стицају цениће се постојање основа који искључују кривицу (неотклоњива стварна заблуда, неотклоњива правна заблуда и неодољива сила) и основа који искључују противправност (дело малог значаја, нужна одбрана, крајња нужда), услед којих је искључено и постојање самог кривичног дела. Међутим, занимљиво је мишљење да више *дела малог значаја* која су обухваћена конструкцијом продуженог кривичног дела могу да прерасту у кривична дела.¹⁵⁹

Стицај кривичних дела може постојати између свршених и **покушаних кривичних дела**. Могуће је, дакле, да постоји стицај између свршених и покушаних кривичних дела и између више кривичних дела која су остала у покушају, под условом да је покушај тог конкретног кривичног дела кажњив. Имајући у виду да је покушај

---

¹⁵⁸Више о томе: С. Јовановић, Стицај кривичних дела и проблем алтернативног умишљаја, *Crimen – часопис за кривичне науке*, број 1, Београд, 2020, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 52.

¹⁵⁹ Проф. З. Стојановић заступа ово мишљење и оправдава га логиком из става 5 члана 61 КЗ - ако се може сматрати да је извршењем више основних облика кривичног дела остварен тежи облик продуженог кривичног дела, под условом да је та тежа последица била обухваћена јединственим умишљајем учиниоца при извршењу сваког појединачног кривичног дела у основном облику, по проф. Стојановићу могуће је да «више дела малог значаја у оквиру конструкције продуженог кривичног дела прерасте у кривично дело због тога што услови за примену института дела малог значаја нису испуњени и у односу на продужено кривично дело у целини. Ако се већ полази од тога да оно правно представља једно дело, није довољно да ти услови буду испуњени само код појединих дела која улазе у његов састав.» Стојановић З., О субјективном елементу продуженог кривичног дела, *op. cit.* стр. 15

стадијум у извршењу кривичног дела, између покушаја кривичног дела и тог истог свршеног кривичног дела може постојати *привидни идеални стицај у облику супсидијаритета*. Кажњив покушај, као што је већ напред образложено, је супсидијарно, привидно кривично дело у односу на примарно, свршено кривично дело. Да извршење кривичног дела није довршено, учинилац би био кажњен супсидијарно – за покушај кривичног дела. Мада закон не регулише ту врсту покушаја, у теорији је познат *квалификовани покушај*. Уколико учинилац започне извршење једног кривичног дела, чиме није остварио жељену последицу, већ је наступила последица другог кривичног дела. У том случају сматраће се да је остварен покушај кривичног дела, а чињеница да је наступила последица другог кривичног дела биће узета у обзир при одмеравању казне за покушај. Међутим, ако је покушано лакше кривично дело, а остварена последица тежег кривичног дела, постоје две могућности: 1) сматраће се да је остварено теже кривично дело уколико је њиме апсорбован, конзумиран покушај другог кривичног дела – *привидни идеални стицај у облику конзумпције* или 2) ће постојати стицај кривичних дела, покушаног и свршеног, уколико покушај лакшег кривичног дела не може бити конзумиран тежим привидним делом.

Припремне радње су такође могућ, али не и нужан стадијум у извршењу кривичних дела. Законодавац посебно важним добрима може пружити заштиту тако што ће припремне радње инкриминисати, било као несамостална или самостална кривична дела.¹⁶⁰ У првом случају првом случају биће кривичног дела се проширује на припремне радње, а у другом законодавац посебно инкриминише радње којима се омогућава или олакшава извршење неког другог кривичног дела – набављање одређених средстава у намери да она буду употребљена за вршење кривичних дела, оспособљавање таквих средстава са истом намером, договарање, планирање, организовање вршења кривичних дела, или уопштено као „припремање“ (члан 320 КЗ – кривично дело припремања дела против уставног уређења и безбедности Србије). Овако инкриминисана кривична дела постојаће без обзира на то да ли је намера са којом су она извршена у конкретном случају и остварена. Међутим, уколико касније буде остварено кривично дело ради чијег остварења су испрва и биле предузете инкриминисане припремне радње, сматраће се да постоји само друго кривично дело.

---

¹⁶⁰ Д. Јовашевић, Стадијуми извршења кривичног дела, *Зборник радова «Владавина права и правна држава у региону» (Међународни научни скуп, одржан 26. октобра 2013. године на Палама)*, Источно Сарајево, 2014, стр 656. и 657.

Ово због тога што су припремне радње, макар биле у закону предвиђене као самостално кривично дело, увек супсидијарне кривичном делу чије се извршење тим припремним радњама омогућава или олакшава. Дакле, постојаће *привидни идеални стицај у облику супсидијаритета*.

Саучесништво се може дефинисати као стицај више лица у истом кривичном делу. Ипак, веза ових појмова не огледа се само у овој дефиницији, већ у могућности постојања стицај између облика саучесништва – помагања, подстрекавања, саизвршилаштва. *Стицај помагања* је могућ ако исто лице једном или са више радњи помогне у извршењу више кривичних дела. Даље, *стицај подстрекавања* могућ је ако исто лице једном или са више радњи подстрекне друго лице на извршење више кривичних дела, то јест код тог лица створи или учврсти одлуку за извршење више кривичних дела. Могућ је и *стицај помагања са подстрекавањем* – исто лице једном радњом умишљајно наведе друго лице да изврши једно кривично дело, а затим му помогне у извршењу *другог* кривичног дела. Од ове ситуације потребно је разликовати случај када једно лице прво подстрекне другога на извршење тог кривичног дела а онда му се у извршењу *тог истог* кривичног дела придружи као саизвршилац. Привидни реални стицај у облику супсидијаритета постоји када једно лице у извршењу једног истог кривичног дела учествује у различитим улогама. Због постојања својеврсне хијерархије облика саучесништва, те због привидно реалног стицаја тих облика, «одговорност саучесника утврдиће се према најтежем облику учешћа у оствареном делу. Тако саизвршилаштво апсорбује подстрекавање и помагање, а подстрекавање апсорбује помагање.»¹⁶¹ Привидни реални стицај облика саучесништва у облику супсидијаритета постојаће и када једно лице у различитим улогама доприноси извршењу више кривичних дела у саставу продуженог кривичног дела. Разлог томе је природа продуженог кривичног дела – јединствено кривично дело у правном смислу.

Застарелост кривичног гоњења, амнестија и помиловање су институти општег дела кривичног права чија је суштина одрицање државе од свог *ius puniendi*, чиме је искључена кажњивост конкретног кривичног дела. Уколико су услови за примену поменутих института испуњени у односу на конкретно кривично дело, учинилац неће моћи да буде кривично гоњен и кажњен за то кривично дело.

---

¹⁶¹ Д. Јовашевић Саучесништво у савременом кривичном праву, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, број 67, Ниш, 2014, стр 161.

Испуњеност ових услова цениће се за свако од кривичних дела у реалном стицају – кривично гоњење може бити искључено за сва или само за нека од кривичних дела у стицају.

Застарелост кривичног гоњења почиње од дана кад је кривично дело извршено. Уколико последица кривичног дела наступи касније, застарелост кривичног гоњења почиње од дана када је последица наступила, док застарелост кривичног гоњења настаје у сваком случају кад протекне двоструко време које се по закону тражи за застарелост кривичног гоњења (ставови 1 и 6 члан 104. КЗ).

Имајући у виду ову одредбу поставља се питање од када почиње да тече рок застарелости кривичног гоњења за продужено кривично дело. Најприхватнијим може се сматрати мишљење према коме рок застарелости кривичног гоњења почиње да тече од тренутка када је извршено последње кривично дело из састава продуженог кривичног дела. У пракси судова бивше државе често се могао срести супротан став да рок застарелости кривичног гоњења треба засебно рачунати од извршења сваког појединачног кривичног дела у саставу продуженог. Исто тако, може се сматрати да се амнестија и помиловање односе на сва кривична дела у саставу продуженог кривичног дела, то јест на продужено кривично дело као целину.¹⁶²

Такође, у теорији се упозорава да «кривично дело у односу на које је наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења не може бити у саставу продуженог кривичног дела. Супротно мишљење је заузео Уставни суд када је одлучивао о једној уставној жалби која се односила на ово питање, а проф. М. Шкулић, који је и судија Уставног суда, је у односу на ту одлуку Уставног суда, издвојио мишљење.»¹⁶³

Поврат у законском¹⁶⁴, кривичноправном смислу постоји када једно лице, које је већ раније осуђивано за умишљајно кривично дело, поново учини кривично дело са умишљајем. Ако од раније осуде или издржане казне није протекло пет година, суд ће ту околност (ранију осуду) узети као отежавајућу. Новелирани Кривични законик у члану 55а регулише вишеструки поврат.

---

¹⁶² Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, op. cit.* стр. 181. Другачији став о односу продуженог кривичног дела и амнестије видети код: М. Бајић, *Продужено кривично дело и неки институти кривичног права, op. cit.* стр. 277.

¹⁶³ Више о томе: М. Шкулић, *Кривично дело у погледу којег је кривично гоњење апсолутно застарело – као део конструкције продуженог кривичног дела, Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије*, број 1-2/2018, Београд, 2019, стр. 41-88.

¹⁶⁴ Члан 55. Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 35/2019.

Од кривичноправног појма поврата разликује се *криминолошки појам* који подразумева само поновно извршење једног или више кривичних дела без обзира на то да ли је то лице некада било осуђивано за та или слична кривична дела. Дакле, криминолошки појам поврата близак је појму (реалног)стицаја – један од услова постојања стицаја кривичних јесте да се учиниоцу ни за једно од кривичних дела није суђено, те да му се за сва кривична дела у стицају истовремено суди у јединственом поступку, доноси једна пресуда и изриче јединствена казна.

Сличност између стицаја и поврата огледа се у плуралитету кривичних дела који је обавезан услов за постојање оба института. Мноштво кривичних дела остварених од стране једног лица може бити основ за испитивање личности учиниоца, у светлу криминалне етиологије, а може указивати и на неефикасност управних и правосудних органа у сузбијању криминалитет.¹⁶⁵ Са друге стране, разлике¹⁶⁶ између ових института јасно се уочавају већ упоређивањем њихових законских дефиниција:

- непостојање раније осуде за кривична дела у стицају, наспрам раније осуђиваности за једно или више умишљајних кривичних дела и
- изрицање јединствене казне за кривична дела у стицају, која се одмерава према посебним правилима, док ранија осуђиваност за умишљајно кривично дело представља отежавајућу околност, то јест основ примене пооштрене казне код вишеструког поврата.

---

¹⁶⁵ Д. Јовашевић, Кривичноправни значај поврата, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, број 7-8, Нови Сад, 1998, стр. 292. и 293.

¹⁶⁶ С. Ђурић, Сличности и разлике између стицаја и поврата, *Хуманитас*, Ниш, Студентски културни центар Ниш, 1996, стр. 54.

VIII СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ДРУГИМ ОБЛАСТИМА КРИВИЧНОГ И КАЗНЕНОГ ПРАВА

У оквиру општег кривичног права се због специфичности неких кривичноправних категорија и института издвајају посебне области. Те области су: малолетничко кривично право, корпоративно кривично право, привредно кривично право (појам шири од корпоративног кривичног права), службеничко, војно кривично право, међународно кривично право.

У овом поглављу предмет разматрања биће одредбе Закона о одговорности правних лица за кривична дела¹⁶⁷ и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹⁶⁸ које се односе на стицај кривичних дела учињених од стране *правних лица и малолетних лица*. На овом месту потребно је напоменути да су део казненог права све гране права које се односе на јавноправне деликте¹⁶⁹, а у нашем правном систему су то, поред кривичног права, прекршајно и привредно преступно право. Због тога ће стицај ових казњених дела – прекршаја и привредних преступа бити такође предмет анализе у овом поглављу.

1. Стицај у корпоративном кривичном праву

Корпоративно кривично право је систем законских прописа којима се уређују појам, елементи одговорности, систем кривичних санкција и поступак за њихово изрицање и извршење према **правним лицима** као учиниоцима кривичних дела и систем кривичних дела која могу извршити ова лица у циљу сузбијања дела којима се повређују или угрожавају заштићене вредности.¹⁷⁰

Одговорност правног лица заснована је на кривици одговорних лица у том правном лицу и посебно је регулисана ЗОПЈКД-ом, у члану 6. На исте темеље је постављена и одговорност правног лица за стицај кривичних дела и за продужено кривично дело. Ипак, ЗОПЈКД не регулише појам, услове и врсте стицаја другачије, већ се у том погледу сходно примењује институт из првог става члана 60 КЗ-а. Оно што је у корпоративном праву другачије, посебно у односу на опште кривично право

---

¹⁶⁷ *Службени гласник РС*, бр. 97/2008 (У даљем тексту ЗОПЈКД)

¹⁶⁸ *Службени гласник РС*, бр. 85/2005 (У даљем тексту биће употребљен краћи прихваћен назив - Закон о малолетницима)

¹⁶⁹ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, ор. cit.* стр. 18

¹⁷⁰ Д. Јовашевић, *Корпоративно кривично право*, Ниш, 2012, Свен

јесу **правила одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају** извршених од стране правних лица.

Члан 17 ЗОПЛКД прописује: ако је правно лице одговорно за више кривичних дела у стицају суд ће изрећи јединствену новчану казну у висини **збира утврђених казни**, с тим да она не може прећи износ од *петсто милиона динара* (општи максимум новчане казне која се може изрећи правном лицу), а ако су за сва кривична дела у стицају прописане казне затвора **до три године**, јединствена казна не може прећи износ од *десет милиона динара*.

Закључује се да је и у корпоративном кривичном праву заступљено двофазно одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају. У првој фази се одмеравају појединачне казне за свако од извршених кривичних дела, где суд одмерава појединачне новчане казне у законом датим границама и узимајући у обзир посебно предвиђене околности из члана 15 ЗОПЛКД. Даље, јасно је да се при одмеравању јединствене новчане казне примењује **систем кумулације**.¹⁷¹ Јединствена новчана казна не може, логично, прећи општи максимум новчане казне предвиђен у другом ставу члана 14 ЗОПЛКД, а то је петсто милиона динара. Слично општем режиму одмеравања јединствене казне и у корпоративном праву је предвиђен **систем ограничене кумулације** када су у стицају извршена кривична дела за која је иначе предвиђена казна затвора до три године. Тада јединствена казна не може прећи износ од десет милиона динара.

Специфичност правила за одмеравање казне за стицај кривичних дела у овој области права огледа се у чињеници да као појединачне казне у првој фази бити одређене само новчане казне. Казна престанка правног лица, која је друга и тежа казна предвиђена у казном систему домаћег корпоративног кривичног права, очигледно не може бити утврђена као појединачна казна за нека од кривичних дела у стицају. То дакле значи да као јединствена казна правном лицу може бити изречена само новчана

---

¹⁷¹ Занимљиво је решење из црногорског корпоративног кривичног права према коме јединствена новчана казна за стицај кривичних дела извршених од стране правног лица представља збир појединачно утврђених новчаних казни, али је висина јединствене казне алтернативно ограничена или општим максимумом новчане казне (7,5 милиона еура) или стопедесетоструким износом учињене штете или прибављене противправне имовинске користи; уколико су за сва кривична дела у стицају предвиђене казне затвора до три године, јединствена казна не сме прећи сто хиљада еура или двадесетоструки износ учињене штете или прибављене противправне користи. Више о томе: М. Букарица, Примјена правила о стицају и продуженом кривичном дјелу правног лица према Кривичном законнику Републике Српске, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, Бања Лука, 2018, стр. 188.

казна. Имајући најпре у виду природу казне престанка правног лица, не би било основано закључити да би ова казна могла апсорбовати новчану казну.

Када два или више одговорних лица у правном лицу изврше више кривичних дела која представљају целину у смислу члана 61. КЗ-а правно лице сматраће се одговорним (под условима из члана 6. ЗОПЛКД) за **продужено кривично дело**.

Дакле, ЗОПЛКД не мења суштину и не уређује посебно институт продуженог кривичног дела, већ прихвата његов појам и елементе, услове постојања дате у Кривичном закону. Међутим, битна разлика у односу на општи режим одмеравања казне за продужено кривично дело огледа се у томе да се одговорном правном лицу за продужено кривично дело може **пооштрити казна до двоструког износа** прописаног у одредби о висини новчане казне (члан 14. ЗОПЛКД). Важећи Кривични законик не садржи одредбу о пооштравању казне учиниоцу продуженог кривичног дела – оваква одредба брисана је из КЗ-а 2012. године.

2. Стицај у малолетничком кривичном праву

Посебна категорија учинилаца кривичних дела – малолетни учиниоци и њихове бројне специфичности условиле су успостављање специјалног режима материјалног, процесног и извршног кривичног права који се примењује и важи само у погледу ових лица.¹⁷² Уколико посебним законом на особен начин није другачије регулисано, сходна примена општих института кривичног права из Кривичног законика се подразумева.

Тако, уколико малолетно лице једном или са више радњи оствари више кривичних дела, постојаће стицај кривичних дела уколико су испуњени услови из члана 60. Кривичног законика. Малолетник може извршити више кривичних дела у идеалном, реалном, хомогеном или хетерогеном стицају, то јест може постојати привидни стицај извршених кривичних дела.

Битна разлика између правила о стицају у општем и у малолетничком кривичном праву тиче се **система и начина одмеравања кривичних санкција** малолетним учиниоцима кривичних дела у стицају.

---

¹⁷² Свеобухвана анализа правила малолетничког кривичног права дата у уџбенику: С. Кнежевић, *Малолетничко кривично право (материјално, процесно и извршно)*, Ниш, 2010, Центар за публикације правног факултета у Нишу

Малолетним учиниоцима кривичних дела у стицају јединствена казна биће одмерена по слободној оцени за сва кривична дела. Ово је изузетак од општег двофазног система одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају.

Сва кривична дела извршена у стицају цениће се јединствено када суд одлучи да малолетном учиниоцу изрекне **васпитну меру**. Суд ће на исти начин поступити и ако се после изречене васпитне мере утврди да је малолетник пре или после њеног изрицања учинио друго кривично дело (члан 26. Закона о малолетним учиниоцима...).

У члану 31. Закона о малолетним учиниоцима регулисана су правила за одмеравање **казне малолетничког затвора** за кривична дела у стицају.¹⁷³ Та правила су:

1. ако суд старијем малолетнику утврди **казну малолетничког затвора за сва кривична дела** у стицају, суд ће јединствену казну одмерити по слободној оцени свих кривичних дела у њиховој укупности, поштујући општи распон ове казне;
2. ако суд нађе да би за неко кривично дело у стицају старијем малолетнику требало изрећи **казну малолетничког затвора, а за друга васпитну меру**, за сва дела у стицају изрећи ће само казну малолетничког;
3. ако је суд за кривична дела у стицају утврдио **казне затвора и малолетничког затвора** изрећи ће затвор као јединствену казну, примењујући у том случају правила предвиђена у ставу 4 члана 60. КЗ – казну малолетничког затвора потиснула је казна затвора, која ће и у случају изрицања малолетном лицу бити одмерена према систему асперације, односно ограничене асперације.¹⁷⁴

Ова правила примењиваће се и у случају ако после изречене казне буде утврђено да је осуђени пре или после њеног изрицања учинио друго кривично дело.

Закључује се да је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела искључена могућност сабирања, кумулирања различитих врста кривичних санкција за

---

¹⁷³ Казна малолетничког затвора може се изрећи само старијем малолетнику који је извршио кривично дело за које је законом прописана казна затвора тежа од пет година, под условом да због високог степена кривице, природе и тежине кривичног дела не би било оправдано изрећи васпитну меру (члан 28). Казна малолетничког затвора може бити изречена у општем распону од шест месеци до пет година, а у случају да је за једно од кривичних дела у стицају прописана казна затвора тежа од десет година, малолетнички затвор може се изрећи у трајању до десет година (члан 29). Уз околности прописане чланом 54. КЗ, при одмеравању казне малолетничког затвора суд ће ценити посебно степен зрелости малолетника и време које је потребно за његово васпитавање и стручно оспособљавање (члан 30).

¹⁷⁴ Д. Јовашевић, *Малолетничко кривично право*, Ниш, 2011, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр 95.

малолетне учиниоце – васпитних мера и казне малолетничког затвора. Тежа кривична санкција увек потискује, апсорбује лакшу кривичну санкцију.¹⁷⁵

Услед непостојања изричитих правила за одмеравање јединствене казне малолетним учиниоцима кривичних дела у стицају, пракса судова бивше државе није била једнообразна у случајевима *реалног стицаја* кривичних дела остварених од стране истог лица, при чему су *нека извршена пре, а нека након стицања пунолетства*. Дилеме су се тичале одмеравања казне учиниоцу¹⁷⁶, али су оне од ступања на снагу важећег Закона о малолетним учиниоцима 2005. године отклоњене изричитим прописивањем правила о односу појединих кривичних санкција, које се могу изрећи малолетним и пунолетним учиниоцима кривичних дела. Такође, «потпуно другачија техника овог модела, која не дозвољава да се дела сагледавају издвојено и понаособ, већ само у укупној маси, генерише мање могућности да се иста околност више пута вреднује.»¹⁷⁷ На овај начин у малолетничком кривичном праву отклоњен је проблем двоструког вредновања истих околности у различитим фазама одмеравања јединствене казне.

Закон о малолетним учиниоцима не регулише **продужено кривично дело** остварено од стране малолетног лица, нарочито оне случајеве када су нека од кривичних дела у саставу продуженог извршена пре, а нека након стицања пунолетства.

Неспорно је да стицање пунолетства не може бити сметња за постојање временског континуитета између кривичних дела извршених у продуженом трајању, нити ова околност која се тиче учиниоца може утицати на материјалноправну квалификацију кривичног дела. Ипак, може се поставити питање како, *у ком оквиру* одмерити казну за продужено кривично дело у оваквим случајевима. Да ли би као критеријум за одабир врсте и мере казне могла бити чињеница да су кривична дела у

---

¹⁷⁵ Т. Марић, Извршење казне малолетничког затвора у Републици Српској, *Положај маргинализованих група у друштву – Друштвене девијације*, број 4, Босна и Херцеговина, 2019, стр. 227.

¹⁷⁶ Однос васпитних мера према малолетничког затвора када су обе санкције утврђене за појединачна кривична дела у стицају, због тога што су нека од њих извршена када је учинилац био млађи, а нека када је био старији малолетник; затим однос казне малолетничког затвора према казни затвора, однос новчане казне према казни малолетничког затвора, дилеме у погледу система одмеравања јединствене казне, став да треба утврдити јединствену казну за кривична дела извршена пре пунолетства и јединствену казну за кривична дела извршена након стицања пунолетства, па учиниоцу изрећи обе јединствене казне кумулативно... Више о томе: М. Ђорђевић, *Стицај кривичних дела извршених пре и после пунолетства*, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, 1963, стр. 209- 214.

¹⁷⁷ Д. Миладиновић Стефановић, *Редовно одмеравање казне у кривичном праву* – докторска дисертација, *op. cit.* стр. 68.

саставу продуженог кривичног дела *претежно* (већи број њих) извршена пре, односно након стицања пунолетства?

Уколико би ово становиште било прихваћено, учинилац продуженог кривичног дела могао би бити кажњен неком од малолетничких кривичних санкција, уколико је претежан број појединачних кривичних дела из састава продуженог извршио пре своје 18. године. Међутим, овај критеријум се чини недовољно поузданим и објективним, а могао би штетити и начелу процесне економије, јер је врло вероватно да би у већем броју конкретних случајева много времена одузело или би чак било неизводљиво утврђивати тачно време извршења појединачних кривичних дела и пребројавати и упоређивати број кривичних дела извршених пре 18. године учиниоца наспрам броја кривичних дела извршених након тога.

Оно што правна теорија нуди као решење овог проблема јесте «гедиште да такво лице не сме доћи у неповољнији положај због чињенице да је у међувремену постало пунолетно.»¹⁷⁸

3. Стицај у прекршајном праву

Прекршај је противправно дело које је законом или другим прописом надлежног органа одређено као прекршај и за које је прописана прекршајна санкција.¹⁷⁹

У члану 45. Закона о прекршајима, слично правилима кривичног права из члана 60. КЗ, регулисан је **стицај прекршаја**: ако је учинилац једном радњом или са више радњи учинио више прекршаја за које му се истовремено суди, претходно ће се утврдити казна за сваки од тих прекршаја, па ће се за све те прекршаје изрећи јединствена казна.

Дакле, стицај прекршаја, исто као и стицај кривичних дела, може бити идеални и реални, као услов постојања стицаја прекршаја предвиђено је истовремено суђење, то јест потребно је да за кривична дела у стицају није већ раније донета правноснажна пресуда. Јединствена казна за прекршаје у стицају такође се одмерава у две фазе. Закон о прекршајима предвиђа следећа правила:

---

¹⁷⁸ О. Перић, Продужено кривично дело (аспект малолетника), *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад, 1987*, стр. 39.

¹⁷⁹ Члан 2. Закона о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016 и 98/2016 - одлука УС

1) ако је за све прекршаје у стицају утврђена *казна затвора*, изрећи ће се јединствена казна затвора, која не може бити већа од деведесет дана;

2) ако је за све прекршаје у стицају утврђена *новчана казна*, изрећи ће се јединствена новчана казна која представља збир утврђених новчаних казни, с тим што јединствена новчана казна не може бити већа од двоструког износа највеће мере новчане казне предвиђене Законом о прекршајима;

3) ако је за све прекршаје у стицају утврђена *казна рада у јавном интересу*, изрећи ће се јединствена казна рада у јавном интересу која не може трајати дуже од 360 часова;

4) ако је за прекршаје у стицају утврђена *казна затвора*, а за друге прекршаје *новчана казна*, изрећи ће се кумулативно јединствена казна затвора и јединствена новчана казна уз поштовање ограничења предвиђених у погледу висине тих казни.

Може се закључити да законодавац, постављајући правила за одмеравање јединствене казне, у погледу казне затвора и казне рада у јавном интересу поставља само ограничења – меру коју јединствена казна не сме прећи. Закон о прекршајима, пак, не предвиђа изричито систем одмеравања јединствене казне, осим у случају када је за све прекршаје у стицају утврђена новчана казна - тада је јасно да јединствена новчана казна треба да представља збир појединачно утврђених новчаних казни, уз одређена ограничења, то јест да треба применити систем кумулација.

Систем кумулације такође се примењује и код *стицаја казних поена* (члан 49) – када су за прекршаје у стицају утврђени казни поени, изрећи ће се јединствени казни поени, који одговарају збиру свих појединачно утврђених казних поена, а који не може бити већи од 25 поена, али и код *стицаја заштитних мера* (члан 67.) – када је једном пресудом за више прекршаја утврђено више заштитних мера исте врсте за које је прописано да ће се изрећи у одређеном трајању, изрећи ће се јединствена заштитна мера која је једнака збиру трајања појединачно утврђених заштитних мера, с тим да она не може прећи највишу законску границу трајања те врсте заштитне мере (заштитне мере су кривичне санкције у прекршајном праву које су по својој природи аналогне мерама безбедности у кривичном праву).

Ако је, пак, учинилац више прекршаја у стицају *малолетно лице*, суд ће при избору васпитних мера јединствено ценити све прекршаје и изрећи само једну меру, а ако за неки од прекршаја утврди казну, а за друге прекршаје васпитне мере, изрећи ће само казну (члан 82).

Прекршај у продуженом трајању нормиран је у следећем, 46. члану Закона о прекршајима. Појам, елементи, природа (привидни реални стицај у облику конзумпције), услови постојања и ограничења прекршаја у продуженом трајању веома су блиски институту продуженог кривичног дела из члана 61. КЗ. Ипак, међу овим институтима има битних разлика.

Наиме, *јединствен умишљај учиниоца* је предвиђен као обавезни елемент прекршаја у продуженом трајању. Сви остали обавезни и факултативни елементи продуженог прекршаја су идентични елементима продуженог кривичног дела.

Друга важна разлика огледа се у томе што је прекршај у продуженом трајању основ поштравања казне. За прекршај у продуженом трајању може се изрећи *казна тежа од прописане*, али тако поштрена казна ипак не сме прећи двоструку меру казне прописане за тај прекршај, нити сме надмашити највишу меру јединствене казне за стицај прекршаја која је одмерена према правилима Закона о прекршајима (члан 45).

Више прекршаја може бити извршено у привидном стицају, било идеалном или реалном стицају. У том погледу важе иста (теоријскоправна) правила као и за привидни стицај кривичних дела.¹⁸⁰

Разлика између кривичних дела и прекршаја је у формалним елементима општих појмова ових института, али и у неједнакој криминалној количини која се остварује извршењем ових казних дела. Наиме, кривично дело је теже неправо од прекршаја. Због тога, када је једно дело истовремено предвиђено и као кривично дело и као прекршај и када постоји идентитет (исто чињенично стање) између конкретно остварених кажњивих дела – кривично дело, као теже, ће *ансорбовати лакше дело* - прекршај. Одатле се изводи следећи закључак:

- осуда једног лица за кривично дело представља основ за искључење одговорности и кажњивости тог лица за прекршај који је утемељен на идентичном чињеничном стању и
- ако је пак једно лице најпре осуђено за прекршај, па тек онда за кривично дело, при чему су оба казнена дела произашла из истог чињеничног стања, у казну за кривично дело биће урачуната казна изречена истом лицу за прекршај.

---

¹⁸⁰ Д. Јовашевић, Д. Миладиновић Стефановић, *Прекршајно право*, Ниш, 2018, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, стр. 40-45.

4. Стицај у привредно-преступном праву

Привредни преступ је друштвено штетна повреда прописа о привредном и финансијском пословању, која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ.¹⁸¹

Закон о привредним преступима¹⁸² посебно не дефинише појам, услове и врсте стицаја привредних преступа, тако да се може сматрати да у привредно-преступном праву сходно важи дефиниција овог института дата у првом ставу члана 60. КЗ-а.

У члану 26. овог закона нормирана су правила за одмеравање казне за привредне преступе у стицају. Тако, и у овој грани казног права је прихваћен двофазни режим одмеравања јединствене казне, али као опште правило за одмеравање јединствене казне предвиђен је *систем кумулације*. Дакле, јединствена казна представља збир појединачно утврђених казни и не може прећи двоструки износ највеће законске мере казне. Даље, јединствена казна за стицај привредних преступа ће бити одмерена системом кумулације и када су неке од појединачних новчаних казни одмерене у сразмери са висином учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа (у ком случају највећа мера појединачне новчане казне може бити до двадесетоструког износа учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа став - 2 члан 18. Закона о привредним преступима).

Иста правила суд ће применити и када одмерава јединствену казну у случају накнадног суђења за привредни преступ учињен од стране истог лица пре раније осуде.

Уколико је заштитан мера утврђена бар за један од привредних преступа у стицају, суд ће изрећи и ту заштитну меру уз јединствену казну.

Законом о привредним преступима није регулисан привредни преступ у продуженом трајању.¹⁸³

---

¹⁸¹ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, op. cit.* стр. 91.

¹⁸² *Службени лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77 - испр., 14/85, 10/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89 и 3/90 и Службени лист СРЈ, бр. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001 и Службени гласник РС, бр. 101/2005*

¹⁸³ Теоријски и практични погледи на привредни преступ у продуженом трајању у казненосудском систему СФР Југославије: *Право – теорија и пракса, посебан број: продужено кривично дело – привредни преступ и прекршај, Нови Сад, 1987* – М. Мрђанов, Продужени привредни преступ и Ч. Простран, Продужени привредни преступ, стр. 102-104, 59-66

IX ПРОЦЕСНОПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Између материјалног кривичног права и процесног кривичног права несумњиво постоји повратна спрега. Институти ових грана кривичног права не могу постојати и примењивати се независно једни од других. Стицај кривичних дела је институт општег материјалног кривичног права, но он у пракси не може бити примењен а да не дође у везу са институтима кривичног процесног права – стварна и месна надлежност правосудних органа, спајање кривичног поступка, проширивање и обустављање истраге, првостепена пресуда и њена садржина, делимично укидање првостепене пресуде, те поступак за изрицање јединствене казне и свакако начела *res iudicata* и *ne bis in idem*.

Место извршења свих кривичних дела у стицају не мора бити увек исто. Дакле, од места извршења кривичних дела у стицају зависи **месна надлежност** правосудних органа у кривичном поступку. Примарно је правило да се месна надлежност суда заснива према месту извршења или покушаја извршења кривичног дела: месно надлежан је, по правилу, суд на чијем подручју је кривично дело извршено или покушано (чл. 23 ст. 1 ЗКП¹⁸⁴). Ако је кривично дело извршено или покушано на подручјима разних судова или на граници тих подручја или је неизвесно на ком је подручју извршено или покушано, надлежан је суд на чијем подручју је прво покренут кривични поступак (чл. 23 ст. 3 ЗКП). Иста правила се могу применити и на продужено кривично дело.

Стварна надлежност судова заснива се према одредбама из треће главе Закона о уређењу судова¹⁸⁵. Тако, уколико се деси да су за кривична дела у стицају стварно надлежни различити судови, на пример за нека кривична дела *основни суд*, а за друга *виши суд*, за спровођење јединственог кривичног поступка надлежан је виши суд. Ако су надлежни судови *исте врсте* (два основна суда, на пример), за спровођење јединственог поступка надлежан је суд на чијем подручју је прво покренут кривични поступак(чл. 30 ст. 3 ЗКП).

---

¹⁸⁴ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС

¹⁸⁵ Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - одлука УС, 87/2018 и 88/2018 - одлука УС

Материјалним кривичним правом предвиђено је вођење јединственог поступка према истом лицу, за сва кривична дела у стицају. Штавише, ово је услов постојања стицаја као института материјалног кривичног права. У складу са том одредбом материјалног кривичног права је и норма ЗКП-а о **спајању кривичног поступка** у случајевима када је исто лице окривљено за више кривичних дела (чл. 30 ст. 1 тч. 1). Решење о спајању кривичног поступка доноси суд који је стварно и месно надлежан за спровођење тог јединственог поступка.

Уколико испрва према једном лицу буде покренута истрага поводом једног кривичног дела, па се у току те истраге утврди да постоје основи сумње да је исто лице извршило још неко кривично дело у стицају са првим кривичним делом које није обухваћено првобитном наредбом о спровођењу истраге, **поступак (то јест истрага) се може проширити** и на то кривично дело. Јавни тужилац наредбом проширује истрагу. Ово је прописано у члану 306. ЗКП-а.

Када је у погледу једног или више кривичних дела у стицају кривично гоњење застарело, уколико су та кривична дела обухваћена амнестијом или помиловањем или постоје друге околности које трајно искључују кривично гоњење, јавни тужилац може **обуставити истрагу** у погледу кривичних дела у стицају чије је кривично гоњење трајно искључено (члан 308. ЗКП). Надаље ће предмет истраге бити она кривична дела у стицају чије гоњење није искључено.

Једном оптужницом може се обухватити више кривичних дела извршених у стицају (или више окривљених – саучесништво) само ако су испуњени услови из члана 30. ЗКП-а о спровођењу јединственог поступка и ако се у том случају може донети једна пресуда (чл. 332 ст. 3 ЗКП).

Познато је да суд при пресуђењу у конкретној кривичној ствари није везан правном квалификацијом дела датом у оптужном акту, али зато одлучивање и пресуђење у кривичном поступку ограничено чињеничним стањем изнетим у оптужном акту. Тако, пресуда се може односити само на лице које је оптужено и само на дело/дела које је/која су предмет оптужбе садржане у поднесеној или на главном претресу измењеној или проширеној оптужници. Дакле, суд не може огласити учиниоца кривим за више кривичних дела у стицају уколико је оптужним актом том лицу на терет стављено извршење само једног кривичног дела. Ипак, могуће је проширење оптужнице и у току главног претреса ако тада буде откривено раније учињено кривично дело оптуженог. Веће ће тада по оптужници овлашћеног тужиоца,

која може бити и усмено изнесена, проширити главни претрес и на то дело – уколико је реч о стицају новооткривног и већ разматраног кривичног дела, или одлучити да се за то кривично дело посебно суди (члан 410. ЗКП).

У случају доношење осуђујуће пресуде за стицај кривичних дела, **изрека пресуде** треба да садржи законски назив свих кривичних дела у стицају и које су одредбе (материјалног) закона примењене, уз обавезно назначење чињеница и околности које чине обележја бића тих кривичних дела, те мора бити јасно наведено да је више кривичних дела остварено у стицају. У изреци пресуде такође треба да буду наведене казне утврђене за свако поједино кривично дело и јединствена казну која је изречена за сва дела у стицају (чланови 424. и 428.).

Првостепена пресуда за стицај кривичних дела може се редовним правним лековима побијати по свим жалбеним основима (члан 437. ЗКП). Када буде утврђено да су жалбени разлози основани и жалба буде усвојена, другостепени суд може и само **делимично укинути првостепену пресуду**, под условом да се поједини делови пресуде могу издвојити без штете за правилно пресуђење.

Делимично укидање првостепене пресуде код стицаја кривичних дела неспорно је због тога што стицај подразумева плуралитет, множину чињенично и правно самосталних кривичних дела. Међутим, може се поставити питање дозвољености укидања и обима укидања првостепене пресуде код продуженог кривичног дела. Ово због тога што је продужено кривично дело привидни реални стицај у облику конзумпције, због чега се ова правна конструкција сматра јединственим кривичним делом. Процесноправна ситуација може бити постати сложена уколико је првостепени суд заиста погрешно или непотпуно утврдио чињенично стање у односу на једно или више појединачних кривичних дела или је неки од осталих жалбених разлога у конкретном случају заиста основан. Поставља се, дакле, питање да ли се жалбени разлози код продуженог кривичног дела могу ценити и у односу на појединачна кривична дела у његовом саставу или само у односу на целокупну конструкцију, продужено кривично дело као јединствено.¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ На ово питање у теорији су дати дијаметрално супротни одговори, тако код: Грубер Е., Обим укидања првостепене пресуде код продуженог кривичног дела, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* 2, Београд, 1999, Службени гласник, стр. 25. и 26. – жалба би могла бити изјављена у погледу појединачних кривичних дела, те пресуда о продуженом кривичном делу може бити делимично укинута, а да јединство ове правне конструкције не буде нарушено. Овај аутор сматра да је овакво решење целисходније и ефикасније јер би у супротном пресуда о продуженом кривичном делу може бити

До понављања кривичног поступка могло би доћи када након осуде за *продужено кривично* дело буду изнете нове чињенице или буду поднети нови докази који указују да окривљени није учинио радњу која је обухваћена делом из осуде, а постојање ових чињеница би довело до примене блажег закона или би битно утицало на одмеравање казне. Кривични поступак може бити поновљен и у случају стицаја кривичних дела, ако постоји неки од разлога из члана 473. ЗКП-а.

Правноснажношћу пресуде кривична дела у стицају и продужено кривично дело (као и појединачна кривична дела у његовом саставу) постају *res iudicata*. То даље значи да истом учиниоцу за та кривична дела не може бити поново суђено у новом кривичном поступку.

Законодавац је изричито предвидео да кривично дело које није обухваћено продуженим кривичним делом у правноснажној судској пресуди, представља посебно кривично дело, односно улази у састав посебног продуженог кривичног дела. У пракси је ово правило доследно примењено: „Продужено кривично дело за које је учинилац осуђен правоснажном пресудом, не представља пресуђену ствар и у погледу инкриминисаних радњи које се касније открију а могле су да уђу у састав тог осуђујућег продуженог кривичног дела“.¹⁸⁷ Дакле, својство пресуђене ствари могу имати само она појединачна кривична дела која су као саставни делови продуженог кривичног дела обухваћена изреком пресуде о продуженом кривичном делу.

Пресуђена ствар предуслов је за примену начела *ne bis in idem*. Ово начело представља забрану двоструке угрожености, због тога што је његова суштина немогућност поновног покретања кривичног поступка против лица, које је у ранијем поступку, заснованом на идентичном чињеничном супстрату, већ било осуђено или ослобођено. Такође, за исто кривично дело против истог учиниоца не могу се водити два паралелна кривична дела.¹⁸⁸

укинута само у целости што би обавезно водило враћању кривичне ствари на поновно пресуђење. Ипак аутор не разматра могући проблем опстанка продуженог кривичног дела као конструкције, у случајевима када би постојање *претежног* броја њених саставних елемената заиста било оспорено у жалбеном поступку. Са друге стране, став да пресуда код продуженог кривичног дела ни у ком случају не може бити делимично укинута, пре свега због неприкосновеног јединства ове правне конструкције, али и због бројних процесних компликација које би из таквог решења произашле заступа: Бутуровић Ј., Процесна питања везана за продужено кривично дело, *Право – часопис за правну теорију и праксу*, број 11, Београд, 1980, стр. 15.

¹⁸⁷ Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 1609/2014 од 22. јануара 2015. године

¹⁸⁸ С. Кнежевић, *Кривично процесно право – Општи део*, Ниш, 2015, Центар за публикације правног факултета у Нишу, стр 96., али и члан 4. ЗКП

Већ је било речи о односу кривичних дела и прекршаја, где је прекршај, као лакше казнено дело, апсорбован кривичним делом оствареним на темељу истог чињеничног стања. Могло би се рећи да је природа овог односа у ствари *привидни идеални стицај у облику конзумпције* – теже дело увек конзумира лакше. У хрватској доктрини¹⁸⁹ може се наћи став да прекршај и кривично дело могу бити не само у привидном идеалном, већ и у идеалном стицају, ако се у обзир, поред истоветне радње извршења, буду узели и други елементи идентитета ових кажњивих – степен кривице, природа заштићеног добра, врста проузроковане последице, личан својства учиниоца...

Јасно је да у овом случају, ипак, не може бити вођен јединствен поступак пред једним судом, донета једна пресуда и изречена јединствена санкција - кривична ствар је предмет расправе у кривичном поступку пред судом опште надлежности, док о прекршајима у прекршајном поступку одлучује прекршајни суд. Имајући ово у виду, као и разлику у криминалној количини која бива остварена извршењем ових казних дела, начело *ne bis in idem* неће бити повређено у случају када је једно лице најпре осуђено за прекршај, па тек онда за кривично дело, при чему и кривично дело и прекршај произилазе из истог чињеничног стања. Ово због тога што ће у казну за кривично дело бити урачуната казна која је истом лицу изречена за прекршај. На овим аргументима заснована је критика коју су цитирани хрватски аутори упутили пракси Европског суда за људска права, то јест правном резонувању овог суда у пресудама «Марести против Хрватске» и «Томасовић против Хрватске».

Преко правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају може се успоставити још једна релација између кривичног материјалног и кривичног процесног права. Реч је о вези **одмеравања казне осуђеном лицу** (члан 62. КЗ) и поступка за изрицање јединствене казне (члан 552. ЗКП) – такозвано ***неправо понављање поступка***.

Ако се осуђеном лицу суди за кривично дело учињено *пре него што је започело* издржавање казне по ранијој осуди или за кривично дело учињено *за време* издржавања казне затвора или малолетничког затвора, суд ће изрећи јединствену казну

---

¹⁸⁹ I. Josipović, K. Novak Hrgović, Načelo ne bis in idem u kontekstu prekršajnog, kaznenog i upravnog prava, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, broj 2, Zagreb, 2016, стр. 473.

за сва кривична дела *применом правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају*. Тада ће суд узети раније изречену казну као већ утврђену, а казна или део казне коју је осуђени издржао урачунаће се у изречену казну затвора. Међутим, ако се применом општих правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају, а с обзиром на тежину кривичног дела и неиздржани део раније изречене казне, не би могла остварити сврха кажњавања, суд ће учиниоцу за кривично дело учињено у току издржавања казне затвора или малолетничког затвора изрећи казну, независно од раније изречене казне.

Када осуђеном лицу за новооткривено или новоизвршено кривично дело на овај начин (применом правила материјалног кривичног права) није одмерена јединствена казна, могуће је покренути посебан поступак (регулисан у ЗКП-у) за изрицање јединствене казне. Овлашћени подносиоци захтева за покретање овог поступка су јавни тужилац, осуђено лице и његов бранилац. Осим у овом случају (став 1 члан 552. ЗКП), поступак је могуће покренути када је јединствена казна одмерена и изречена према правилима материјалног права о стицају, али је погрешно узета као утврђена и казна која је већ обухваћена у јединственој казни изреченој по одредбама о стицају у некој ранијој пресуди (став 2 истог члана). Ово може бити случај када су по среди извесне судске грешке¹⁹⁰, које се тичу неправилности у примени правила о одмеравању јединствене казне. Поступак за изрицање јединствене казне може се покренути и ако се правноснажна пресуда којом је за више кривичних дела изречена јединствена казна не би могла у једном делу извршити због амнестије или помиловања (став 3 истог члана).

Ако утврди да у конкретном случају не постоје разлози предвиђени у члану 552., суд ће пресудом одбити захтев. У супротном, ако нађе да има основа да захтев буде усвоје, суд ће донети пресуду којом ће:

1. преиначити раније пресуде у погледу одлука о казни и изрећи јединствену казну – први случај, изостанка примене правила материјалног кривичног права;
2. преиначити пресуду у погледу изречене јединствене казне у којој је погрешно узета у обзир казна која је већ обухваћена у некој ранијој пресуди – други случај, погрешна примена правила о одмеравању јединствене казне;

---

¹⁹⁰ И. Миљуш, Изрицање јединствене казне – материјалноправни и процесноправни аспекти, *Идентитетски преображај Србије*, Прилози пројекту 2018 – колективна монографија, Београд, 2019, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 240

3. преиначити пресуду у погледу казне и изрећи нову казну или ће утврдити колико се од казне изречене ранијом пресудом има извршити – трећи случај, када је јединствена казна правилно одмерена и изречена, али се због амнестије или помиловања не би могла једним делом извршити.

Х ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА СТИЦАЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА НА ПРИМЕРУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ СЛУЖБЕНЕ ДУЖНОСТИ

Циљ истраживачког дела овог рада јесте анализа емпиријског аспекта повезаности института општег дела кривичног права са конкретним кривичним делом предвиђеним у посебном делу Кривичног законика. Главни предмет истраживања јесте

проучавање односа кривичног дела злоупотреба службеног положаја са другим кривичним делима са којима је у пракси најчешће у стицају. Посебна пажња је такође посвећена испитивању могућности постојања и учесталости продуженог кривичног дела злоупотреба службеног положаја у пракси.

1. Учесталост кривичних дела против службене дужности и казнена политика у односу на ову групу кривичних дела на републичком нивоу

У овом делу рада предмет анализе ће најпре бити удео групе кривичних дела против службене дужности у општој слици криминалитета у Републици Србији за период од 2014. године до 2020. године. Статистички подаци о учесталости ове групе кривичних дела, те појединих кривичних дела, као и подаци о врстама кривичних санкција изречених осуђеним лицима за ова кривична дела преузети су са сајта Републичког завода за статистику¹⁹¹, из годишњих извештаја о пунолетним учиниоцима кривичних дела.

Иако се може претпоставити да је корупције као социјално-патолошка појава распрострањена, поменути подаци да је удео службеничких кривичних дела у укупној слици криминалитета пунолетних лица у Србији у периоду од 2014. до 2019. године тек негде између 1.5% и 2.9%.

Табела 2. Удео пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривична дела против службене дужности у општој слици криминалитета.

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Кривичне пријаве	2.6%	2.4%	2.9%	2.9%	2%	1.5%	1.9%
Оптужења	2.9%	2.4%	2.2%	2.1%	2.2%	1.8%	1.8%
Осуде	1.7%	1.6%	1.5%	1.5%	1.6%	1.5%	1.4%

Узевши да је општа слика криминалитета одражена у укупном броју осуђених пунолетних лица за кривична дела из свих група, закључује се да је удео службеничких кривичних дела у тој слици у претходној деценији у просеку тек 1.85%.

Најчешћа кривична дела из групе против службене дужности су проневера и злоупотреба службеног положаја, с тим што су чешће осуде за проневеру него за

¹⁹¹ <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/>, приступ: јун 2021.

злоупотребу службеног положаја. Тек 2019. године број осуђених пунолетних лица за злоупотребу службеног положаја успео је да премаши број осуђених за проневеру. Имајући у виду чињеницу да је злоупотреба службеног положаја опште службеничко кривично дело овакви статистички подаци нису изненађујући. Ово ипак не значи да пракса и теорија имају исте погледе на однос између кривичних дела против службене дужности, нарочито у погледу могућег постојања привидног идеалног стицаја у одређеним облицима између кривичног дела злоупотреба службеног положаја и других кривичних дела из ове групе.

Табела 3. Најчешћа кривична дела из групе против службене дужности

	Укупан број осуда за кривична дела из групе против службене дужности	Број осуда за проневеру	Број осуда за злоупотребу службеног положаја	Број осуда за сва остала кривична дела из групе
2014.	586	266	201	159
2015.	534	249	156	129
2016.	489	200	158	131
2017.	490	261	134	95
2018.	466	210	142	114
2019.	423	102	135	186
2020.	355	71	101	183

Такође, предмет истраживања и анализе били су подаци о врсти кривичних санкција изречених кривим учиниоцима кривичних дела против службене дужности. Посебна пажња посвећена је проучавању тенденција домаћих судова за кривично дело злоупотреба службене дужности.

Табела 4. Кривичне санкције изречене кривим учиниоцима кривичних дела против службене дужности

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Укупан број осуда	586	534	489	490	466	423	355
Казна затвора	222	115	113	95	80	75	54

Новчана казна	2	7	2	4	5	5	4
Условна осуда	361	374	303	312	309	247	221
Кућни затвор	/	34	69	78	72	94	76
Остале санкције	1	4	2	1	/	2	/

Табела 5. Кривичне санкције изречене кривим учиниоцима кривичног дела злоупотреба службеног положаја из члана 359. КЗ

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Укупан број осуда	201	156	158	134	142	135	101
Казна затвора	73	36	36	39	23	23	15
Новчана казна	/	/	/	/	/	/	/
Условна осуда	128	108	106	80	102	70	63
Кућни затвор	/	11	16	14	17	42	23
Остале санкције	/	1	/	1	/	/	/

Увидом у податке о врстама кривичних санкција приказаних у табелама под редним бројем 4 и 5 лако се изводи закључак да је за сва кривична дела из групе против службене дужности и конкретно за кривично дело злоупотреба службеног положаја у највећем броју случајева изречена условна осуда. Такође се примећује да нема изречених новчаних казни за кривично дело злоупотреба службене дужности, што је и логично јер новчана казна није забрањена за ово кривично дело. По једном осуђеном лицу је 2015. и 2017. године за кривично дело злоупотреба службеног положаја изречен рад у јавном интересу, што је у табелама 4 и 5 подведено под категорију остале кривичне санкције. За друга кривична дела из групе против службене дужности у малом броју случајева изречена је судска опомена, рад у јавном интересу, а свега неколико пута је осуђено лице било ослобођено од казне.

У претходне две године, дакле у току 2019. и 2020. године, број изречених казни кућног затвора (чл. 45 ст. 5 КЗ РС) изречених за кривично дело злоупотреба службеног положаја, али и за целу групу службеничких кривичних дела, премашује број осуда на казну затвора.

У домаћем правосуђу, дакле, уочавају се тенденције у кажњавању за кривична дела против службене дужности која су свакако повољнија по учиниоце ових кривичних дела. Може се поставити питање да ли чињеница да су учиниоци ове врсте кривичних дела најчешће осуђени на издржавање казне затвора у просторијама у којима станују (кућни затвор), то јест да су осуђени само условно указује на склоност домаћих судова да ова кривична дела и њихове учиниоце третирају као лакши облик криминалитета.

На ово питање могао би се дати потврдан одговор, имајући у виду природу ових кривичних санкција – кућног затвора и условне осуде, услове за његово изрицање и последице тих кривичних санкција. Тим пре што ове кривичне санкције не подразумевају изолацију лица одговорног за извршење кривичног дела у пенитенцијарну установу, шта више учиниоци тих кривичних дела настављају да воде свој живот у окружењу у коме су боравили и до тада. Да ли то води закључку да учиниоце ових кривичних дела домаћи правосудни систем не сматра значајно опасним по друштво и његове вредности? Ово питање може бити оправдано, нарочито ако се увиди да, поред осталих услова, суд цени и узима у обзир посебно личност учиниоца и друге околности субјективне природе при одлучивању о томе да ли ће изрећи условну осуду (чл. 66 ст. 4 КЗ) или кућни затвор (чл. 45 ст. 5КЗ)

2. Облици извршења кривичног дела злоупотреба службеног положаја и казнена политика – резултати емпиријског истраживања спроведеног у Основном и Вишем суду у Нишу¹⁹²

У Основном суду у Нишу обављено је истраживање и прикупљени су подаци за кривично дело злоупотреба службеног положаја из списка решених предмета за период од 2014. до 2018. године. Посебно одељење Вишег суда у Нишу за сузбијање корупције основано је марта 2018. године, када је решавање у кривичним стварима за поменуто кривично дело пренето у надлежност тог суда. У Вишем суду у Нишу прикупљени су подаци за период од марта 2018. до 1.6. 2021. године.

У периоду од 2014. до марта 2018. године у Основном суду у Нишу укупно је решен 121 предмет у кривичним стварима у вези са кривичним делом злоупотреба

---

¹⁹² Емпиријско истраживање обављено је у току априла и маја 2021. године у Основном и Вишем суду у Нишу.

службеног положаја (члан 359.). У том периоду је у 39 од 121 предмета кривично дело злоупотреба службеног положаја преквалификовано у кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица из члана 234. КЗ (сад члан 227. КЗ). Преквалификације је најчешће вршена дописом Основног јавног тужилаштва упућеног Основном суду, а има случајева у којима је суд више инстанце укинуо првостепену пресуду у вези са кривичним делом злоупотреба службеног положаја и предмет вратио Основном суду на поновно суђење, уз инструкцију да чињенично стање квалификује као кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица. Оваква пракса последица је измена Кривичног законика из 2009. и 2012. године, у складу са којима је и Републичко јавно тужилаштво издало обавезно упутство управо у вези са квалификацијом поменутих кривичних дела.

Ако се број предмета у којима је дошло до преквалификације занемари, то јест ако се као укупан број решених предмета поводом злоупотребе службеног положаја узме 82, а не 121, могу се извести следећи закључци: кривично дело из члана 359 КЗ се у **58.5%** случајева извршава у стицају са другим кривичним делима (најчешће у стицају са кривичним делом фалсификовање службене исправе); у **25.6%** случајева постоји продужено кривично дело злоупотреба службеног положаја, док је у **15.8%** случајева извршено само кривично дело злоупотреба службеног положаја. Ови подаци представљени су у следећој табели:

Табела 6. Подаци из Основног суда у Нишу за период од 2014. до 2018. године.

Укупан број решених предмета: 121			
Број кривичних дела квалификованих као злоупотреба службеног положаја: 82		Број кривичних дела преквалификованих у кр. дело из члана 227. КЗ: 39	
Злоупотреба сл. положаја у стицају са другим кр. делима: 48 (58.5%)	Продужено кривично дело из чл. 359: 21 (25.6%)	„Чисто“ кривично дело из чл. 359: 13 (15.8%)	Продужено кривично дело из члана 227. КЗ (пре преквалификације продужено кривично дело из члана 359. КЗ): 15

У периоду од марта 2018. до јуна 2021. године у Вишем суду у Нишу укупно је решено 138 предмет у вези са кривичним делом злоупотреба службеног положаја (члан 359.), од тога **122** предмета у вези са ставом 1 поменутог члана (основни облик кривичног дела), **13** предмета у вези са ставом 2 члана 359. (први тежи облик

кривичног дела) и **3** предмета у вези са трећим ставом (други тежи облик кривичног дела).

Табела 7. Подаци из Вишег суда у Нишу за период од 2018. до 2021. године.

Укупан број решених предмета	138	%
Кривично дело из члана 359. КЗ у стицају са другим кривичним делима	4	2.9
Продужено кривично дело из члана 359. КЗ	42	30.4
Продужено кривично дело из члана 359. КЗ у стицају са другим продуженим кривичним делима	3	2.2
„Чисто“ кривично дело из члана 359. КЗ	89	64.5

Из претходно изложених података примећује се да од 2018. године нема случајева преквалификације кривичног дела злоупотреба службеног положаја. Кривично дело из члана 359. најчешће је у стицају са кривичним делом фалсификовање службене исправе, мада нису ретки случајеви стицаја са кривичним делима трговина утицајем, несавестан рад у служби и неовлашћено бављење одређеном делатношћу. Такође, у великом броју случајева остварено је кривично дело злоупотреба службеног положаја у продуженом трајању – у **30.4%** случајева, како је и приказано. У три случаја суд је оценио да постоји продужено кривично дело из члана 359. и да је оно у стицају са другим кривичним делом (и у овом случају ради се о фалсификовању службене исправе) у продуженом трајању.

Истраживање казнене политике у погледу кривичног дела злоупотреба службеног положаја било је одобрено и омогућено само у Основном суду у Нишу. У Вишем суду у Нишу за потребе спровођења емпиријског истраживања на располагање су стављени само статистички подаци о укупном броју решених предмета у вези са кривичним делом из члана 359 КЗ, те подаци о облицима извршења овог кривичног дела – јединствено кривично дело злоупотреба службеног положаја, то јест конкретно остварен облик (основни или неки од тежих облика), продужено кривично дело, стицај овог кривичног дела са другим кривичним делима.

Као што је напред већ изложено, у периоду од 2014. до 2018. године је пред Основним судом у Нишу решен 121 предмет по оптужном акту за кривично дело злоупотреба службеног положаја. При томе, 46 предмета је донета осуђујућа пресуда. Казнена политика Основног суда у Нишу у односу на учиниоце кривичног дела злоупотреба службеног положаја испитивана је на узорку од 26 осуђујућих пресуда. У

9 од 26 осуђујућих пресуда је изречена казна затвора, док је условна осуда изречена у преосталих 17 пресуда из узорка. Занимљиво је да је условна осуда била изречена у пар случајева извршења продуженог кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

На више места у овом раду изложени су ставови против конструкције продуженог кривичног дела који су у другој половини двадесетог века били скоро па преовлађујући у стручној јавности бивше државе. Уз став да је продужено кривично дело непотребно или чак непожељно нормирати кривичним законодавством, те да ову конструкцију судови не треба ни да примењују (како је то чинила југословенска судска пракса, о чему је напред такође било речи), често је истицано да је природа овог института таква да фаворизује вишеструке учиниоце кривичних дела. Ово због тога што је продужено кривично дело привидни реални стицај у облику конзумпције, то јест јединствено кривично дело у правном смислу, за које се казна одмерава у оквиру посебног минимума и максимума предвиђеног за то кривично дело, уз примену редовних правила одмеравања. Овај режим свакако је погоднији по окривљеног учиниоца, јер се при одмеравању казне за продужено кривично дело неће примењивати правила о одмеравању казне за кривична дела у стицају. Јасно је да су та правила строжа од редовног начина одмеравања казне, пре свега зато што ова правила резултирају изрицањем јединствене казне која може бити виша, строжа од казни предвиђених за свако појединачно кривично дело у стицају.

Пример из праксе нишког Основног суда могао би поткрепити овакав негативан став према продуженом кривичном делу – суд учиниоцу продуженог кривичног дела није одмерио казну у оквирима предвиђеним за злоупотребу службеног положаја, већ је кривом учиниоцу изрекао условну осуду – кривичну санкцију блажу од казне затвора. Дакле, иако је фактички извршио више кривичних дела, учинилац је „благо“ санкционисан.

Ипак, оваква казнена политика према учиниоцима продуженог кривичног дела злоупотреба службеног положаја не мора нужно бити аргумент против конструкције продуженог кривичног дела. Тим пре што законодавац предвиђа и материјални услов за изрицање условне осуде који подразумева оцену суда, то јест уверење суда да ће ова кривична санкција у конкретном случају, спрам конкретног учиниоца моћи да оствари

општу сврху кажњавања.¹⁹³ Да овај услов није био испуњен у датом случају, суд би учиниоцу продуженог кривичног дела злоупотреба службене дужности одмерио казну у законским оквирима за то дело.

3. Теоријскоправни осврт на запажања из судске праксе

3.1. Однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја са кривичним дело злоупотреба положаја одговорног лица

До 2009. године као извршилац кривичног дела злоупотреба службеног положаја могло се јавити и одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту. Изменама Кривичног законика из те године брисан је последњи став члана 359., а изменама од 2012. године уведено је ново кривично дело против привреде – злоупотреба положаја одговорног лица. На овај начин одредбе кривичног права морале су бити усклађене са друштвеним и економским односима у транзицији – након приватизације великог броја државних предузећа члан 359. КЗ није могао бити применљив на случајеве злоупотребе положаја од стране одговорних лица.¹⁹⁴ Пре 2009. године изношени су ставови да је чланом 359. КЗ повређена Европска конвенција о људским правима у делу којим је регулисано право на уживање имовине: „Повреда се састоји у томе што је законодавац механички повезао службена лица у државним органима са одговорним лицима у предузећима и другим лицима, као извршиоце у истој равни, и ако се ради о субјектима који су потенцијални извршиоци на штету различитих групних заштитних објеката.“¹⁹⁵

Кривично дело злоупотребе службеног положаја чини службено лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог (чл. 359 ст. 1 КЗ)

Данас је кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица регулисано у члану 227. КЗ, и то на следећи начин: „**Одговорно лице** које искоришћавањем свог

---

¹⁹³ Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део, оп. cit.* стр. 279.

¹⁹⁴ R. Kert, Abuse of position of responsible person according to article 234 according to Criminal code of Serbia, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Београд, 2014, стр. 36

¹⁹⁵ Ј. Крстић, Кривично дело злоупотреба службеног положаја у супротности са принципима европске конвенције о људским правима и устава Србије, *Зборник ИКСИ*, 2008, 1-2, Вол. XXVII, стр.135.

положаја или овлашћења, прекорачењем граница свог овлашћења или невршењем своје дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу **противправну** имовинску корист или другом нанесе имовинску штету, **уколико тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела**, казниће се затвором од три месеца до три године.“

Радње извршења кривичних дела из чланова 227. и 359. идентично су предвиђене, као и тим радњама остварене последице, с тим што је у члану 227. додат елемент противправности прибављене имовинске користи. Такође, оба квалификована облика злоупотребе из члана 227. истоветна су тежим облицима злоупотребе службеног положаја.

Разлике између ова два кривична дела су: 1) група кривичних дела којој припадају, самим тим и заштитни објект, 2) својство извршиоца, 3) запрећена казна (злоупотреба положаја одговорног лица је лакше дело, нижа казна је предвиђена), 4) формални супсидијаритет у члану 227. КЗ – „уколико тиме нису остварена обележја неког другог кривичног дела“.

У вези са односом између ових кривичних дела отворена су следећа питања (претежно у правосудној пракси, јер доктрина заступа јединствен став): повреда начела законитости, обим примене инкриминације и специјалитет, то јест супсидијаритет.

Измене материјалног кривичног законодавства имале су своје процесноправне импликације, пре свега у виду поменуте преквалификације кривичних дела, према Обавезном упутству Републичког јавног тужиоца. Дакле, на основу истог чињеничног стања у току кривичног поступка дошло је до преквалификације кривичног дела из члана 359. у новоуведено кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица. Правни лекови уложени на пресуде у таквим кривичним стварима засновани су на аргументацији да је повређен кривични закон и то **начело законитости** (члан 1. КЗ). Процесноправна последица, по мишљењу једног дела стручне јавности, морала је бити обустављање свих поступака против одговорних лица која су била оптужена за кривично дело злоупотреба службеног положаја, „ као што је у Резолуцији Европског парламента од 29. марта 2012. године тражено, уз још један захтев – престанак подношења оптужница за злоупотребу службеног положаја у приватним предузећима са већинским приватним власништвом.... у супротном, начело законитости било би

повређено, јер конкретна радња у време њеног предузимања није била предвиђена као кривично дело.¹⁹⁶

Такође, и постојећој и новој инкриминацији замерана је општост, којом се повређује једно од дејстава начела законитости – *lex certa*.¹⁹⁷ Наиме, сувише уопштено законско одређење радње извршења код ових кривичних дела води правној несигурности и неизвесност. Члановима 359. и 227. замерено је да су непрецизни, неодређени, нејасни чиме се омогућава арбитрарност у квалификовању конкретног чињеничног стања као неког од ова два кривична дела. Ова аргументација поткрпљена је и ставом о бланкетном карактеру ових норми, о чему је напред било речи. Суштина је дакле у неизвесности која проистиче из неодређености обима појма службена дужност и широко постављених радњи извршења, што може представљати својеврсну олакшицу у кривичном поступку – општа кривична дела садрже опште елементе, за разлику од „посебних“ чије се „*differentiae specificaе*“ теже доказују.¹⁹⁸

Правна теорија и доктрина, са друге стране, поткрепљене ставом Врховног касационог суда, немају дилеме у погледу повреде начела законитости. Наиме, из законског одређења бића кривичних дела, то јест из идентично прописаних радњи извршења (а имајући у виду поменуте друштвено-економске разлоге увођења новог кривичног дела против привреде), недвосмислено се закључује да постоји **континуитет** између поменутих кривичних дела – члан 227. и 359. КЗ.

«Наведеним изменама у Кривични законик је унето кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица које задржава јасан континуитет са кривичним делом злоупотреба службеног положаја у случају да се као извршилац јавља одговорно лице. Увођење кривичног дела из члана 234. КЗ (данас члан 227.КЗ) је последица потребе да се направи разлика између одговорног и службеног лица. Како кривично дело из члана 234. КЗ и поред наведених разлика у свом законском опису има иста обележја као и кривично дело злоупотреба службеног положаја из члана 359. КЗ и то пре свега радњу извршења, то наведеним изменама **није извршена декриминализација** кривичног дела злоупотреба положаја службеног лица већ је само **сужена криминална зона** у

---

¹⁹⁶ С. Динић, Новине у кривичном законодавству РС – кривично дело злоупотреба службеног положаја и кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица, *Право – теорија и пракса*, бр. 01-03/2014, стр. 62. и 63.

¹⁹⁷ Н. Јовановић, Начело законитости и кривично дело злоупотреба службеног положаја, *Бранич*, 2/2009, стр. 77.

¹⁹⁸ R. Kert, *op.cit.* стр. 36.

односу на раније одредбе. Стога се не могу прихватити као основани наводи у захтеву за заштиту законитости да кривично дело за које је окривљени оглашен кривим није постојало у време извршења дела.»¹⁹⁹

Кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица настало је издвајањем из кривичног дела злоупотреба службеног положаја, и у групу кривичних дела против привреде ступило је на место укинутог кривичног дела несавестан рад у привредном пословању.²⁰⁰ На тај начин вишеструко је сужено поље примене ранијег кривичног дела злоупотреба службеног положаја – 1) из **општег** кривичног дела «осамостаљено» је једно **посебно** кривично дело и то против привреде, 2) направљена је јасна граница између случајева када је извршилац кривичног дела службено лице (у државном органу) и када је то одговорно лице (у привредном субјекту), 3) ново кривично дело **формално је супсидијарно** другим сродним кривичним делима – постојаће само у случају када нису остварена обележја бића неког другог кривичног дела.

Може се закључити да преквалификацијом кривичног дела из члана 359. КЗ у новоуведено кривично дело из члана 227. (раније 234.) КЗ није повређено начело законитости, као и да ова кривична дела нису бланкетног карактера, али ни непрецизно одређена и не воде арбитрарности у примени Кривичног законика нити правној несигурности.

Увођењем новог кривичног дела против привреде и преквалификацијом «старог» кривичног дела није повређено правило забране ретроактивне примене закона (*lex praevia*) као један од облика дејства начела законитости. Наиме, казна предвиђена за ново кривично дело блажа је од казне за опште службеничко кривично дело, те има места за примену правила *lex mitior* као изузетка од забране ретроактивне примене закона у случају када је нови закон блажи по учиниоца.

3.2. Однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја са другим кривичним делима

У претходним деловима овог рада већ је било речи о општем карактеру кривичног дела злоупотреба службеног положаја у односу на друга службеничка

---

¹⁹⁹ Пресуда ВКС Кзз. 467/2014, исти став ВКС је заузео и у пресудама Кзз.3/2015, Кзз 551/2015, Кзз. 459/2016, преузето 7.6.2021.

²⁰⁰ М. Шкулић, Злоупотреба положаја одговорног лица – *ratio legis* и неки недостаци постојеће инкриминације, *Привредна кривична дела*, Институт за упоредно право, ИКСИ, Београд, 2017, стр. 74

кривична дела – нарочито у односу на **кривично дело проневера**, којим се остварује иста последица као код општег кривичног дела (прибављање имовинске користи), али конкретизованом радњом извршења: *присвајањем* новца, хартија од вредности или других покретних ствари које су службеном лицу *поверене у служби* или на раду у државном органу, установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност. Дакле, уколико се радња извршења кривично дела проневере може сматрати конкретизованим обликом злоупотребе службеног положаја, тада се може сматрати да је проневера специјални вид злоупотребе службеног положаја, те да између ових кривичних дела може постојати привидни идеални стицај у облику специјалитета. Ово је логично имајући у виду став да је злоупотреба службеног положаја опште кривично дело против службене дужности.

Међутим и поред таквог односа међу службеничким кривичним делима, у пракси се може наићи на пресуде у којима суд оглашава учиниоца кривим за кривично дело злоупотреба службеног положаја **у стицају са кривичним делом несавестан рад у служби**. Са друге – правнотеоријске стране, у овом случају могао би постојати привидни идеални стицај. На овом месту се може поставити питање да ли између ових кривичних дела постоји однос специјалитета или конзумпције. Не поричући чињеницу да је злоупотреба службеног положаја опште кривично дело и да је законодавац са намером ово кривично дело сачинио од уопштених елемената, у овом случају могло би се пре сматрати да постоји однос конзумпције, то јест да је злоупотреба службеног положаја конзумирана кривичним делом несавестан рад у служби. Овај став утемељен је на поређењу услова за постојање облика привидног идеалног стицаја које је у својој докторској дисертацији предочио проф. Ђорђе Лазин. Тако, може се сматрати да је у овом случају остварена конзумпција као облик привидног идеалног стицаја, јер је испуњен једини услов за његово постојање: „извршење једног кривичног дела не може се замислити без извршења и другог кривичног дела“.²⁰¹ Заиста, тешко је замислити ситуацију у којој једно лице пропушта да изврши дужни надзор, а да при томе тиме не злоупотреби службени положај невршењем своје службене дужности; исто тако, кршење закона или других прописа или општих аката може подразумевати и прекорачење и искоришћавање службене дужности, то јест положаја.

---

²⁰¹ Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 84.

Теорија и пракса такође се не слажу у погледу односа кривичног дела злоупотреба службеног положаја са **кривичним делом фалсификовање службене исправе**. У пракси су јако чести случајеви осуђивања учинилаца за стицај ових кривичних дела. Као што је у табели број 4 приказано, у Виши суд у Нишу у три случаја осудио је службено лице за *продужено кривично дело злоупотреба службеног положаја* у стицају са *продуженим кривичним делом фалсификовање службене исправе*.

Кривичнодело фалсификовање службене исправе из чл. 357. ст. 1 чини службено лице које у службену исправу, књигу или спис унесе неистините податке или не унесе важан податак или својим потписом, односно службеним печатом овери службену исправу, књигу или спис са неистинитом садржином или које својим потписом, односно службеним печатом омогући прављење службене исправе, књиге или списка са неистинитом садржином. Такође, исто кривично дело постоји и када службено лице неистиниту службену исправу, књигу или спис употреби у служби као да су истинити или које службену исправу, књигу или спис уништи, прикрије, у већој мери оштети или на други начин учини неупотребљивом (чл. 357 ст. 2).

У трећем ставу законодавац предвиђа да за исто кривично дело може бити одговорно и кажњено и одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту.

Имајући у виду бића кривичних дела злоупотреба службеног положаја и фалсификовање службене исправе, поставља се питање врсте односа ових кривичних дела на теоријском и на практичном нивоу.

Чињеница да суд сматра да постоји стицај ових кривичних дела говори о томе да је судска пракса на становишту да у таквим случајевима постоје два, засебно остварена кривична дела.

За разлику од судске праксе, теорија кривичног права види могућност за постојање привидног идеалног стицаја у виду конзумпције када је у питању однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја и фалсификовање службене исправе. Тачније, фалсификовање службене исправе посматра се као начин извршења кривичног дела злоупотреба службеног положаја, те је последица кривичног дела фалсификовања конзумирана последицом злоупотребе службеног положаја. Уз то, фалсификовање службене исправе не може се остварити тако да се службени положај не злоупотреби, што значи да ова кривична дела бивају остварена истовремено. Имајући то у виду, јасно је да је у питању кумулација, коју проф. Лазин у својој

докторској дисертацији сврстава у овлике привидног идеалног стицаја код кога привидно кривично дело бива остварено истовремено са главним кривичним делом.²⁰² У том случају сматрало би се да постоји само једно кривично дело – злоупотреба службене дужности. Фалсификовање службене исправе у потпуности је укључено у кривично дело злоупотреба службеног положаја, и „довољно је казнити учиниоца само за касније наступело дело.“²⁰³

Од привидног идеалног стицаја поменутих кривичних дела, то јест од случајева када фалсификовање службене исправе представља **начин извршења** другог кривичног дела (тада два кривична дела настају истовремено), треба разликовати случајеве када се радња фалсификовања службене исправе предузима **накнадно**, са циљем прикривања неког другог кривичног дела, најчешће коруптивног карактера.²⁰⁴ У том случају може се сматрати да постоји реални стицај фалсификовања службене исправе и првобитно оствареног кривичног дела ради чијег прикривања је фалсификована службена исправа.

Такође, када је остварен облик кривичног дела фалсификовања из другог става члана 357, то јест када је кривично дело остварено *употребом у служби* неистините службене исправе, књиге или списка као истините, може бити спорна примена конструкције продуженог кривичног дела. Потребно је да суд у овом случају јако пажљиво цени оствареност објективних и субјективних услова за постојање продуженог кривичног дела, јер у супротном, ако ови услови нису испуњени, постоји реални стицај између поменутих облика кривичног дела фалсификовање службене исправе.²⁰⁵ Став о строгој оцени услова за примену продуженог кривичног дела може се правдати тиме што се сам законодавац одлучио да радњу извршења овог облика дефинише свршеним глаголским обликом – „ко...употреби“. Ово је важно због тога што постојање реалног стицаја тих облика кривичног дела условљава примену посебних правила за одмеравање јединствене казне.

Занимљив је и однос кривичног дела злоупотреба службеног положаја и кривичног дела **трговина утицајем** (став 3 члан 366. КЗ). Наиме, кривично дело трговина утицајем из става три остварује лице које користећи свој *службени* или

---

²⁰² Ђ. Лазин, *op.cit.* стр. 69.

²⁰³ Д. Јовашевић, *op.cit.* стр. 176.

²⁰⁴ Н. Маринковић, И. Шуловић, В. Давидовић, Ј. Божић, Улога јавног тужиоца у борби против корупције, *Тужилачка реч – Гласило Удружења тужилаца Србије*, бр. 25, Београд, 2013, стр. 64

²⁰⁵ Д. Јовашевић, *Злоупотреба службеног положаја и корупција*, Номос, Београд, 2005, стр. 171. и 172.

друштвени положај или стварни или претпостављени утицај посредује да се изврши *службена радња* која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити.

Дакле, овај облик трговине утицајем претпоставља постојање службеног положаја који се *искоришћава* супротно интересима службе и прописима, то јест положај који учинилац има и који искоришћава може се схватити као пресудни фактор утицаја на неко друго лице да поступи супротно правилима службе и прописима.

С обзиром на својство радње коју то друго лице извршава, то јест не извршава – *службена радња*, закључује се да је то друго лице на које се утиче, код кога се посредује управо – *службено лице*. У том смислу лице које користећи свој службени положај посредује да се одређена службена радња изврши, то јест не изврши **подстрекава** друго (службено) лице да злоупотреби свој службени положај – да прекорачи своја овлашћења, то јест да не врши своја овлашћења и дужности. Хијерархијски однос у служби између лица које посредује и лица код кога се посредује није пресудан за постојање овог облика трговине утицајем. Овако схваћено кривично дело трговина утицајем из става 3, има следећу природу:

1. то је **кривично дело подстрекавања** (на злоупотребу службеног положаја) које је Закоником инкриминисано као самостално кривично дело, за које је запређена строжа казна (казна затвора у трајању од једне до осам година);
2. то је **привидни идеални стицај у виду конзумпције** – „трговац утицајем“ искоришћава свој службени положај за незаконито посредовање при вршењу службених радњи, чиме остварује кривично дело злоупотребе службеног положаја, које у ствари представља *начин извршења* кривичног дела трговина утицајем; последица злоупотребе у потпуности је конзумирана последицом кривичног дела трговина утицајем.

По овом питању постоји и другачији став²⁰⁶, а то је да у овом случају постоји привидни идеални стицај у виду **специјалитета**. Напред је свакако већ изведен закључак да је злоупотреба службеног положаја опште кривично дело у односу на друга кривична дела из групе против службене дужности, тако да се однос

---

²⁰⁶ Више о томе: Ж. Синђелић, Кривично дело трговина утицајем у пракси, *Тужилачка реч – Гласило Удружења тужилаца Србије*, бр. 25, Београд, 2013, стр 54.

специјалитета трговине утицајем према злоупотреби службеног положаја не доводи у питање. Ипак, у овом случају чини се да ипак постоји однос конзумпције. Овај став је, слично као и код односа несавесног рада у служби према злоупотреби службеног положаја, заснован на становишту проф. Лазина о условима постојања конзумпције, али и на језичком тумачењу поменутих инкриминација. Наиме, ако се законски опис трећег облика кривичног дела трговина утицајем пажљиво чита и тумачи, јасно је да је радња извршења овог облика кривичног дела посредовање, док је коришћење положаја или утицаја начин извршења: ко *користећи* (у питању је глаголски прилог садашњи који је у српском језику најчешће врши службу прилошке одредбе за начин) свој службени или друштвени положај или стварни или претпостављени утицај *посредује* да се изврши службена радња која се не би смела извршити или да се не изврши службена радња која би се морала извршити, казниће се затвором од једне до осам година.

4.3. Продужено кривично дело злоупотреба службеног положаја

У претходном делу рада изнети су подаци о учесталости продуженог кривичног дела злоупотреба службеног положаја у судској пракси: 25.6% у периоду од 2014. до 2018. године и 30,4% у периоду од 2018. до половине 2021. године.²⁰⁷

Кривично дело злоупотреба службеног положаја „погодно“ је за вршење у продуженом трајању управо због службеничког својства учиниоца, то јест његовог положаја који представља најчешћи варијабилни елемент продуженог кривичног дела – то је *иста трајна ситуација то јест исти трајни однос* који се користи за остваривање више кривичних дела. Ако се службеничка кривична дела окарактеришу као „канцеларијска“ кривична дела (честе злоупотребе у државним органима, јавним службама, осигуравајућим друштвима, банкама и штедионицама, у пошти, злоупотребе у здравственим установама и службама и фондовима здравственог и других осигурања...) може се закључити да је *јединство места или простора извршења* чест варијабилни елемент који фигурира у конструкцији овог продуженог кривичног дела. *Истоветност оштећеног лица* такође постоји у великом броју случајева.

---

²⁰⁷ Продужено кривично дело у периоду од 2014. до 2018. године јавља се у у 38,5% преквалификованих кривичних дела злоупотреба положаја одговорног лица (то јест претходно злоупотреба службеног положаја).

У образложењима пресуда којима се службена лица оглашавају кривима ретко се може наћи детаљна оцена елемената који су у конкретном случају остварени и на којима је утемељена примена овог института. Штавише, елементи се углавном само набрајају, без даљег образложења њиховог значај и утицаја на формирање целине продуженог кривичног дела. Суд најчешће само констатује да постоје временска повезаност између извршених кривичних дела и неки од факултативних елемената. Најчешће присутни факултативни елементи продуженог кривичног дела су искоришћавање исте трајне ситуације или истог трајног односа, истоветност пасивног субјекта и јединство места и простора извршења кривичног дела. Ово је логично имајући у виду природу и особине кривичних дела против службене дужности, то јест конкретног кривичног дела злоупотреба службеног положаја – претпоставља се постојање службеничког односа који битно утиче на околности, прилике и место које се користи за вршење кривичних дела у продуженом трајању, као и својство евентуалних жртава службеничког криминалитета. Уз то, суд ретко, скоро никада не цени постојање умишљаја у односу на свако појединачно кривично дело у саставу продуженог дела. Суд продужено кривично дело (исправно) види као јединствено (у правном смислу) и цени психички однос учиниоца према том јединственом кривичном делу, али облик кривице на страни учиниоца никад не квалификује, то јест не назива га *продуженим умишљајем*, већ само умишљајем.²⁰⁸

Суд најшешће образлаже примену конструкције продуженог кривичног дела на следећи начин:

„Суд налази да се у конкретном случају ради о продуженом кривичном делу јер се исто чини са више истих или истоврсних кривичних дела учињених у временској повезаности од стране истог учиниоца која представљају целину и због истоветности предмета дела, коришћења исте ситуације и истог трајног односа и јединственог умишљаја учиниоца“ – Пресуда Основног суда у Нишу 1К.бр. 132/14 од дана 30. 3. 2016. године;

„У конкретном случају, оптужени је учинилац више истих кривичних дела, јер постоји временска повезаност, будући да су дела извршена истог дана, а понашање учиниоца представља једну целину“ – Пресуда Основног суда у Нишу 1К.бр. 60/15 од дана 5. 5. 2015. године;

---

²⁰⁸ Из пресуде Основног суда у Нишу у предмету К.бр. 415/2013 од дана 9.2.2016.

„По налажењу суда у радњама окривљеног се стичу обележја једног продуженог кривичног дела, с обзиром да је окривљени све радње извршења истог кривичног дела предузео у временској повезаности, тј. у релативно кратком временском периоду од пар месеци, те да ова кривична дела представљају целину, јер су извршена коришћењем исте ситуације, а истоврсни су и предмет дела, с обзиром да је окривљени на исти начин и под истим околностима у оквиру свог положаја доносио исте одлуке у односу на више лица и прибавио им корист у виду специјализација, па је суд окривљеног огласио кривим за једно продужено кривично дело злоупотребе службеног положаја из чл. 359 ст. 1 у вези са чланом 61 КЗ“ – Пресуда Основног суда у Нишу 16 К.бр. 415/13 од дана 9. 2. 2016. године;

„Суд је нашао и да се ради о продуженом кривичном делу јер га чини више истих кривичних дела учињених у временској повезаности, у временском периоду од двадесетак дана, и које кривично дело је окривљени извршио као службено лице обављајући своје послове, користећи ту ситуацију и свој службени положај који му је омогућио да присвоји новац који му је поверен у служби²⁰⁹, затим јер постоји истоветност оштећеног – сва дела су учињена на штету Републике Србије, истоветност предмета дела, јер се ради о истом заштитном објекту, извршена на исти начин, уз посотјање јединства места извршења дела на подручју Града Ниша, шта више у истој улици, то јест у више угоститељских објеката у истој улици које је окривљени конторлисао као санитарни инспектор, а постојао је и исти циљ – прибављање себи имовинске користи“ – Пресуда Основног суда у Нишу 6 К.бр. 509/13 од дана 26. 3. 2016. године;

„У конкретном случају оптужена је учинила више ивтих кривичних дела где постоји временска повезаност, јер су дела извршена даана 30.11. 2010. и 17.1.2011. године, а понашање извршиоца представља јединствену целину. Продужено кривично дело је облик привидног реалног стицаја који иде у корист учиниоца па се он стога кажњава само за једно продужено кривично дело“ – Пресуда Основног суда у Нишу 1 К.бр. 1902/12 од дана 17. 2. 2016. године;

„...Што све чини елементе бића кривичног дела које се оптуженом ставља на терет и то продуженог кривичног дела, јер је у питању вишеистих кривичних дела

---

²⁰⁹ Реч је о пресуди за продужено кривично дело проневере, а не злоупотребе службене дужности. Образложење ове пресуде пригодно је цитирати на овом месту, најпре због детаљног образложења конкретно остварених елемената продуженог кривичног дела.

учињених у временској повезаности од стране истог учиниоца која представљају целину због истоврсности предмета дела, коришћења истог трајног односа и због јединственог умишљаја окривљеног“ – Пресуда Основног суда у Нишу 4К – 1161/2013 од дана 21. 10. 2016. године;

„При томе, окривљени је предузетим радњама извршио продужено кривично дело, јер је коришћењем исте трајне ситуације, са истоврсним радњама и са јединственим умишљајем извршио кривично дело које због временске повезаности представља целину“ – Пресуда Основног суда у Нишу 3К. 2298/12 од дана 12. 9. 2014. године.

Из приложених делова образложења пресуда може се закључити да суд на исти начин третира допринос обавезних елемената и допринос факултативних елемената постојању јединства у правном смислу код продуженог кривичног дела. Такође, временска повезаност се углавном, као што је истакнуто напред, само констатује. Имајући у виду да је суд утврдио постојање временске повезаности и у случајевима извршења више кривичних дела у току једног дана, те у периоду од више месеци или чак више година, а да при томе не образлаже такву своју констатацију, остаје нјасно који то критеријум суд користи при процени постојања и чврстине временске везе између више кривичних дела. Ово и због тога што, као што се види из приложеног, суд ретко образлаже и факултативне елементе, то јест само их набраја, без констатације у којој су мери ти елементи утицали на формирање јединства у правном смислу. Такође, код продуженог кривичног дела злоупотреба службеног положаја, то јест код продуженог кривичног дела проневера (које је такође кривично дело против службене дужности), суд је само у пар случајева образложио остварени факултативни елемент – тиме што је указао да је службенички положај, то јест однос у конкретном случају био коришћен за континуирано вршење кривичних дела, то јест да је управо службени положај и односи који из тог положаја проистичу трајна ситуација или трајни однос који се искоришћава.

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог рада је свеобухватно и темељно сагледавање института стицаја кривичних дела. Из свега напред изложеног може се извести закључак да је стицај кривичних дела сложен институт материјалног кривичног права и да је његов однос са другим институтима, у историјскоправном контексту, али и у систему позитивног кривичног права, врло динамичан.

Сложеност стицаја кривичних дела огледа се у чињеници да се у основи овог института налази општи појам кривичног дела, тачније теоријско и позитивно одређење радње извршења и последице кривичног дела, док да је његова суштина оличена у посебним правилима за одмеравање казне за кривична дела у стицају.

Наиме, важно је најпре на теоријском нивоу поставити границу између јединственог кривичног дела и стицаја кривичних дела, нарочито када је јединство кривичног дела остварено у правном смислу. Ово разграничење није само теоријске природе, већ има свој практични значај. Ово због тога што законодавац предвиђа строжи систем кажњавања вишеструког учиниоца кривичних дела. Системи одмеравања казне за кривична дела у стицају су строжи од редовног начина одмеравања казне учиниоцу једног, то јест јединственог кривичног дела – применом система апсорпције, асперације или кумулације учиниоцу кривичних дела у стицају могла би бити одмерена и изречена казна која је виша од посебног максимума појединачних кривичних дела у стицају. Због тога, теоријскоправно разграничење између правог и привидног стицаја кривичних дела има импликације на положај осуђеног лица у погледу врсте и висине казне која му може бити изречена.

Важно је подсетити да кривично законодавство наше државе не регулише све облике привидног стицаја, то јест случајеве оставрења јединства кривичног дела у правном смислу. Кривичним закоником је регулисано само продужено кривично дело, које је по својој природи привидни реални стицај кривичних дела у облику конзумпције. Ово даље значи да је на теорији да разради и оформи појам привидног идеалног стицаја и да што је могуће јасније дефинише услове потребне за остварење конкретних облика привидног идеалног, односно привидног реалног стицаја. У вези са овим питањем у теорији домаћег кривичног права посебно место заузима монографија проф. Ђорђа Лазина „Привидни идеални стицај“, која је више пута у овом раду била цитирана.

Из излагања о историсјком развоју стицаја кривичних дела може се закључити да су његов настанак и еволуција били условљени развојем система за одмеравање казни. То даље значи да и данас развој казненог система утиче на институт стицаја, тачније на правила о одмеравању јединствене казне – увођење нових врста казни или кривичних санкција, то јест укидање раније постојећих казни може условити промене у правилима одмеравања казне за кривична дела у стицају. Тако је од недавно у казнене системи наше земље уведена казна доживотног затвора, која је тежа од свих других врста казни. Када је ова казна утврђена за неко од кривичних дела у стицају она ће апсорбовати све друге лакше казне и биће изречена као јединствена казна. До измена Кривичног законика у погледу врста казни, најтежа је била казна затвора у повећаном оквиру од 30 до 40 година, која је према тадашњим правилима апсорбовала све друге казне утврђене за кривична дела у стицају.

Поред односа са казним системом, стицај кривичних дела се налази у динамичном односу и са другим институтима кривичног материјалног и кривичног процесног права. Такође, институт стицаја је у посебном кривичном законодавству прилагођен особеностима појединих области кривичног права, то јест појединим категоријама учинилаца (малолетна лица и правна лица као учиниоци кривичних дела у стицају), то јест особеностима других области казненог права.

Такође, правна теорија, пракса и кривично законодавство бивше државе засигурно су утицали на начин нормирања стицаја кривичних дела у позитивним кодексима Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Републике Српске, Србије, Црне Горе и Северне Македоније. Уз то, конфликти који су раније постојали између теорије и праксе у вези са природом и елементима продуженог кривичног дела данас су отклоњени, с обзиром на то да су услови за примену ове правне конструкцију прецизно нормирани у позитивном кривичном праву поменутих држава. Посебна целина овог рада посвећена је упоредноправној анализи поменутих института у државама бивше Југославије, али и у значајним европским кривичноправним системима.

Динамичан однос уочен је и између института општег кривичног права и инкриминација у посебном делу законика, пре свега због релативно честих измена посебног дела. Због тога је увек актуелно проучавати начине и видове остваривања тих института у пракси, управо кроз анализу конкретних облика извршења кривичних дела. У овом раду, у његовом емпиријском делу, проучавани су облици извршења

кривичних дела против службене дужности, то јест кривичног дела злоупотреба службеног положаја.

Закључци, закључци емпиријског истраживања, то јест сучељавања правне теорије са праксом у погледу предмета овог рада су следећи:

Пракса и теорија имају различите погледе на однос злоупотребе службеног положаја са другим кривичним делима. Док теорија види могућност за постојање јединственог кривичног дела злоупотреба службеног положаја због испуњености услова за постојање привидног идеалног стицаја по неком од основа између овог и напред набројаних кривичних дела, у пракси се срећу чести случајеви стицаја управо ових кривичних дела. Оваква разлика има импликације пре свега на одмеравање казне кривом учиниоцу – изрицање казне за једно кривично дело или примена правила за одмеравање казне за кривична дела у стицају. Отворено је питање која је могућност блажа за осуђеног.

Резултати емпиријског истраживања показали као исправну почетну претпоставку да је злоупотреба службеног положаја, због законских обележја и природе службеног положаја у пракси, погодна за остваривање у продуженом трајању. Као што је то у раду представљено, у просеку у трећини од укупног броја предмета у вези са чланом 359. КЗ постоји продужено кривично дело злоупотреба службеног положаја.

Такође, уочено је да казнена политика према учиниоцима ове врсте кривичних дела у нишким судовима усаглашена са казненом политиком на републичном нивоу – учиниоцима ових кривичних дела убедљиво најчешће се изриче условна осуда, а постоји тенденција пораста броја осуда којима се изриче казна кућног затвора. На примеринам из праксе нишких судова илустровано је да иста казнена политика важи и у погледу учинилаца продужених кривичних дела против службене дужности. Овакве тенденције судске праксе тумачене су у светлу критика продуженог кривичног дела у теорији југословенског кривичног права – поставља се поново питање да ли конструкција продуженог кривичног дела и оваква казнена политика фаворизују учиниоце кривичних дела против службене дужности у продуженом трајању у односу на учиниоце других врста кривичних дела, то јест вишеструке учиниоце кривичних дела (фактичко је извршено више појединачних кривичних дела која правним путем формирају конструкцију продуженог кривичног дела) доводе у повољнији положај од учинилаца солитарних кривичних дела.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Уџбеници, монографије, коментари закона

1. **Бутуровић Ј.**, *Продужено кривично дело*, Београд, 1980, Издавачка радна организација „Привредна штампа“
2. **Букић С.**, *Корупција у Србији – теоријска и емпиријска анализа*, Нови Сад, 2016, Алфа-граф НС
3. **Ђурић Ж., Јовашевић Д., Ракић М.**, *Корупција – изазов демократији*, Београд, 2007, Драслар партнер
4. **Живановић Т.**, *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865.*, Београд, 1967, САНУ
5. **Живановић Т.**, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Прва књига, Београд, 1933, Штампарија „Гундулић“
6. **Живановић Т.**, *Основни проблеми кривичног права - Виши општи део кривичног права*, Београд, 1930, Штампарија „Гундулић“
7. **Јелачић М.**, *Корупција – друштвеноправни аспекти и методи супротстављања*, Београд, 1996, Космос;
8. **Јовановић Љ.**, *Кривично право*, Општи део, Ниш, 2000, Центар за публикације правног факултета у Нишу
9. **Јовашевић Д.**, *Злоупотреба службеног положаја и корупција*, Београд, 2005, Номос
10. **Јовашевић Д.**, *Корпоративно кривично право*, Ниш, 2012, Свен
11. **Јовашевић Д.**, *Кривична дела корупције*, Београд, 2009, Службени гласник
12. **Јовашевић Д.**, *Кривично право, Општи део*, Четврто издање, Београд, 2016, Досије студио
13. **Јовашевић Д.**, *Кривично право, Посебни део*, Београд, 2017, Досије студио
14. **Јовашевић Д.**, *Лексикон кривичног права*, четврто издање, Београд, 2011, Службени гласник
15. **Јовашевић Д.**, *Малолетничко кривично право*, Ниш, 2011, Центар за публикације правног факултета у Нишу
16. **Јовашевић Д.**, *Међународна кривична дела: одговорност и кажњивост*, Ниш, 2010, Центар за публикације правног факултета у Нишу
17. **Јовашевић Д.**, *Међународно кривично право*, Ниш, 2011, Центар за публикације правног факултета у Нишу
18. **Јовашевић Д., Миладиновић Стефановић Д.**, *Прекршајно право*, Ниш, 2018, Центар за публикације Правног факултета у Нишу
19. **Кнежевић С.**, *Кривично процесно право – Општи део*, Ниш, 2015, Центар за публикације правног факултета у Нишу
20. **Кнежевић С.**, *Малолетничко кривично право (материјално, процесно и извршно)*, Ниш, 2010, Центар за публикације правног факултета у Нишу
21. **Лазин Ђ.**, *Привидни идеални стицај кривичних дела*, Београд, 1982, Привредна штампа
22. **Миладиновић Стефановић Д.**, *Редовно одмеравање казне у кривичном праву – докторска дисертација*, Ниш, 2012.
23. **Мрвић Петровић Н.**, *Кривично право*, Општи део, Треће измењено издање, Београд, 2014, Службени гласник
24. **Николић Д., Ђорђевић А.**, *Законски текстови старог и средњег века*, Ниш, 2013, Центар за публикације Правног факултета у Нишу

25. **Николић Д.**, *Кривични законик Кнежевине Србије*, Ниш, 1991, Градина
26. **Ранђеловић Н., Тодоровић Крстић М.**, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, ЗУНС, Београд, 2009.
27. **Стојановић З.**, *Коментар Кривичног законика*, Једанаесто допуњено издање, Београд, 2021, Службени гласник
28. **Стојановић З.**, *Међународно кривично право – скрипта*, друго издање, Београд, 2002, Досије
29. **Таховић Ј.**, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, Савремена администрација
30. **Теофиловић Н., Јелачић М.**, *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Београд, 2006, Полицијска академија
31. **Чејовић Б., Кулић М.**, *Кривично право, Општи део*, Нови Сад, 2014, Универзитет привредна академија у Новом Сад

Научни чланци

1. **Бабих М.**, Да ли је општи појам продуженог кривичног дела уопште потребан, *Српска правна мисао – Часопис за правну теорију и праксу*, број 1-4, Бања Лука, 1995, (197-211)
2. **Бабих М.**, Конструкција продуженог кривичног дјела у Кривичном законнику Црне Горе, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, број 9, Београд, 2008, (645-665)
3. **Бајић М.**, Продужено кривично дело и неки институти кривичног права, *Српска правна мисао – часопис за правну теорију и праксу*, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, год. 21, број 48, Бања Лука, 2015, (261-282)
4. **Бождровић И.**, Примена неких општих кривичноправних института у области кривичних дела тероризма, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, Тематски број – Право и заповест разума, број 9, Београд, 2018, (165-179)
5. **Букарица М.**, Примјена правила о стицају и продуженом кривичном дјелу правног лица према Кривичном законнику Републике Српске, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, Бања Лука, 2018, (187-202)
6. **Бутуровић Ј.**, Процесна питања везана за продужено кривично дело, *Право – часопис за правну теорију и праксу*, број 11, Београд, 1980, (5-18)
7. **Вуковић И.**, Материјално довршење кривичног дела, *Анали Правног факултета у Београду*, број 2, Београд, 2008, (139-160)
8. **Грубач М.**, Процесна питања продуженог кривичног дела са освртом на процесну проблематику кривичног дела пљачке, *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад*, 1987, (45-68)
9. **Грубер Е.**, Обим укидања првостепене пресуде код продуженог кривичног дела, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* 2, Београд, 1999, Службени гласник, (22-28)
10. **Грубер Е.**, Продужено кривично дело, *Право – теорија и пракса, посебан број, Нови Сад*, 1987, (16-27)
11. **Делић Н.**, Кривично дело злоупотреба службеног положаја (члан 359. КЗ) – стање и перспектива, *Казнена реакција у Србији*, 8. део – тематска монографија, Београд, 2018, (123-149)
12. **Делић Н.**, Кривичноправни аспекти борбе против корупције, *Финансијски криминалитет и корупција*, Институт за упоредно право, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2019, (7-35)

13. **Динић С.**, Новине у кривичном законодавству РС – кривично дело злоупотреба службеног положаја и кривично дело злоупотреба положаја одговорног лица, *Право – теорија и пракса*, бр. 01-03/2014, (53-65)
14. **Бокић И.**, О појму јединства радње (дела) у кривичном праву, *Казнена реакција у Србији*, Осми део, Тематска монографија, Београд, 2018, (277-291)
15. **Ђорђевић Ђ.**, Одмеравање казне за кривична дела у стицају према новом кривичном закону, *Усаглашавање кривичног законодавства са Уставом Србије*, Копаоник, 2008, Удружење за кривично право Србије, (137-144)
16. **Ђорђевић М.**, Стицај кривичних дела извршених пре и после пунолетства, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, 1963, (209-214)
17. **Ђурић С.**, Сличности и разлике између стицаја и поврата, *Хуманитас*, Ниш, 1996, Студентски културни центар Ниш, (48-55)
18. **Ђуричић М.**, Продужени злочин – прилог за реформу казног законодавства, *Crimen – часопис за кривичне науке, Из историје кривичних наука*, број 1, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду, (105-117)
19. **Икановић В., Гајић Г.**, Продужено кривично дјело у кривичном законодавству Републике Српске, *Годишњак Факултета правних наука*, број 6, Бања Лука, 2016, (140-150)
20. **Икановић В.**, Поједина рјешења у нацрту Кривичног законика Републике Српске, *Годишњак Факултета правних наука*, број 7, Бања Лука, 2017, (163-170)
21. **Јакулин В.**, Продужено кривично дело, *Правни живот – часопис за правну теорију и праксу*, број 9, Београд, 2009, (741-749)
22. **Јанковић С.**, Одмеравање казне за стицај кривичних дела, *Избор судске праксе*, број 3, Београд, 2019, (10-14)
23. **Јовановић Н.**, Начело законитости и кривично дело злоупотреба службеног положаја, *Бранич*, 2/2009, (61-78)
24. **Јовановић С.**, Стицај кривичних дела и проблем алтернативног умишљаја, *Crimen – часопис за кривичне науке*, број 1, Београд, 2020, Правни факултет Универзитета у Београду, (50-67)
25. **Јовашевић Д.**, Кривичноправни значај поврата, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, број 7-8, Нови Сад, 1998, (291-306)
26. **Јовашевић Д.**, Облици испољавања међународног кривичног дела, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору LXII*, 2012, (91-112)
27. **Јовашевић Д.**, Продужено кривично дело у теорији и пракси, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, број 12, Нови Сад, 1996, (494-507)
28. **Јовашевић Д.**, Саучесништво у савременом кривичном праву, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, број 67, Ниш, 2014, (157-168)
29. **Јовашевић Д.**, Стадијуми извршења кривичног дела, *Зборник радова «Владавина права и правна држава у региону» (Међународни научни скуп, одржан 26. октобра 2013. године на Палама)*, Источно Сарајево, 2014, (653-671)
30. **Јовичић Ј.**, Субјективни елемент у конструкцији продуженог кривичног дела, *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, Прилози пројекту 2012 – колективна монографија, Београд, 2013, Правни факултет Универзитета у Београду, (328-340)
31. **Јоцић Д.**, Злоупотреба службеног положаја и положаја одговорног лица, *Билтен Врховног касационог суда*, Београд, број 2, 2011, (81-95)
32. **Комненић М., Марковић М.**, Стицај облика кривичног дела фалсификовања исправе и његов однос са сродним кривичним делима, *Култура полиса*, број 32, година 14, Београд, 2017, (485-496)

33. **Крстић Ј.**, Кривично дело злоупотреба службеног положаја у супротности са принципима европске конвенције о људским правима и устава Србије, *Зборник ИКСИ*, 2008, 1-2, Вол. XXVII, (127-151)
34. **Маринковић Н., Шуловић И., Давидовић В., Божић Ј.**, Улога јавног тужиоца у борби против корупције, *Тужилачка реч – Гласило Удружења тужилаца Србије*, бр. 25, Београд, 2013, (58-73)
35. **Марић Т.**, Извршење казне малолетничког затвора у Републици Српској, *Положај маргинализованих група у друштву – Друштвене девијације*, број 4, Босна и Херцеговина, 2019, (224-230)
36. **Милекић В.**, Продужено кривично дело у теорији и пракси РС, *Гласник права*, Год. V, бр. 1, Крагујевац, 2014, (14-34)
37. **Миљуш И.**, Изрицање јединствене казне – материјалноправни и процесноправни аспекти, *Идентитетски преображај Србије*, Прилози пројекту 2018 – колективна монографија, Београд, 2019, Правни факултет Универзитета у Београду, (235-252)
38. **Мрђанов М.**, Продужени привредни преступ, *Право – теорија и пракса, посебан број*, Нови Сад, 1987, (102-104)
39. **Перић О.**, Продужено кривично дело (аспект малолетника), *Право – теорија и пракса, посебан број*, Нови Сад, 1987, (33-39)
40. **Простран Ч.**, Продужени привредни преступ, *Право – теорија и пракса, посебан број*, Нови Сад, 1987, (59-66)
41. **Радовановић М.**, Основи казнителног права Жозефа Ортолана Професора на факултету права у Паризу, *Crimen – часопис за кривичне науке, Из историје кривичних наука*, број 2, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду (превод), (198-207)
42. **Синђелић Ж.**, Кривично дело трговина утицајем у пракси, *Тужилачка реч – Гласило Удружења тужилаца Србије*, бр. 25, Београд, 2013, (46-57)
43. **Стојановић З.**, О субјективном елементу продуженог кривичног дела, *Право – теорија и пракса, посебан број*, Нови Сад, 1987, (7-15)
44. **Стојановић З.**, Привидни идеални стицај кривичних дела, *Ревизија за криминологију и кривично право*, број 3, Београд, 2009, (9-21)
45. **Теофиловић С.**, Проблем временског континуитета код продуженог кривичног дела, *Право – теорија и пракса, посебан број*, Нови Сад, 1987, (92-92)
46. **Томић З.**, Delictum collectivum и delictum continuatum у нашем кривичном праву, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, Сарајево, 2007, (569-589)
47. **Шкулић М.**, Злоупотреба положаја одговорног лица – *ratio legis* и неки недостаци постојеће инкриминације, *Привредна кривична дела*, Институт за упоредно право, ИКСИ, Београд, 2017, (69-94)
48. **Шкулић М.**, Кривично дело у погледу којег је кривично гоњење апсолутно застарело – као део конструкције продуженог кривичног дела, *Бранич – часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе Србије*, број 1-2/2018, Београд, 2019, (41-88)

Инострана литература

1. **Ваћић Ф.**, *Krivično pravo: opći dio*, Zagreb, 1978, Informator
2. **Boas G., Bischoff J. L., Reid N. L.**, *International Criminal Law Practitioner Library – Chapter 5: Cumulative convictions and sentencing*, Cambridge, 2009
3. **Cassese A.**, *International criminal law*, Oxford, 2003, Oxford University Press
4. **Cook, Joseph G., Marcus P.**, *Criminal Law*, Fifth edition, Newark: LexisNexis, 2003

5. **Horack, Frank Edward Jr.**, The Multiple Consequences of a Single Criminal Act, *Minnesota Law Review*, Maurer School of Law: Indiana University, 1937, (804-822)
6. **Josipović I., Novak Hrgović K.**, Načelo ne bis in idem u kontekstu prekršajnog, kaznenog i upravnog prava, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, broj 2, Zagreb, 2016, (469-507)
7. **Kert R.**, Abuse of position of responsible person according to article 234 according to Criminal code of Serbia, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Београд, 2014, (35-42)
8. **Majola B. C.**, Cumulative charges under International criminal law, *Promoting Accountability under International Law for Gross Human Rights Violations in Africa - Essays in Honour of Prosecutor Hassan Bubacar Jallow*, Brill, 2015
9. **Novoselec P.**, *Opći dio kaznenog prava*, Peto izmenjeno izdanje, Osijek, 2016, Pravos
10. **Palombino F. M.**, Cumulation of Offences and Purposes of Sentencing in International Criminal Law: A Troublesome Inheritance of the Second World War, *International Comparative Jurisprudence*, Mykolas Romeris University Lithuania, 2017
11. **Palombino F. M.**, Should genocide subsume crimes against humanity? Some remarks in the light of the Krstić appeal judgement, *Journal of International Criminal Justice*, 2005, Oxford University Press, (778-789)
12. **War Crimes Research Office ICC**, *The practice of cumulative charging at The International Criminal Court – Legal analysis and education project*, Washington College of Law, American University, 2010
13. **Wilson W.**, *Criminal Law: Doctrine and theory*, Second edition, Edinburgh Gate, 2003, Pearson Education Limited
14. **Плотников А. И.**, *Уголовное право России*, Общая часть, Учебник для бакалавров, Оренбург, 2016, МГЮА
15. **Суденко В. Е.**, *Уголовное право России*, Общая часть, Лекции, Москва, 2016, Юридически институт
16. **Сундоров Ф.Р., Тарханов И. А.**, *Уголовное право России*, Общая часть, Учебник, второе издание, Москва, 2016, Статут

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

ДОМАЋИ ВАЖЕЋИ ПРОПИСИ

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник*, 94/2016, 87/2018

Закон о привредним преступима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 4/77, 36/77 - испр., 14/85, 10/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89 и 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001 и *Службени гласник РС*, бр. 101/2005

Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - одлука УС, 87/2018 и 88/2018 - одлука УС

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005

Закона о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008

Закона о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016 и 98/2016 - одлука УС

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС

Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Службени гласник СРЈ – Међународни уговори*, бр. 5/2001

РАНИЈЕ ВАЖЕЋИ ДОМАЋИ ПРОПИСИ

Кривични законик СРЈ, *Службени лист СРЈ*, бр. 35/92-651, 37/93-816, 24/94-273, 61/01

Кривични законик СФРЈ, *Службени гласник СФРЈ*, бр. 44/76

Кривични законик ФНРЈ, *Службени гласник ФНРЈ*, бр. 106/47

Кривични законик ФНРЈ, *Службени гласник ФНРЈ*, бр. 10/51

Законик о кривичном поступку, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/73, 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92, 24/94, 13/01

ИНОСТРАНИ ПРОПИСИ И МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ

Rome Statute of International Criminal Court, *published by ICC*, Hague, Netherlands, 2011.

Code pénal - Dernière modification le 01 janvier 2020 - Document généré le 04 février 2020

Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland, *Bundesgesetzblatt Jahrgang 2021 Teil I Nr. 37, ausgegeben am 30.06.2021*

Уголовный кодекс Российской Федерации, с изменениями на 1 июля 2021. года, редакция, действующая с 22 августа 2021 года

Наказателен кодекс на Република България, *В сила от 01.05.1968 г., изм. ДВ. бр.9 от 2 Февруари 2021г.*

Казенски законик Словеније, *Урадни лист Републике Словеније*, бр. 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 95/21(чланови 53. и 54.)

Казнени законик Хрватске, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21(чланови 51. и 52.)

Кривични законик Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/2003, 32/2003 - испр., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 и 46/2021 (чланови 53. и 54.)

Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021 (чланови 56. и 57.)

Кривични законик Црне Горе, *Службени лист Републике Црне Горе*, бр. 70/2003, 13/2004 - испр. и 47/2006 и бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - др. закон, 40/2013, 56/2013 - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020 3/2020 (чланови 48. и 49.)

Казнен законик Северне Македоније, *Службен весник на Република Македонија*, бр. бр. 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 и 132/14. 132/14 (чланови 44. и 45.)

ПРЕСУДЕ ДОМАЋИХ СУДОВА И ОСТАЛИ ИЗВОРИ

Пресуда ВКС Кзз. 260/2016, од дана 22.3.2016, Билтен ВКС
Пресуда ВКС Кзз. 467/2014, од дана 19.6.2014, Билтен ВКС
Пресуда ВКС Кзз. 459/2016, од дана 27.4.2016, Билтен ВКС
Пресуда ВКС Кзз.П 3/2015, од дана 16.9. 2015, Билтен ВКС
Пресуда ВКС Кзз.П 3/2015, од дана 16.9. 2015, Билтен ВКС
Пресуда ВКС Кзз 551/2015, од дана 02.7.2015, Билтен ВКС
Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 По.1 8/2012, од дана 8.2.2013.
Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 По.1 6/2013, од дана 31.5.2013.
Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 По.1 14/2013, од дана 26.2.2014.
Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 1609/2014, од дана 22.1.2015.
Пресуда Апелационог суда у Новом Саду - Кж. 2080/2011, Билтен Апелационог суда у Новом Саду
Пресуде Основног суда у Нишу К.бр. 415/2013, од дана 9.2.2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 1К.бр. 132/14, од дана 30. 3. 2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 1К.бр. 60/15, од дана 5. 5. 2015.
Пресуда Основног суда у Нишу 16 К.бр. 415/13, од дана 9. 2. 2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 6 К.бр. 509/13 од дана 26. 3. 2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 1 К.бр. 1902/12 од дана 17. 2. 2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 4К – 1161/2013 од дана 21. 10. 2016.
Пресуда Основног суда у Нишу 3К. 2298/12 од дана 12. 9. 2014.
Саопштење Републичког завода за статистику о криминалитету пунолетних учинилаца кривичних дела за 2019. годину, број 202, 23.7.2020.; за 2018. годину, број 192, 16.7.2019.; за 2017. годину, број 193, 16.7.2018.; за 2016. годину, број 194, 14.7.2017.; за 2015. годину, број 189, 15.7.2016. и за 2014. годину, број 192, 15.7.2015.
Билтен: Пунолетни учиниоци кривичних дела у РС – пријаве, оптужења и осуде, Београд, 2018.
Збирка кривичноправних судских одлука, Paragraf Lex d.o.o., Београд 2019.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

<http://bpp.uzzpro.gov.rs/Register.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1>, приступ 10.8.2021.
<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/showPdf2Visitor.php?filename=1929/016/d920f33b-6сес-44еа-8327-b4ab5а535ab3>, приступ 10.6.2021. и 17.8.2021.
<http://krotov.info/acts/16/1/1532karolina.htm>, приступ 9.8.2021.
<http://www.iksi.ac.rs/izdanja.html>, приступ 12.6.2021.
<https://docs.cntd.ru/document/9017477>, приступ 14.8.2021.
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0292, приступ 14.8.2021.
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/39/Bulgaria/show>, приступ 15.8.2021.
https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf, приступ 14.8.2021.
<https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/>, приступ: 10.6.2021.

САЖЕТАК

Стицај кривичних дела је институт кривичног права који постоји када једно лице једном или са више радњи изврши више кривичних дела, за која која му раније није пресуђено, те се за сва кривична дела том лицу суди у јединственом кривичном поступку, доноси једна пресуда и изриче једна главна казна. Реч је у плуралитету кривичних дела. Стицај кривичних дела може бити идеални или реални, хомогени или хетерогени, прави или привидни. Разликовање јединственог кривичног дела од плуралитета кривичних дела, то јест правог стицаја од облика привидног стицаја важно је како у теоријском, тако и у прктичном смислу. Ово због тога што кривично законодавство предвиђа посебна правила за одмеравање јединствене казне за кривична дела у стицају. Системи одмеравања јединствене казне за кривична дела у стицају строжи су у односу на правила редовног одмеравања казне, што је оправдано будући да стицај, као плуралитет кривичних дела, представља већу криминалну количину од оне коју садржи јединствено кривично дело. Поред односа са казним системом, стицај кривичних дела се налази у динамичном односу и са другим институтима кривичног материјалног и кривичног процесног права. Такође, институт стицаја је у посебном кривичном законодавству прилагођен особеностима појединих области кривичног права, то јест појединим категоријама учинилаца (малолетна лица и правна лица као учиниоци кривичних дела у стицају), те особеностима других области казног права. Кривични законик Републике Србије регулише стицај кривичних дела и правила за одмеравање јединствене казне у члану 60. Продужено кривично дело је једини облик привидног стицаја који је регулисан кривичним законодавством Србије, у члану 61 Кривичног законика.

Кључне речи: стицај кривичних дела, продужено кривично дело, системи одмеравања јединствене казне, привидни стицај, јединствено кривично дело.

SUMMARY

“CONCURRENCE OF CRIMES”

Concurrence of criminal offenses is an institute of substantive criminal law that exists when one person commits several criminal offenses with one or more acts, for which he has not been previously convicted, so that he is tried for all criminal offenses in the same criminal procedure, one verdict is rendered and one main punishment is imposed. This institute implies plurality of criminal acts. The concurrence of crimes can be ideal or real, homogeneous or heterogeneous and also apparent. Distinguishing a single crime from the plurality of crimes, just as the real and ideal concurrence from the forms of apparent concurrence, is important both in the theoretical and in the practical sense. This is due to special rules which are applied in the cases of sentencing for multiple crimes, i.e. concurrence of crimes. Systems of rules applied when sentencing for multiple concurring crimes are more severe than the regular rules of sentencing for a single crime, which is acceptable and legitimate since concurrence, as a plurality of offenses, contains a larger criminal amount than single crime. Apart from its relationship with the penal system and the rules sentencing, the concurrence of criminal offenses is in a dynamic relation with other institutes of both criminal substantive and criminal procedural law. Also, this institute is modified in certain branches of criminal law, such as juvenile and corporate criminal law, as it is adjusted to the peculiarities of these special categories of perpetrators (minors and legal entities as perpetrators of concurring crimes). The Criminal Code of the Republic of Serbia regulates the concurrence of criminal offenses and the rules for imposing a single sentence for multiple crimes in Article 60. Continuous criminal offense is the only form of apparent concurrence that is regulated within the criminal legislation of Serbia, in Article 61 of the Criminal Code.

Key words: concurrence of criminal offenses, continuous criminal offense, systems of determining a single sentence for multiple crimes, apparent concurrence, single crime.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Анђела Ристић је рођена у Нишу, 13.09.1997. године. Основну школу „Радоје Домановић“ у Нишу је завршила са одличним успехом, као носилац Вукове дипломе. Од 2012. до 2016. године била је ученица друштвено-језичког смера гимназије „Бора Станковић“ у Нишу. Због постигнутих резултата на такмичењима из књижевности и историје, те због освојеног другог места на Републичном такмичењу из латинског језика гимназија „Бора Станковић“ доделила је ауторки овог рада Вукову диплому признање за постигнуте резултате. Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је 2016. године, а на истом је дипломирала 21.09.2020. године. Правни факултет у Нишу доделио јој је 2017. године признање за постигнут успех на првој години студија права, а 2021. године признање за најбољег дипломираног студента у школској 2019/2020. години. Основне академске студије права је завршила на терет буџета, а била је добитник републичке стипендије, стипендије Фонда „Света Петка“ Градске општине Медијана, као и стипендије „Доситеја“ на завршној години основних студија и у току мастер студија. У току основних и мастер академских студија учествовала је на више такмичења у симулацији кривичног поступка, завршила једногодишњи програм обуке из области антидискриминационог права на Правној клиници за заштиту од дискриминације Правног факултета у Нишу, објавила чланак из области кривичног материјалног права у студентском часопису „Политеума“ и презентovala ауторски рад из исте области на Међународној конференцији студената права „Iustoria” 2021. године.

Тренутно је студенткиња Мастер академских студија права на смеру уже кривичноправне научне области на Правном факултету у Нишу.

Говори енглески и немачки језик, а служи се и руским језиком. Познаје рад на рачунару.